

«Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών»

«Σύγχρονες τάσεις στη Γλωσσολογία για Εκπαιδευτικούς
[ΑΔΕ]»

Διπλωματική Εργασία

**«Κοινωνιογλωσσική κατασκευή ταυτοτήτων σε
δημοσιογραφικά κείμενα της Τράπεζας Θεμάτων του ΙΕΠ για
το ΓΕΛ:**

Η διαμόρφωση της πειστικής ταυτότητας»

Γεωργία- Δήμητρα Μοσχοβίτη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Αναστασία Γκαϊνταρτζή

Καλαμάτα, Ιανουάριος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας (Γεωργίας- Δήμητρας Μοσχοβίτη) που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέας/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέας/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Κοινωνιογλωσσική κατασκευή ταυτοτήτων σε δημοσιογραφικά
κείμενα της Τράπεζας Θεμάτων του ΙΕΠ για το ΓΕΛ:

Η διαμόρφωση της πειστικής ταυτότητας»

«Γεωργία- Δήμητρα Μοσχοβίτη»

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

«Αναστασία Γκαϊνταρτζή»

«Καθηγήτρια, Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο»

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

«Κριστοφερ Τζεϊμς Λις»

«Καθηγητής, Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο»

Καλαμάτα, Ιανουάριος 2025

«Η γλώσσα είναι ο καθρέφτης της σκέψης»

Αριστοτέλης

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Μιας και το ταξίδι του μεταπτυχιακού φτάνει στο τέλος του, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που έκαναν το ταξίδι όμορφο και ουσιαστικό.

Πρώτα από όλα θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κα. Γκαϊνταρτζή Αναστασία για την πολύτιμη καθοδήγηση, την ενθάρρυνση και τα εύστοχα σχόλιά της κατά τη διάρκεια της ερευνητικής εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να εκφράσω την εκτίμησή μου προς όλες τις καθηγήτριες και όλους τους καθηγητές με τις\τους οποίες\οποίους είχα την τιμή και την χαρά να συνεργαστώ κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τους γονείς, τον αδερφό, τους παππούδες και τις γιαγιάδες μου για την υποστήριξη και τη συνεχή τους ενθάρρυνση. Χωρίς εσάς δεν θα τα είχα καταφέρει.

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στα δημοσιογραφικά κείμενα της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το Γενικό Λύκειο. Εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο οι γλωσσικές και υφολογικές επιλογές των αρθρογράφων διαμορφώνουν κοινωνικές ταυτότητες, ενώ παράλληλα επιδιώκει να αναδείξει τη συμβολή τους στην ανάπτυξη του Κριτικού Γραμματισμού. Έπειτα από μια βιβλιογραφική ανασκόπηση πραγματοποιήθηκε εμπειριστατωμένη ανάλυση των εργαλείων και των μέσων που χρησιμοποιούν οι συντάκτες\τριες των κειμένων για να ενισχύσουν την πειστική ισχύ των κειμένων τους με βάση τις αρχές της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday (1994), της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και των στρατηγικών πειθούς του Lucas (2009). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διδακτική αξιοποίηση αυτών των κειμένων, καθώς συμβάλλουν στην εξοικείωση των μαθητών με τα κείμενα της δημόσιας σφαίρας που περιγράφουν κοινωνικά φαινόμενα και αναδεικνύουν ιδεολογίες και στάσεις των πομπών τους. Η διπλωματική εργασία επιχειρεί να διαφωτίσει συνολικά τη σύνδεση μεταξύ γλώσσας και πειστικής ταυτότητας, υπογραμμίζοντας τη σημασία της γλωσσικής εκπαίδευσης στην προαγωγή του Κριτικής Γλωσσικής Επίγνωσης και Κριτικής Σκέψης, όχι μόνο στο σχολικό, αλλά και ευρύτερα στο κοινωνικό περιβάλλον της σύγχρονης πραγματικότητας.

Λέξεις – Κλειδιά

Κοινωνιογλωσσολογία, κατασκευή ταυτοτήτων, πειστικότητα, δημοσιογραφικά κείμενα, τράπεζα θεμάτων, Κριτικός Γραμματισμός.

«Sociolinguistic construction of identities in journalistic texts from
IEP's [Institute of Educational Policy] Topic Bank for General
High School:
The formation of persuasive identity»

Georgia- Dimitra Moschoviti

Abstract

This study focuses on the journalistic texts of the Bank of Differentiated Difficulty Topics of the Institute of Educational Policy for General High Schools. It examines how the linguistic and stylistic choices of authors shape social identities, while also aiming to highlight their role in fostering Critical Literacy. Following a literature review, a thorough analysis was conducted on the tools and strategies used by the authors of these texts to enhance their persuasive power, based on the principles of Halliday's Systemic Functional Grammar (1994), Critical Discourse Analysis, and Lucas's persuasion strategies (2009). Particular emphasis is placed on the educational application of these texts, as they contribute to familiarizing students with public sphere texts that describe social phenomena and reveal the ideologies and stances of their authors. This thesis seeks to shed light on the relationship between language and persuasive identity, underscoring the importance of linguistic education in advancing Critical Language Awareness and Critical Thinking, not only within the school environment but also in the broader social context of contemporary reality.

Keywords

Sociolinguistics, Identity construction, Persuasiveness, Journalistic texts, High School's Bank of Topics, Critical literacy

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	6
Περιεχόμενα	7
Εισαγωγή	9
A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	12
1. Ταυτότητες	Error! Bookmark not defined.
1.1 Η Κοινωνιογλωσσολογία ως επιστήμη	12
1.2 Γλώσσα και κατασκευή ταυτοτήτων	13
2. Γραμματισμός	18
2.1 Κριτικός Γραμματισμός και Πολυγραμματισμοί	18
2.2 Κριτική Γλωσσική Επίγνωση	20
2.3 Σχολικός Γραμματισμός και Σχολικά Εγχειρίδια	22
2.4 Αναλυτικά προγράμματα σπουδών για το Γενικό Λύκειο και Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας του ΙΕΠ	25
3. Δημοσιογραφικός λόγος	29
3.1 Τα χαρακτηριστικά του δημοσιογραφικού λόγου	29
3.2 Είδη κειμένων	31
3.3 Χαρακτηριστικά γραφής και συνομιλιακοί ρόλοι	32
4. Η Πειθώς	34
4.1 Μέσα και Τρόποι Πειθούς	34
4.1.1 Επίκληση στη Λογική	36
4.1.2 Επίκληση στο Συναίσθημα	37
4.1.3 Επίκληση στην Αυθεντία	37
4.1.4 Επίκληση στο Ήθος	38
B. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	39
1. Σκοπός Έρευνας	39
2. Ερευνητικά Ερωτήματα	39
3. Μέθοδος Ανάλυσης	39
3.1 Κριτική Ανάλυση Λόγου	40
3.2 Κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση του Fairclough	41
3.3 Κοινωνιονωστική προσέγγιση του Van Dijk	43
3.4 Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday	43
3.5 Ρητορική Κριτική Ανάλυση Λόγου του Morris	48
3.6 Στρατηγική Ανάλυσης Λόγου του Lucas	49
4. Επιλογή υλικού	50
Γ. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	51
1. Ανάλυση κειμένων	51
1.1 Ανάλυση 1ου Κειμένου	51
1.2 Ανάλυση 2ου Κειμένου	55
1.3 Ανάλυση 3ου Κειμένου	57
1.4 Ανάλυση 4ου Κειμένου	58
Δ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	62
Ε. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	64
Βιβλιογραφία	70

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γλώσσα, προφορική και γραπτή, ως το πρωταρχικό μέσο επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην κατασκευή ταυτοτήτων σε άτομα και ομάδες. Η επιστήμη της Κοινωνιογλωσσολογίας, εξετάζει τις διαφορετικές γλωσσικές, υφολογικές, εκφραστικές και εννοιολογικές επιλογές με βασικό γνώμονα ότι αυτές αντανακλούν, κατασκευάζουν και κάποιες φορές αμφισβητούν κοινωνικούς ρόλους, ταυτότητες και σχέσεις εξουσίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των γλωσσικών επιλογών στα δημοσιογραφικά κείμενα [άρθρα δημοσιευμένα στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, αυτούσια ή ελαφρώς διασκευασμένα για τις ανάγκες της σχολικής εξέτασης], τα οποία συνιστούν έναν από τους κύριους μηχανισμούς διάδοσης ιδεών και αποτύπωσης φαινομένων της κοινωνικής πραγματικότητας.

Στην παρούσα εργασία, η μελέτη θα εστιαστεί στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται οι κοινωνιογλωσσικές ταυτότητες των αρθρογράφων σε δημοσιογραφικά κείμενα που περιλαμβάνονται στα Κριτήρια Συνεξέτασης Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) για το Γενικό Λύκειο (ΓΕΛ).

Η Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας, που πρωτοδημιουργήθηκε το 2014 και επανήλθε το 2021, αποτελεί 'μέσο υποστήριξης της μάθησης και της διδασκαλίας', χρήσιμο παιδαγωγικό εργαλείο για τη διαδικασία της αξιολόγησης των μαθητριών και μαθητών και μια βάση πληροφοριών [δεξαμενή εναλλακτικών θεμάτων] που συμβάλλει στον επαναπροσδιορισμό των μαθησιακών στόχων και στην διευκόλυνση της διδακτικής πράξης για όσες και όσους φοιτούν στις τρεις τάξεις Γενικών, Ημερήσιων, Εσπερινών και Επαγγελματικών Λυκείων. Βασικός στόχος στα χρόνια λειτουργίας της είναι η εξασφάλιση των αρχών της εγκυρότητας, της αξιοπιστίας και της αντικειμενικότητας στον τρόπο αξιολόγησης του μαθητικού πληθυσμού, όπως αυτός κρίνεται απαραίτητος από το Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού.

Τα κείμενα που περιλαμβάνονται σε αυτήν, πέρα από το αμιγώς γλωσσικό και ενημερωτικό τους περιεχόμενο, φέρουν μέσω του πομπού τους ιδεολογίες, κοινωνικές αντιλήψεις, στερεότυπα, αρχές και υποκειμενικά δεδομένα διαμορφώνοντας πειστικές ή μη ταυτότητες για τους συντάκτες τους. Η κατασκευή της πειστικής ταυτότητας, που είναι

και το ζητούμενο στην παρούσα εργασία, αποτελεί το κλειδί στον τρόπο με τον οποίο ο\η αρθρογράφος επιδιώκει να οικοδομήσει την αξιοπιστία, να αποπνεύσει εμπιστοσύνη και να πείσει τον αναγνώστη να ακολουθήσει ή όχι συγκεκριμένη ιδεολογία και να προβεί ή όχι σε αντίστοιχες στάσεις ή\και ενέργειες. Τα κείμενα αυτά, λόγω των ρητών και υπόρρητων μηνυμάτων που φέρουν, αποτελούν μέσα διαπαιδαγώγησης και εκπαιδευτικά εργαλεία, ενισχύοντας συγκεκριμένα κοινωνικά πρότυπα και στάσεις. Ως εκ τούτου, η ανάλυση της κοινωνιογλωσσικής διάστασης και των αντίστοιχων γλωσσικών επιλογών αυτών των κειμένων, αποκαλύπτει όχι μόνο τον τρόπο με τον οποίο δομείται η πειστική ταυτότητα αλλά και τους τρόπους με τους οποίους οι μαθητές μπορούν να εξοικειωθούν με το συγκεκριμένο είδος κειμένου μαζικής κουλτούρας από το χώρο της δημοσιογραφίας. Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο οι γλωσσικές επιλογές στα κείμενα της Τράπεζας Θεμάτων συντελούν στη διαμόρφωση ταυτοτήτων και πειστικών λόγων από πλευράς των πομπών, με τις αντίστοιχες στρατηγικές και μέσα που αυτοί χρησιμοποιούν για να εκφράσουν, να κοινοποιήσουν, να υιοθετήσουν, να απορρίψουν και να ανατρέψουν συγκεκριμένες κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές κ.ά. ιδεολογίες. Συνοψίζοντας, η μεταπτυχιακή φοιτήτρια μέσω της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας επιδιώκει να φωτίσει τη σύνδεση μεταξύ γλώσσας και ταυτότητας, συμβάλλοντας στον ευρύτερο διάλογο για τη συμβολή της γλωσσικής εκπαίδευσης στην κατάκτηση του Κριτικού Γραμματισμού στο σχολικό - και όχι μόνο- περιβάλλον.

«Τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου»

Βιτγκενστάιν

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Ταυτότητες

Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει μια εισαγωγή στην επιστήμη της Κοινωνιογλωσσολογίας και στην συμβολή της στην κατανόηση της κατασκευής κοινωνικών και γλωσσικών ταυτοτήτων.

1.1 Η Κοινωνιογλωσσολογία ως επιστήμη

Στις αρχές του 20ού αιώνα πρωτοεμφανίζεται η Γλωσσολογία, η επιστήμη που επιδιώκει να ερμηνεύσει τη γλώσσα ως σύστημα (Bloomfield 1933, Saussure 1916) με βάση πρώτα τη δομή της και έπειτα τη βιολογική της διάσταση (Chomsky 1957). Αργότερα, η γλώσσα επιχειρείται να αναλυθεί σύμφωνα με εθνογραφικά και ανθρωπολογικά κριτήρια (Sapir 1921), ενώ την δεκαετία του 1950 κυριαρχεί η γενετική γλωσσολογία που εξετάζει τη συγγένεια και τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών γλωσσών μέσω της ιστορικής τους εξέλιξης. Στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα κυριαρχούν οι σχολές της Κοινωνιογλωσσολογίας (William Labov, Holmes), της Πραγματολογίας (Yule) και της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (Stubbs 1983, Halliday 1978). Έτσι, οι γλωσσολόγοι ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο για τη μελέτη της καθημερινής χρήσης της γλώσσας, την επικοινωνιακή διάστασή της, ενώ μέχρι πρότινος οι αναλύσεις γίνονταν αποκλειστικά σε λογοτεχνικά, θρησκευτικά, φιλοσοφικά και ρητορικά κείμενα.

Έτσι, μέσω μιας ιστορικής αναδρομής διαπιστώνεται ότι η κοινωνιογλωσσολογία αναδύθηκε τη δεκαετία του 1960 και 1970, με σημαντικούς προδρόμους όπως ο William Labov, που εστίασε στην μελέτη των διαλέκτων και των κοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν τη γλωσσική χρήση. Ο Labov (1972) ανέλυσε τον τρόπο με τον οποίο παράγοντες όπως: η κοινωνική τάξη, το φύλο, η πολιτισμική προέλευση κ.ά. επηρεάζουν την χρήση της γλώσσας και διαμορφώνουν διαφορετικά κοινωνιογλωσσικά περιβάλλοντα,

γι' αυτό και εδραίωσε την ιδέα ότι η γλώσσα δεν είναι μόνο ένα εργαλείο επικοινωνίας, αλλά και ένα μέσο για τη διαχείριση και τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και ταυτοτήτων. Η Κοινωνιογλωσσολογία, λοιπόν, λογίζεται ως επιστήμη που εξετάζει τη σχέση μεταξύ γλώσσας και κοινωνίας, εστιάζοντας στο πώς οι γλωσσικές επιλογές αντικατοπτρίζουν και διαμορφώνουν κοινωνικές ταυτότητες, πολιτισμικές αξίες και κοινωνικές δομές. Η ανάγκη κατανόησης του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα λειτουργεί μέσα στα διάφορα κοινωνικά συμφραζόμενα καθώς και του τρόπου με τον οποίο οι διάφορες κοινωνικές ομάδες ή μεμονωμένα άτομα χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να εκφράσουν απόψεις, ιδεολογίες και αντιλήψεις, υπήρξε η κατάλληλη αφορμή για την ανάπτυξη και την εξέλιξη του συγκεκριμένου επιστημονικού κλάδου. Σύμφωνα με τον Hudson (1996), η γλωσσική ποικιλία αναφέρεται στις διαφορές που παρατηρούνται στη χρήση της γλώσσας ανάμεσα σε διάφορες κοινωνικές ομάδες. Η κοινωνιογλωσσολογία εν τέλει αποκαλύπτει ότι οι γλωσσικές ποικιλίες και οι εκάστοτε γλωσσικές επιλογές δεν είναι απλώς διαφορετικές μορφές της ίδιας γλώσσας, αλλά ότι φέρουν και πολιτισμικά και κοινωνικά νοήματα.

1.2 Γλώσσα και κατασκευή ταυτοτήτων

Η “ταυτότητα” (identity) - που ετυμολογικά προέρχεται από την λατινική λέξη *identitas* (= ομοιότητα) (η χρήση του όρου γίνεται κατεξοχήν στον πληθυντικό αριθμό (Sarbin & Kitsuse, 1994) - ως όρος αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης επιστημών όπως: η Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία, η Ανθρωπολογία, η Πολιτική, η Νομική, η Ιστορία, η Φιλοσοφία και η Γλωσσολογία. Συγκεκριμένα η κοινωνική ταυτότητα που αποκτά το άτομο προσδιορίζεται από τις μεγάλες ταυτότητες (master identities) - που αφορούν παράγοντες όπως: η ηλικία, το φύλο, η σεξουαλικότητα, η οικογένεια, οι (αν)ικανότητες, η κοινωνική τάξη, η γλώσσα, η γεωγραφική περιοχή, το έθνος, η φυλή και η θρησκεία- και από τις αλληλεπιδραστικές ταυτότητες (interactional identities) - που επηρεάζονται από την διαδικασία της κοινωνικοποίησης μέσω της εκπαίδευσης, της εργασίας, του θεσμικού και πολιτικού πλαισίου και άλλων αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων (Greatbatch & Dingwall 1998, Mendoza- Denton 2001, Tracy 2002, Yus 2002, Fairclough 2003, Martin & White 2005, Gerogakopoulou 2008). Όποια και αν είναι η ταυτότητα (ατομική ή συλλογική) των ατόμων ή των ομάδων δεν μπορεί να αποδοθεί μέσω μιας “ετικέτας” αφού, σύμφωνα με τον Thorne (2008), οι ταυτότητες δεν είναι σταθερές, αλλά συνεχώς διαμορφώνονται από

τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και τα πολιτισμικά συμφραζόμενα, αποτελούν δηλαδή μια δυναμική διαδικασία που επηρεάζεται τόσο από την ατομική πρακτική όσο και από το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον. Μάλιστα, υπογραμμίζει ότι η γλώσσα διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, λειτουργώντας ως μέσο μέσω του οποίου τα άτομα εκφράζουν τις ταυτότητές τους και επικοινωνούν τις ιδέες, τις πεποιθήσεις, τις στάσεις, τις αξίες, τις εμπειρίες, τις επιρροές, τα ενδιαφέροντα, τα πρότυπα, τα προβλήματα και τις φιλοδοξίες τους. Έτσι κατασκευάζεται αυτό που ονομάζουμε ‘αλληλεπικάλυψη των ταυτοτήτων’ μέσω της αλληλεπίδρασης και διεπίδρασης όλων των προαναφερθέντων παραγόντων που επηρεάζουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο την κατασκευή των ταυτοτήτων.

Όπως σημειώθηκε και νωρίτερα, ένα από τα κεντρικά θέματα της κοινωνιογλωσσολογίας είναι η σύνδεση μεταξύ γλώσσας και ταυτότητας, αφού ο λόγος αποτελεί όχημα ιδεολογιών και ασύμμετρων δυνάμεων (Althusser, 1976 και Foucault, 1980). Οι γλωσσικές επιλογές που χρησιμοποιούν συχνά οι πομποί των μηνυμάτων σε οποιαδήποτε μορφή της γλώσσας (προφορική ή γραπτή) λειτουργούν ως δείκτες ταυτότητας, επιτρέποντας στα άτομα να κατασκευάζουν τις κοινωνικές τους ταυτότητες. Υπάρχουν, λοιπόν, ποικίλες θεωρίες και έρευνες που τονίζουν την διαλεκτική και δυναμική σχέση μεταξύ γλώσσας και ταυτότητας. Σύμφωνα με τους Bucholtz και Hall (2005), οι ταυτότητες είναι δυναμικές και διαμορφώνονται μέσω της αλληλεπίδρασης, αφού οι γλωσσικές στρατηγικές, επηρεάζουν την κοινωνική αντίληψη των ατόμων και των ομάδων, ενώ κατά τους ιδίους οι ταυτότητες είναι ‘η κοινωνική τοποθέτηση του εαυτού μας απέναντι στους άλλους σε κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο’. Σύμφωνα με τον Gee (2014) η γλώσσα συνιστά ένα ζωτικό εργαλείο για την έκφραση και την κατασκευή κοινωνικών ταυτοτήτων, αφού οι λεξιλογικές επιλογές, το ύφος και οι στρατηγικές επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές μπορούν να ενισχύσουν ή να αμφισβητήσουν τις κοινωνικές τους θέσεις. Οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται επίσης με τις κοινωνικές αξίες και τις ιδεολογίες που επικρατούν σε μια κοινωνία. Όπως σημειώνει ο Fairclough (1992), η γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για την αναπαραγωγή ή την αμφισβήτηση κοινωνικών ιεραρχιών, ενισχύοντας ή υπονομεύοντας τις υφιστάμενες σχέσεις εξουσίας. Για παράδειγμα, η χρήση μιας πιο επίσημης γλώσσας σε ένα δημόσιο κείμενο μπορεί να προσδώσει κύρος και σοβαρότητα, ενώ η χρήση μιας άτυπης γλώσσας, κοινωνιολέκτου, διαλέκτου κλπ μπορεί να δημιουργήσει μια αίσθηση οικειότητας και συμπερίληψης προς τα άτομα της ίδιας ομάδας.

Από την άλλη, η ταυτότητα δεν είναι κάτι που «έχει» το άτομο, αλλά είναι μια διαδικασία, είναι κάτι που «κάνει» (De Fina, 2011), ακριβώς γιατί τα άτομα χρησιμοποιούν τη γλώσσα προκειμένου να τοποθετηθούν ποικιλοτρόπως απέναντι στις κοινωνικές κατασκευές. Συμπληρωματικά, οι ταυτότητες δεν αποτελούν σταθερές ιδιότητες αλλά συγκροτούνται κατά την επικοινωνία, σύμφωνα με την Γεωργακοπούλου (2007), ενώ ο λόγος εκφράζει τόσο τα εγγενή χαρακτηριστικά του ατόμου όσο και την προώθηση των αντιλήψεων και της εικόνας που επιθυμεί να προβάλλει (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2017). Οι Benwell & Stokoe (2006) υποστηρίζουν ότι η ταυτότητα είναι “κάτι που κοιμάται, που σιωπά, αλλά είναι έτοιμο να ξυπνήσει μπροστά στην παρουσία άλλων ανθρώπων σε συνάρτηση των σχέσεων και συμπεριφορών που αναπτύσσονται μεταξύ τους”, πράγμα που αποδεικνύει ότι οι ταυτότητες συγκροτούνται δυναμικά-εξελεγκτικά και χαρακτηρίζονται από πολλές διαφοροποιήσεις.

Η ποικιλότητα των ταυτοτήτων των ατόμων και των ομάδων σε διαφορετικές περιστάσεις σύμφωνα με το περικείμενο, όπως επίσης και η κατασκευή τους τόσο από τον πομπό όσο και από τους δέκτες, συνοψίζεται στην έκφραση “οι ταυτότητες οικοδομούνται μέσω του λόγου”. Αυτό σημαίνει ότι οι ταυτότητες που δημιουργούνται σε κάθε περίπτωση, βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με το που, ποιους, γιατί και με ποιον τρόπο γίνεται η επικοινωνία, σχετίζονται με και αφορούν τον τρόπο με τον οποίο πραγματώνει κανείς σε ατομικό επίπεδο το γλωσσικό σύστημα σε πραγματικές κοινωνικές συνθήκες και επικοινωνιακές περιστάσεις. Επομένως, οι ταυτότητες δημιουργούνται μέσω των γλωσσικών επιλογών και συνεπώς μέσω της πρόσληψης, κατηγοριοποίησης και αξιολόγησης αυτών των επιλογών και της ερμηνείας του λόγου και του μηνύματος του ατόμου- πομπού, όπως επίσης σε ποιον απευθύνεται και υπό ποια επικοινωνιακή περίσταση.

Συνεπώς, οι ταυτότητες είναι δυναμικές και μπορούν να μεταβληθούν με την πάροδο του χρόνου, καθώς οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με διαφορετικούς κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες, γι’ αυτό και η κοινωνιογλωσσολογία επισημαίνει ότι οι ταυτότητες δεν είναι μόνο προϊόντα ατομικής επιλογής, αλλά και αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών που περιλαμβάνουν αλληλεπιδράσεις με άλλους και αναγνώριση από κοινωνικά δίκτυα (Jaffe, 2009). Αυτές οι αλληλεπιδράσεις αναδεικνύουν τον ρόλο της γλώσσας ως μέσου μέσω του οποίου οι άνθρωποι διαπραγματεύονται την ταυτότητά τους και αλληλεπιδρούν με τους άλλους. Όπως αναφέρει ο Bucholtz (2003), οι ταυτότητες

μπορούν να κατασκευαστούν και να αναδιαμορφωθούν μέσα από την καθημερινή επικοινωνία, επηρεαζόμενες από κοινωνικούς παράγοντες όπως η φυλή, το φύλο, η ηλικία και η κοινωνική τάξη. Η γλωσσική επιλογή είναι επίσης στενά συνδεδεμένη με πολιτισμικούς παράγοντες, γι' αυτό και η κάθε κουλτούρα διαμορφώνει τις προσδοκίες και τις αντιλήψεις των ανθρώπων σχετικά με το πώς θα πρέπει να χρησιμοποιείται η γλώσσα και ποιες ταυτότητες είναι αποδεκτές ή όχι (Heller, 2007), κάνοντας την γλώσσα να λειτουργεί -εκτός των άλλων- και ως κοινωνικό εργαλείο που αναπαράγει πολιτισμικές αξίες και ιδεολογίες, που επιδρά στην διαδικασία κατασκευής ταυτοτήτων. Για παράδειγμα, σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, οι γλωσσικές επιλογές μπορεί να αντανakλούν την πολιτισμική ποικιλία και τις πολυάριθμες ταυτότητες που συνυπάρχουν, ενώ η υιοθέτηση διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών μπορεί να υποδηλώνει την πολιτισμική ποικιλομορφία και τις ταυτοτικές σχέσεις που υπάρχουν (Gumperz, 1982). Αυτό συμβαίνει συχνά σε δημοσιογραφικά κείμενα, όπου οι συγγραφείς επιλέγουν γλώσσα και ύφος που να αντανakλούν την πολυπλοκότητα των κοινωνικών τους κόσμων. Αν δεχτούμε ότι οι ταυτότητες υπόκεινται σε συνεχή διαδικασία κατασκευής, με ποιο τρόπο δύναται να οδηγήσει η χρήση της γλώσσας στην οικοδόμησή τους;

Όσον αφορά στην κατασκευή ταυτοτήτων μέσω διάφορων γλωσσικών επιλογών υπάρχουν αρκετές αναφορές στη βιβλιογραφία των Αρχάκη και Τσάκωνα (2019). Για να εντοπιστούν και να ερμηνευθούν οι επιλογές αυτές βάσει του ιδεολογικού και αξιολογικού τους φορτίου χρησιμοποιείται η αφήγηση “ως πρωταρχικό ή θεμελιακό κειμενικό είδος” (Γεωργακοπούλου, 2006) με την ευρύτερη έννοια του όρου, που περιλαμβάνει επιμέρους είδη καθημερινού λόγου -κυρίως- τόσο προφορικού όσο και γραπτού. Έτσι ο λόγος (όχι language, αλλά discourse) που τροφοδοτείται από το γλωσσικό σύστημα είναι αυτός που εξυπηρετεί την ‘κοινωνική ανάγκη του ανθρώπου να κατασκευάζει και να προβάλλει ποικίλες κατά περίσταση ταυτότητες’ (Joseph, 2004), σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής (social construction) για την συγκρότηση των ταυτοτήτων. Μάλιστα, αρκετές μελέτες στον τομέα της κοινωνιογλωσσολογίας έχουν εξάγει το συμπέρασμα ότι οι ομιλητές και οι γράφοντες, όπως και οι αντίστοιχες ταυτότητές τους είναι μέρος του “αναπαριστώμενου και μεταδιδόμενου μηνύματος” (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2019), αφού οι ακροατές και οι αναγνώστες (Ochs & Capps, 2001), αντίστοιχα, είναι σε θέση να τις κατηγοριοποιήσουν ανάλογα με τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους, ώστε η ταύτιση μεταξύ τους να χαρακτηριστεί ως περιστασιακή (situational) ή περικειμενική (contextual) (Brubaker & Cooper, 2000). Έτσι, η κατασκευή του νοήματος του λόγου και

της ταυτότητας του ατόμου/ των ομάδων αποτελεί μια δυναμική διαδικασία, η οποία “είναι σαν τον ηλεκτρικό σπινθήρα που εμφανίζεται μόνο όταν ενωθούν δύο διαφορετικοί πόλοι” κατά τον Volosinov (1973). Από την άλλη, ο βαθμός συμμετοχής του λόγου στη διαμόρφωση της ταυτότητας έχει απασχολήσει τις διαφορετικές θεωρητικές σχολές: την ουσιοκρατική προσέγγιση (essentialism), που πρεσβεύει ότι ο καθένας είναι “κάτι”, ούτως ή άλλως, ανεξάρτητα από τη χρήση του λόγου, και την προσέγγιση της κοινωνικής κατασκευής (social construction), στην οποία ο καθένας προσδιορίζεται από ένα συνονθύλευμα σχέσεων που μεταβάλλεται και οικοδομείται μέσω του λόγου. Χαρακτηριστική είναι η μεταφορική αναφορά του Τζιόβα (2009) για την διαφορά μεταξύ των δύο προσεγγίσεων/ θεωριών, όπου η ουσιοκρατική προσέγγιση γίνεται αντιληπτή ως το δέρμα του ατόμου, ενώ αυτή της κοινωνικής κατασκευής ως το πουκάμισό του.

Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, οι επιμέρους ταυτότητες που μπορεί να έχει ένα άτομο είναι άπειρες (πολλαπλοί ρόλοι και τρόποι εκφοράς του λόγου) και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με τη βοήθεια της ανάλυσης συνομιλίας για τον προφορικό λόγο (conversation analysis), της κριτικής ανάλυσης λόγου (critical discourse analysis) (βλ. Σε επόμενο κεφάλαιο) και της αφηγηματικής ανάλυσης (narrative analysis), ή ακόμα και ενός συνδυαστικού μοντέλου ανάλυσης λόγου που εξυπηρετεί την μελέτη της κατασκευής των ταυτοτήτων σε συνάρτηση με τις εκάστοτε αξίες, πρακτικές και ιδεολογίες, ενώ λαμβάνει υπόψη του την κοινωνική απόσταση και τη διαφορά ιεραρχίας και εξουσίας μεταξύ των συνομιλητών, ή πομπού- δέκτη. (Brown & Gilman 1972, Πολίτης 2001).

2. Γραμματισμός

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναλυθεί η έννοια του Γραμματισμού [Κριτικού και Σχολικού] και των Πολυγραμματισμών, ενώ θα μελετηθεί και η συμβολή των Σχολικών Εγχειριδίων και του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών στην Γλωσσική Επίγνωση των μαθητριών και μαθητών

2.1 Κριτικός Γραμματισμός και Πολυγραμματισμοί

Ο όρος «κριτικός» έχει μια ιδιαίτερη ετυμολογία και θέση στη δυτική φιλοσοφία και επιστήμη, καθώς προέρχεται από το ελληνικό επίθετο «κριτικός», που σημαίνει την ικανότητα να επιχειρηματολογείς και να κρίνεις (Luke, 2014). Η επαναστατική εκπαιδευτική φιλοσοφία του Paulo Freire (1970) όρισε τον κριτικό γραμματισμό ως την ικανότητα ανάλυσης, κριτικής και μετασχηματισμού των κειμένων και υποστήριξε ότι ο γραμματισμός που μεταδίδεται στη συμβατική εκπαίδευση βασιζόταν σε ένα μοντέλο εκπαίδευσης, στο οποίο οι ζωές των μαθητών θεωρούνταν ασήμαντες. Εισηγήθηκε, έτσι, μια διαλογική προσέγγιση, βασισμένη σε αρχές αμοιβαίας ανταλλαγής απόψεων [υγιής και εποικοδομητικός διάλογος] που θα ασκούσαν κριτική και θα μετασχημάτιζαν τις δυαδικές σχέσεις μεταξύ καταπιεστή και καταπιεζόμενου, μεταφορικά, δασκάλου και μαθητή, κυριολεκτικά.

Έτσι, η έννοια του Κριτικού Γραμματισμού (critical literacy), η οποία περιλαμβάνει τόσο γνωστικές δεξιότητες όσο και κοινωνικές πρακτικές (Janks, 2010), στοχεύει στην ανάδειξη λανθανουσών ιδεολογιών και θέσεων εξουσίας, τόσο μέσω της αυτούσιας κατανόησης και υιοθέτησης ιδεών μέσα από τα κείμενα, όσο και μέσω του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, όπως αναφέρει ο Freire (1973). Η προσέγγιση αυτή εστιάζει σε κείμενα τα οποία επικοινωνούν τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες των μαθητών και αντιμετωπίζουν προκλητικά κοινωνικά ζητήματα - όπως για παράδειγμα οι διακρίσεις- μέσω της γλώσσας, η οποία συντείνει στην κατασκευή κοινωνικών θεσμών και στη διαμόρφωση εξουσιαστικών σχέσεων (Barton, 2009). Οι διαφορετικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις που στοχεύουν στον κριτικό γραμματισμό αναγνωρίζουν τους γραμματισμούς (literacies) στον πληθυντικό αριθμό, από τον πλουραλισμό των ιδεών των μαθητών σε μια τάξη. Έτσι ο κριτικός γραμματισμός, ως εκπαιδευτικό εργαλείο, καθιστά τους μαθητές δημιουργούς νοημάτων και ως παιδαγωγικό

μοντέλο δημιουργεί προϋποθέσεις για να κατασκευαστεί ένας συγκεκριμένος τύπος πολιτισμικού και πολιτικού ανθρώπου (Muspratt, Luke & Freebody, 1998).

Το πεδίο του κριτικού γραμματισμού αποτελεί χώρο διερεύνησης και δημιουργίας κειμένων στα μέσα ενημέρωσης και στα νέα μέσα (new media) (Kalantzis & Cope, 2012). Οι σύγχρονες πρακτικές κριτικού γραμματισμού θέτουν τις βάσεις τους στις βρετανικές και αμερικανικές πολιτισμικές σπουδές, απ' όπου σημαντικά έργα των Richard Hoggart (1957) και Raymond Williams (1958) καθόρισαν την ορθότερη προσέγγιση του κριτικού γραμματισμού μέσω της επέκτασης των κειμενικών και πολιτισμικών αντικειμένων πέρα από τα κανονιστικά κείμενα και να τα αναγάγουν σε πραγματικά περιβάλλοντα. Ως εφελτήριο τις πολιτισμικές σπουδές, η ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού γίνεται και στα μέσα ενημέρωσης, μέσω της διαφήμισης, των ειδήσεων και του διαδικτύου (Alvermann & Hagood, 2001, Kellner & Share, 2004).

Ο όρος "πολυγλωσσισμός" αναφέρεται στην ικανότητα ενός ατόμου να χρησιμοποιεί πολλές μορφές γραμματισμού, συμπεριλαμβανομένων των παραδοσιακών και ψηφιακών μέσων, για να κατανοεί μια ή περισσότερες γλώσσες και να επικοινωνεί μέσω αυτής/αυτών αποτελεσματικά. Η ανάπτυξη των πολυγλωσσισμών (multiliteracies) έχει γίνει αναγκαία λόγω των αλλαγών στην τεχνολογία και τις κοινωνικές δομές, οι οποίες επηρεάζουν τη διαδικασία της μάθησης και της επικοινωνίας. Στη συνέχεια θα εξεταστούν οι βασικές πτυχές των πολυγλωσσισμών και θα αναδειχθεί η ανάγκη ενσωμάτωσής τους στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.

Πολλοί μελετητές θεωρούν αναγκαία μια καινούρια προσέγγιση των διάφορων κειμενικών ειδών για την εκπαίδευση και την διδασκαλία των γλωσσικών μαθημάτων, την δημιουργία μιας μεταγλώσσας που θα συμβάλλει στην αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων, στην αναδημιουργία και την κατασκευή νέων νοημάτων (Kalantzis & Cope, 2001). Ο πολυγλωσσισμός δεν περιορίζεται μόνο στη λεκτική επικοινωνία, αλλά επεκτείνεται και σε οπτικά, ακουστικά και άλλα πολυτροπικά μέσα επικοινωνίας, όπου η παραγωγή λόγου πραγματοποιείται με ποικίλους σημειωτικούς τρόπους (Χοντολίδου, 1999). Οι Kalantzis και Cope (2012) ορίζουν τους πολυγλωσσισμούς ως τις διάφορες ικανότητες, στρατηγικές και δεξιότητες που χρειάζονται οι μαθητές για να πλοηγηθούν σε ένα πολυδιάστατο και πολυπολιτισμικό κόσμο, όπου η πληροφορία καταφθάνει με ποικίλα μέσα και τρόπους. Οι πολυγλωσσισμοί ως θεώρηση/ πρακτική που έρχεται αντιμέτωπη στις εξελίξεις της γλώσσας και της επικοινωνίας παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά από

τον Freire (1970), προκειμένου να επιτευχθεί ένας πραγματικός γραμματισμός που να αντανακλά τις ανάγκες της κοινωνίας, ώστε το σχολείο να καλλιεργεί σκεπτόμενους πολίτες του αύριο και να προετοιμάζει τους μαθητευόμενους για τον “πραγματικό” κόσμο της επικοινωνίας (Kalantzis & Cope, 2012). Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση δεν είναι απλώς η μεταφορά γνώσης, αλλά η ανάπτυξη ικανοτήτων που επιτρέπει στους μαθητές να αλληλεπιδρούν με τον κόσμο γύρω τους. Γι’ αυτό ακριβώς οι εκπαιδευτικοί καλούνται να χρησιμοποιήσουν καινοτόμες μεθόδους διδασκαλίας που προάγουν την κριτική σκέψη και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών, καθώς, όπως επισημαίνει η Janks (2010), η διδασκαλία των πολυγλωσσικών αποσκοπεί στην ευελιξία των εκπαιδευτικών και στη δυνατότητά τους να προσαρμόζουν τις διδακτικές τους προσεγγίσεις ανάλογα με τις ανάγκες και τις δεξιότητες των μαθητών τους.

Η θεωρία των Πολυγλωσσισμών (Multiliteracies) προτάθηκε από την ομάδα επιστημόνων του New London Group το 1996 εντός του πλαισίου της παιδαγωγικής του γραμματισμού, που περιλαμβάνει δύο διαφορετικές διαστάσεις των "πολυγλωσσισμών", την πολυγλωσσική και την πολυτροπική. Η πολυγλωσσία ήταν, την εποχή εκείνη, ένα φαινόμενο με αυξανόμενη σημασία που απαιτούσε μια πιο κατάλληλη εκπαιδευτική ανταπόκριση σε σχέση με τις μειονοτικές γλώσσες και την παγκοσμιοποίηση (Cazden, 2006, Ismail & Cazden, 2005), ενώ το μοντέλο των Πολυγλωσσισμών, εξυπηρετώντας τις πολυγλωσσικές και πολυπολιτισμικές ανάγκες της κοινωνίας, έχει σκοπό να εξοικειώσει τους/τις μαθητές/τριες με ποικίλα κειμενικά είδη (Τσάκωνα, 2012). Συγκεκριμένα, η παιδαγωγική των Πολυγλωσσισμών αποτελεί μια διδακτική πρόταση κατά την οποία οι μαθητές/τριες επεξεργάζονται πολυτροπικά κείμενα από ένα ευρύ φάσμα πηγών (Kalantzis & Cope, 2001, Φτερνιάτη, 2010), γι’ αυτό οι θεωρητικοί των Πολυγλωσσισμών εισήγαγαν τον όρο Σχέδιο (Design), το οποίο ολοκληρώνεται σε πρακτικό επίπεδο στη σχολική τάξη μέσα από τέσσερις φάσεις: τοποθετημένη πρακτική, πρακτική ανοιχτής διδασκαλίας, πρακτική κριτικής πλαισίωσης, μετασχηματισμένη πρακτική.

2.2 Κριτική Γλωσσική Επίγνωση

Ο όρος «γλωσσική επίγνωση» περιγράφεται ως η ικανότητα ενός ατόμου να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τη φύση και το ρόλο της γλώσσας στη ζωή των

ανθρώπων. Αυτός ο ορισμός εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1985 και περιγράφει μια συνειδητή κατανόηση για τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα επηρεάζει την επικοινωνία και τη συμπεριφορά μας (Donmall, 1985). Στην ουσία, η γλωσσική επίγνωση δεν αναφέρεται μόνο στις γνώσεις σχετικά με τη γλώσσα αλλά και στην ευαισθησία του ατόμου απέναντι στη χρήση της σε διαφορετικά κοινωνικά και πολιτιστικά πλαίσια. Μια δεύτερη προσέγγιση έρχεται από την Ένωση Γλωσσικής Επίγνωσης, η οποία υπογραμμίζει τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα του όρου, αναφερόμενη στην "επίγνωση κατά τη διαδικασία της μάθησης, διδασκαλίας και χρήσης της γλώσσας" (Association for Language Awareness, 1996). Αυτή η έννοια περιλαμβάνει όχι μόνο τη γνώση της γλώσσας, αλλά και την ικανότητα να αναγνωρίζονται οι κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις της γλώσσας στην καθημερινή επικοινωνία. Από αυτές τις προσεγγίσεις προκύπτει ότι η γλωσσική επίγνωση αναφέρεται τόσο στο ατομικό, όσο και στο εκπαιδευτικό επίπεδο, που επικεντρώνεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και γνώσεων σχετικά με τη γλώσσα και τη χρήση της.

Η Κριτική Γλωσσική Επίγνωση (critical language awareness), λοιπόν, πρώτα επικεντρώνεται στη σχέση μεταξύ γλώσσας, εξουσίας και κοινωνικών δομών, με σκοπό να αποκαλύψει τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα μπορεί να αντικατοπτρίζει και να ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες και έπειτα ενθαρρύνει την άποψη ότι οι γλωσσικές επιλογές δεν είναι ουδέτερες, αλλά συνδέονται με τις δυναμικές της εξουσίας, της ταυτότητας και της ιδεολογίας, αφού τα κείμενα δεν είναι ουδέτερα αλλά αποτυπώνουν ποικίλες πλευρές των κοινωνικών φαινομένων (Κουτσογιάννης, 2017). Μέσα από την κριτική γλωσσική επίγνωση στο σχολικό περιβάλλον, οι μαθητές καλούνται να εξετάσουν κριτικά: πώς η γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο για να ενδυναμώσει όσο και για να περιθωριοποιήσει άτομα ή ομάδες, πώς η γλώσσα διαιώνίζει κοινωνικές ιεραρχίες και ανισότητες και πώς μπορεί να ανασχηματιστεί για να αμφισβητήσει αυτές τις αδικίες. Αυτή η προσέγγιση, βέβαια, εφαρμόζεται σε πολλαπλές μορφές επικοινωνίας, από την ακαδημαϊκή γραφή έως τα μέσα ενημέρωσης και τα ψηφιακά κείμενα, προάγοντας την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης γύρω από τη χρήση της γλώσσας. Η θεωρία του Fairclough (1992) εισάγει τον όρο της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης (critical language awareness), βασικός στόχος της οποίας είναι οι μαθητές/τριες να αποκτήσουν κριτική συνείδηση έτσι ώστε να αντιλαμβάνονται τον κόσμο ως πεδίο διαπραγμάτευσης (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2010). Σύμφωνα με τον Fairclough (1992), η κριτική γλωσσική επίγνωση βασίζεται και

αφορά στην κριτική μελέτη της γλώσσας, μέσα από την σκοπιά της κριτικής γλωσσολογίας και της κριτικής ανάλυσης λόγου, οι οποίες επιδιώκουν να καταστήσουν σαφές στους χρήστες της γλώσσας ότι η γλώσσα, μέσω του τρόπου εκφοράς της φέρει πολιτισμικά νοήματα και κατασκευάζει την κοινωνική πραγματικότητα. Υιοθετώντας μια κριτική προσέγγιση στη μελέτη της γλώσσας, τα προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης στοχεύουν στο να διαμορφώσουν κοινωνικά υποκείμενα που θα ρωτούν, θα αμφισβητούν, θα ερευνούν και θα θέλουν να φωτίσουν την ίδια τη ζωή τους (Freire, 1985). Η κριτική μελέτη της γλώσσας, σύμφωνα με τον Fairclough (1992), δεν είναι ένας κλάδος της γλωσσολογίας, αλλά μια οπτική για τη γλώσσα, που επιδιώκει να φωτίσει τον τρόπο με τον οποίο οι γλωσσικές συμβάσεις και πρακτικές επενδύονται με σχέσεις ισχύος και ιδεολογικές διαδικασίες τις οποίες οι άνθρωποι συνήθως αγνοούν. Με βάση την παραπάνω θεώρηση αιτιολογημένα πιστεύει ότι, από τη στιγμή που οι σχέσεις ισχύος λειτουργούν σε ένα υπόρρητο- ασυνείδητο και κρυφό επίπεδο μέσω της γλώσσας και από τη στιγμή που οι γλωσσικές διαδικασίες γίνονται όλο και πιο συχνά αφορμή παρεμβάσεων και ελέγχου, η κριτική γλωσσική επίγνωση θεωρείται ως αναγκαία προϋπόθεση για την αποτελεσματική συμμετοχή των πολιτών στην ενεργό πολιτική και κοινωνική δράση. Μια διεξοδική συνειδητή μελέτη της γλώσσας, σαν αυτή που προτείνεται στο πλαίσιο της γλωσσικής επίγνωσης, ενισχύει, σύμφωνα με τον Carter (1990), την ικανότητα των εκπαιδευτικών να ενσωματώνουν στη διδασκαλία ενδιαφέρουσες γλωσσικές πρακτικές που αξιοποιούν τη γλωσσική πολυμορφία των μαθητών και μαθητριών, καθώς οι πρώτοι, που έχουν περάσει μέσα από τη διαδικασία συνειδητοποίησης του εκπαιδευτικού και γλωσσικού συστήματος και των λειτουργιών της γλώσσας σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις, είναι σε θέση να αντιληφθούν ευκολότερα τις δυσκολίες των μαθητών και μαθητριών τους σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα και να διαχειριστούν ουσιαστικά τα γνωστικά κενά τους.

2.3 Σχολικός Γραμματισμός και σχολικά εγχειρίδια

Ο κριτικός γραμματισμός στο σχολικό περιβάλλον έχει συνδεθεί με το παιδαγωγικό μοντέλο των πολυγραμματισμών και επιδιώκει την επεξεργασία διαφορετικών κειμενικών ειδών. Γενικά το άτομο θεωρείται εγγράμματο, όχι όταν διαθέτει μόνο γνώσεις, αλλά όταν κατέχει όλα τα απαιτούμενα εφόδια, ώστε να αποτελεί οργανικό μέλος της ομάδας και της

κοινότητας, αλλά παράλληλα να συμβάλουν οι δεξιότητες αυτές τόσο στην ατομική όσο και στην κοινωνική εξέλιξη (Baynham, 2002). Εξάλλου, η κατάκτηση εκ μέρους του ατόμου ενός επιπέδου γραμματισμού το οδηγεί στην απόκτηση και μιας κοινωνικής ταυτότητας (Street, 1991), καθώς ο γραμματισμός, επιτρέπει την προσέγγιση κειμένων που αποτυπώνουν κοινωνικές αξίες και σχέσεις εξουσίας και συνδέεται άμεσα με την κατασκευή κοινωνικών ταυτοτήτων για τους τρεις τομείς της ύπαρξής μας: την επαγγελματική ζωή, την ιδιότητα του πολίτη και την προσωπική ζωή (Cazden, Cope, Fairclough, Gee, et al., 1996). Κάθε τρόπος, βέβαια, γλωσσικής επικοινωνίας φανερώνει την κοινωνική ταυτότητα του πομπού και συντελεί στη διατήρηση σχέσεων, κοινωνικών ή εξουσίας, ή και στη μεταβολή τους (Fairclough, 1989). Σύμφωνα με τους Kalantzis & Cope (2012) ο εκπαιδευτικός ως δημιουργός και εμπνευστής της μαθησιακής διαδικασίας, οφείλει να θεωρεί τους/τις μαθητές/μαθήτριες ως ενεργούς συμμετέχοντες/ουσες και όχι ως απλούς δέκτες της γνώσης. Στον πίνακα που ακολουθεί (Kalantzis, M., & Cope, B. (2012), μπορεί κανείς να παρακολουθήσει προτάσεις σχετικά με την εξέλιξη της μαθησιακής διαδικασίας σε σχέση με τους διαφορετικούς ρόλους μαθητών και εκπαιδευτικών:

Table 0.2: New learning

New learners	New teachers
<ul style="list-style-type: none"> Research information, using multiple sources and media 	<ul style="list-style-type: none"> Engage learners as active knowledge-makers
<ul style="list-style-type: none"> Analyse ideas from multiple perspectives 	<ul style="list-style-type: none"> Design learning environments rather than just delivering content
<ul style="list-style-type: none"> Work in groups as collaborative knowledge-makers 	<ul style="list-style-type: none"> Provide learners with opportunities to use the new media
<ul style="list-style-type: none"> Tackle difficult questions and solve problems 	<ul style="list-style-type: none"> Use new media for learning design and to facilitate student access to learning at any time and from any place
<ul style="list-style-type: none"> Take responsibility for their learning 	<ul style="list-style-type: none"> Are able to 'let go' as students take more responsibility for their learning
<ul style="list-style-type: none"> Continue their learning independently beyond the lesson and the classroom 	<ul style="list-style-type: none"> Offer a variety of learning paths for different students
<ul style="list-style-type: none"> Work closely with other learners in an environment that nurtures collective intelligence 	<ul style="list-style-type: none"> Collaborate with other teachers, sharing learning designs
<ul style="list-style-type: none"> Critically self-assess their own thinking and learning 	<ul style="list-style-type: none"> Continuously assess student learning and progress, using that information to create the most appropriate learning experiences for different students

Έτσι, σύμφωνα με την προγενέστερη βιβλιογραφία και έρευνα υπάρχουν αρκετά παραδείγματα που δείχνουν την εφαρμογή τέτοιων σύγχρονων παιδαγωγικών πρακτικών γραμματισμού, όπως : βιωματικές, εννοιολογικές, αναλυτικές και εφαρμοσμένες. Οι έμπειροι και κατάλληλα καταρτισμένοι εκπαιδευτικοί συνήθως κινούνται συνδυαστικά ανάμεσα σε αυτούς τους διαφορετικούς τύπους δραστηριοτήτων, κατανόησης και

μάθησης με σκοπό τον πολύπλευρο σχολικό γραμματισμό, εφόσον βέβαια τους παρέχεται αντίστοιχη δυνατότητα ελευθερίας επιλογών.

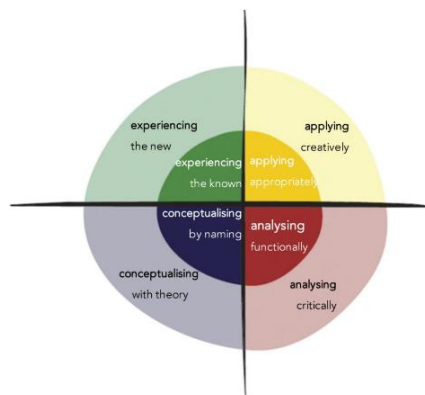

Figure 3.5 The knowledge processes

Σύμφωνα με την Μπουτουλούση (2001), η θεωρία της γλωσσικής επίγνωσης επιβάλλει γενικότερες αλλαγές στο σχολικό πλαίσιο για τη διδασκαλία, τόσο της γλώσσας, όσο και των άλλων μαθημάτων, όπως προβλέπει ο Hawkins (1984). Δίνεται, για παράδειγμα, στον/στην εκπαιδευτικό η ευκαιρία να κρίνει και να πάρει αποφάσεις για το επίπεδο του μαθήματος που χρειάζεται η τάξη του/της, ενώ επιδιώκεται να ανταποκριθεί το σχολείο, ως δομή και πλαίσιο, στην ανάγκη των παιδιών, μαθητών και μαθητριών να έχουν επαφή με ενήλικες -σε περιπτώσεις που οι γονείς δεν έχουν τον χρόνο, τις γνώσεις ή τις δεξιότητες να βοηθήσουν στα μαθήματα και λείπουν συχνά από το σπίτι. Επιπλέον συστήνεται η συνεργασία των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων που διδάσκουν γλωσσικά, αλλά και άλλα μαθήματα, όπως για παράδειγμα ιστορία ή γεωγραφία. Ακόμα, όταν τα παιδιά μιλούν διαφορετικές γλώσσες, τους δίνεται η ευκαιρία να εκφραστούν με βάση το γλωσσικό τους υπόβαθρο και κατά συνέπεια να ταυτιστούν διακρίνοντας ομοιότητες στο αντίστοιχο υπόβαθρο των υπολοίπων, ενώ τονίζεται ιδιαίτερα η ανάπτυξη της ικανότητας να αφογκράζονται και να αντιλαμβάνονται την συντακτική, φωνολογική και σημασιολογική ποικιλομορφία.

Αναπτύσσοντας τις ιδέες τους με βάση τη θεωρία της Συστημικής Γλωσσολογίας του Halliday, οι Luke και Freebody από την αυστραλιανή σχολή της Κριτικής Γλωσσολογίας δημιούργησαν ένα μοντέλο τεσσάρων πρακτικών διδασκαλίας για την ανάγνωση, που μπορεί να εφαρμοστεί από τα αρχικά -ήδη- στάδια εκμάθησης. Αυτές οι τέσσερις πρακτικές αποτελούν βασικά εργαλεία για την προαγωγή του κριτικού γραμματισμού

(Luke, 2000· Luke & Freebody, 1997) και αποτελούν: την αποκωδικοποίηση, τη χρήση κειμένων, τη λειτουργική χρήση και την κριτική ανάλυση. Συνολικά, το μοντέλο δεν ιεραρχεί αυτές τις πρακτικές αλλά τις θεωρεί ισοδύναμες και συμπληρωματικές, γι' αυτό και προτείνει τη διδασκαλία τους παράλληλα και όχι με γραμμική σειρά, ακόμη και από τα πρώτα στάδια μάθησης (Luke, 2000).

2.4 Αναλυτικά προγράμματα σπουδών για το Γενικό Λύκειο και Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας του ΙΕΠ

Τα τελευταία χρόνια, στην Ελλάδα με αφορμή τα νέα αναλυτικά προγράμματα σπουδών έχει αρχίσει να αναπτύσσεται μια συζήτηση γύρω από τη διδασκαλία της γλώσσας στο πλαίσιο του Κριτικού Γραμματισμού. Αυτή η συζήτηση αντικατοπτρίζεται σε μια σειρά από ακαδημαϊκές μελέτες και επιστημονικές δημοσιεύσεις, όπως Κουτσογιάννης (2017), Χατζηλουκά-Μαυρή και Ιορδανίδου (2010), Κωστούλη και Στυλιανού (2014), Ντίνα και Γώτη (2016), καθώς και Αρχάκης και Τσάκωνα (2011) και Στάμου (2012). Σε αυτές τις μελέτες, ο κριτικός γραμματισμός συνδέεται άλλοτε με επικοινωνιακές και κειμενοκεντρικές προσεγγίσεις, άλλοτε με το πλαίσιο των Πολυγραμματισμών και, σε άλλες περιπτώσεις, με τις θεωρίες του Fairclough, κοινό όμως χαρακτηριστικό όλων αυτών των προσεγγίσεων είναι ο έντονος κριτικός κοινωνικός τους προσανατολισμός (Κουτσογιάννης, 2017).

Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) για το Γενικό Λύκειο και η Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας (ΤΘΔΔ) του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) αποτελούν κεντρικά εργαλεία για την προσαρμογή και την αναβάθμιση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2011). Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών του Γενικού Λυκείου καθορίζουν το εκπαιδευτικό περιεχόμενο που θα διδαχθεί σε όλα τα μαθήματα, οργανώνοντας τη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης με σαφή στόχευση προς την ενίσχυση των γνωστικών και κριτικών δεξιοτήτων των μαθητών. Στοχεύουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, καλύπτοντας τόσο την ακαδημαϊκή διάσταση όσο και την προσωπική τους εξέλιξη, προετοιμάζοντάς τους για την ανώτερη εκπαίδευση ή την ένταξη στην αγορά εργασίας, ενώ είναι σχεδιασμένα με γνώμονα τις σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές και τις απαιτήσεις της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, αφού προσαρμόζονται στις αλλαγές που απαιτεί η

ψηφιακή εποχή, ενσωματώνοντας τεχνολογικά εργαλεία και πολυτροπικές μεθόδους διδασκαλίας. Παράλληλα, το ΙΕΠ έθεσε για πρώτη φορά την Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας στις Πανελλαδικές εξετάσεις το 2013-14 [το οποίο λειτούργησε για μια φορά και επανήλθε ανανεωμένο το 2021], ένα σύστημα αξιολόγησης που ενισχύει την αντικειμενικότητα και διασφαλίζει την ισονομία στον τρόπο εξέτασης των μαθητών και μαθητριών, το οποίο οργανώνεται σε κατηγορίες θεμάτων διαφορετικής δυσκολίας, τα οποία προέρχονται από μια ποικιλία γνωστικών πεδίων (Παυλίδης, 2015). Αυτά τα θέματα καταναμημένα σε επίπεδα δυσκολίας, επιτρέπουν την αξιολόγηση των μαθητών με διαβαθμισμένο τρόπο, προάγοντας τόσο τη βάση όσο και την αριστεία. Ένας από τους βασικούς στόχους των ΑΠΣ είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, η ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων και η απόκτηση γνώσεων (Κουτσογιάννης, 2017) που είναι απαραίτητες για την επιτυχία σε ακαδημαϊκό και επαγγελματικό επίπεδο. Η Τράπεζα Θεμάτων αποσκοπεί στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσω της τυποποίησης και της ποιοτικής αξιολόγησης των γνώσεων των μαθητών, καθώς και στην ισότιμη πρόσβαση σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες.

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 4134/09.09.2021 (Αριθμ. Απόφασης 55491) που αφορά την Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας (ΤΘΔΔ), η συνεξέταση της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας ακολουθεί συγκεκριμένο πλαίσιο θεμάτων (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2021), το οποίο χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Το πρώτο θέμα εστιάζει στο μη λογοτεχνικό κείμενο, με τρία υποερωτήματα που περιλαμβάνουν τόσο κλειστού τύπου ερωτήσεις όσο και ερωτήσεις που απαιτούν αιτιολόγηση της απάντησης. Αυτό το θέμα, προέκταση του οποίου αποτελεί και η παρούσα διπλωματική εργασία, εξετάζει τη βασική κατανόηση και την ανάλυση του μη λογοτεχνικού κειμένου, όπως την κατανόηση νοήματος, τη λειτουργία γλωσσικών στοιχείων, καθώς και τη σχέση του κειμένου με το κοινωνικό ή επικοινωνιακό πλαίσιο. Το δεύτερο θέμα σχετίζεται με την παραγωγή γραπτού λόγου και πιο συγκεκριμένα με την ανάπτυξη κριτικού θέματος, στο οποίο οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να παράγουν ένα κείμενο που να αποδεικνύει κριτική σκέψη και ικανότητα στη σύνθεση επιχειρημάτων. Το τρίτο και τέταρτο θέμα αφορούν την ανάλυση λογοτεχνικών κειμένων, στα οποία οι μαθητές/μαθήτριες εξετάζουν λογοτεχνικά κείμενα και αξιολογούν τη θεματική και αισθητική αξία τους, μέσα από ερωτήσεις που αφορούν τη δομή, τους χαρακτήρες, το ύφος, καθώς και τις ιδεολογικές προεκτάσεις του κειμένου.

Η στοχοθεσία του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) για τα Γενικά Λύκεια (ΓΕΛ) μέσω της Τράπεζας Θεμάτων Διαθεματικής Διδασκαλίας (ΤΘΔΔ) συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού των μαθητών/ μαθητριών, καλλιεργώντας μια ποικιλία δεξιοτήτων και ικανοτήτων που θεωρούνται αναγκαίες για την σύγχρονη εποχή. Αρχικά, η διαθεματική προσέγγιση της ΤΘΔΔ ενθαρρύνει τους μαθητές να συνδυάζουν γνώσεις από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα [ενδεικτικά σημειώνουμε το περιβάλλον, ρατσισμός, τεχνολογική πρόοδος, διατροφή, ατομισμός, νέοι και πρότυπα, χάσμα γενεών, παγκοσμιοποίηση, έμφυλες διακρίσεις κ.ά], γεγονός που τους επιτρέπει να δημιουργούν συνδέσεις ανάμεσα στα διαφορετικά θεματικά πεδία και επιστήμες (ΙΕΠ, 2020). Με αυτόν τον τρόπο, αναπτύσσουν ικανότητες ανάλυσης και κριτικής σκέψης, απαραίτητες για την κατανόηση πολύπλοκων θεμάτων. Επιπλέον, προάγουν την κριτική σκέψη, καθώς οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να αξιολογούν και να κρίνουν τις πληροφορίες εξετάζοντας διαφορετικές οπτικές γωνίες (Παναγιώτου, 2022). Αυτή η διαδικασία τους/τις βοηθά να αναπτύξουν αναλυτικά εργαλεία για την κατανόηση και την ερμηνεία κειμένων, επιτρέποντάς τους/τες να διαμορφώσουν μια πιο ολοκληρωμένη και σφαιρική άποψη για τα θέματα που μελετούν. Μια άλλη σημαντική πτυχή της ΤΘΔΔ είναι η ενθάρρυνση της ενεργής συμμετοχής των μαθητών/ μαθητριών που γίνεται εφικτή μέσω ομαδικών εργασιών και συνεργατικών δραστηριοτήτων (Κορνηλάκης, 2021) και μπορεί να καλλιεργήσει την κοινωνική διάσταση του γραμματισμού και κατ' επέκταση την καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων ζωής. Η δημιουργικότητα αποτελεί επίσης ένα βασικό στοιχείο της ΤΘΔΔ (Βλάχος, 2023), από την άποψη ότι η δημιουργική σκέψη απαιτεί συνδυασμό πληροφοριών με πρωτότυπους τρόπους, κάτι που είναι απαραίτητο για την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού. Ακόμη, η ποικιλία περιεχομένου που προσφέρεται μέσω της θεματικής διδασκαλίας εμπλουτίζει την αναγνωστική και γραπτή εμπειρία των μαθητών/μαθητριών μέσω της χρήσης διαφορετικών πηγών [έντυπος και ηλεκτρονικός τύπος, συγγράμματα, φορείς κ.ά.] και τύπων κειμένων [άρθρα, επιφυλίδες, δημόσιες ομιλίες, συνεντεύξεις, έρευνες], ενώ τους/τις επιτρέπει να προσεγγίζουν το περιεχόμενο με πολλές προοπτικές, αναπτύσσοντας έτσι την ικανότητα τους να κατανοούν και να ερμηνεύουν τις πληροφορίες (ΙΕΠ, 2020). Επιπρόσθετα, η ΤΘΔΔ συμβάλλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας μέσω διαθεματικών δραστηριοτήτων, όπου οι μαθητές/μαθήτριες έχουν την ευκαιρία να βελτιώσουν τις επικοινωνιακές τους ικανότητες, μαθαίνοντας να διατυπώνουν τις σκέψεις τους με σαφήνεια και να υποστηρίζουν τα επιχειρήματά τους με τεκμηρίωση (Παναγιώτου,

2022). Τέλος, οι μαθητές/μαθήτριες κατανοούν ότι οι περισσότερες προκλήσεις απαιτούν σύνθετη σκέψη για την επίλυσή τους (Κορνηλάκης, 2021), κάτι που τους προετοιμάζει να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της σύγχρονης κοινωνίας με κριτική σκέψη και υπευθυνότητα. Συμπερασματικά, η στοχοθεσία του ΙΕΠ για τα ΓΕΛ μέσω της ΤΘΔΔ ενισχύει την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού, δίνοντας στους/στις μαθητές/μαθήτριες τα απαραίτητα εφόδια για να γίνουν σκεπτόμενοι/ες και υπεύθυνοι/ες πολίτες, ικανοί/ές να αναλύουν και να αξιολογούν την πληροφορία που τους/τις περιβάλλει.

3. Δημοσιογραφικός λόγος

3.1 Τα χαρακτηριστικά του δημοσιογραφικού λόγου

Ο δημοσιογραφικός λόγος δεν μπορεί - και δεν πρέπει - να θεωρείται ως ένα ομοιογενές σύστημα δημόσιου λόγου (Ανδρουτσόπουλος 2001, Kress 1986, Πολίτης 2001), αλλά χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα ευρύ φάσμα με ποικίλες χρήσεις του λόγου της δημοσιογραφίας. Ο δημοσιογραφικός λογίζεται ως θεσμικός λόγος και μάλιστα είναι το αποτέλεσμα θεσμικών, γλωσσικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών πρακτικών, ο οποίος, αντίθετα με άλλα είδη, είναι λόγος δημόσιος, γιατί παράγεται και αφορά τη δημόσια σφαίρα και απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό. Σε σχέση με το περιεχόμενό του είναι λόγος πληροφοριακός, καθώς παρέχει έγκυρη και αξιόπιστη πληροφόρηση επάνω σε θέματα που ενδιαφέρουν τους πολίτες και επηρεάζουν τη ζωή τους (Χατζησαββίδης, 1999). Έτσι, ο δημοσιογράφος λειτουργεί ως διάυλος επικοινωνίας μεταξύ της δημόσιας σφαίρας και της ιδιωτικής ζωής. Σε σχέση με τη μορφή, είναι λόγος επίσημος, αφού χρησιμοποιεί συντακτική, γραμματική και λεξιλογική δομή που προσιδιάζει στον θεσμικό και δημόσιο χαρακτήρα του (πχ μακροπερίοδος λόγος, παθητική σύνταξη, χρήση ειδικού λεξιλογίου, καθώς και επίσημη γλώσσα (Πολίτης 2001). Με τα παραπάνω χαρακτηριστικά ο δημοσιογραφικός λόγος κάποιες φορές μοιάζει με άλλα είδη δημόσιου λόγου, όπως ο λόγος των πολιτικών, ενώ δεν λείπουν και πιο καθημερινές γλωσσικές επιλογές, με σκοπό να οργανωθεί ένα πιο ανεπίσημο, άμεσο και προσιτό δημοσιογραφικό ύφος (Fowler 1991). Τέλος, ο δημοσιογραφικός είναι, ή καλύτερα θα πρέπει να είναι, ένα πρόσωπο είδος λόγου, αφού αποτελεί δημιούργημα (output) μιας ομάδας ανθρώπων (Bell 1991, van Dijk 1988), υπό την έννοια ότι φιλτράρεται τόσο από τον αρθρογράφο, όσο και από τον συντάκτη της εφημερίδας, των επιμελητή κειμένων κλπ. Ο δημοσιογραφικός λόγος, λοιπόν, έχει μελετηθεί εκτενώς και διακρίνεται για συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που τον καθιστούν αποτελεσματικό στα μέσα μαζικής επικοινωνίας [ραδιόφωνο, τηλεόραση, έντυπος και ηλεκτρονικός τύπος, διαδίκτυο]. Η αντικειμενικότητα, η αμεροληψία, η ουδετερότητα, η πληροφόρηση και

ενημέρωση θεωρούνται οι βασικές προθέσεις των δημοσιογράφων για την τήρηση του κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας (Μητσέλος, 2023), όμως ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η συλλογή, η επεξεργασία και η διάχυση των πληροφοριών καθιστά την παράθεση υποκειμενικών κρίσεων αναπόφευκτη (Fairclough, 1995). Οι προσπάθειες χειραγώγησης του Τύπου αποτελούν εμπόδιο του βασικού ρόλου της δημοσιογραφίας, που είναι η έγκυρη ενημέρωση (McQuail, 1994), όμως, είναι εξαιρετικά δύσκολο να υπάρξει ελευθερία έκφρασης από πλευράς των δημοσιογράφων, αφού τα σύγχρονα ΜΜΕ λειτουργούν και έχουν τον ρόλο της τέταρτης εξουσίας. Τόσο η ίδια διαδικασία παραγωγής της είδησης, όσο και η ανάγκη ικανοποίησης των δεκτών με απώτερο στόχο την αύξηση του οικονομικού κέρδους, καθιστούν αδύνατη κάθε έννοια αυτονομίας και ελευθερίας. Κατά συνέπεια, οι αρχές της αντικειμενικότητας, της ουδετερότητας και της ισοτιμίας που πρεσβεύει η δημοσιογραφική επαγγελματική δεοντολογία φαίνεται ότι αποτελούν ζητούμενο μάλλον παρά κατάκτηση της σύγχρονης δημοσιογραφίας.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό του δημοσιογραφικού λόγου είναι η απλότητα και σαφήνεια ώστε να γίνεται κατανοητός από το ευρύ κοινό, ανεξαρτήτως επιπέδου μόρφωσης (Bell, 1991), γι' αυτό χρησιμοποιείται συχνά απλή γλώσσα, χωρίς τεχνικούς όρους [ειδικό λεξιλόγιο], εκτός αν απευθύνεται σε εξειδικευμένο κοινό (Chovanec, 2014). Επιπλέον, τα δημοσιογραφικά κείμενα ακολουθούν μια δομή σε μορφή πυραμίδας, όπου οι πιο σημαντικές πληροφορίες τοποθετούνται στην αρχή, διασφαλίζοντας ότι το κοινό θα λάβει τα κύρια σημεία ακόμη κι αν διαβάσει μόνο την αρχή του κειμένου (Van Dijk, 1988), γι' αυτό και ο τίτλος κατέχει πρωταρχικό ρόλο στη μετάδοση όχι μόνο των ειδήσεων, αλλά και του υπόρρητου νοήματος. Η συνοπτικότητα αποτελεί επίσης ένα κρίσιμο χαρακτηριστικό του δημοσιογραφικού λόγου, καθώς απαιτείται να παρατίθενται οι πληροφορίες χωρίς περιττές λεπτομέρειες και με οικονομία λέξεων (Bell, 1991), πράγμα που διευκολύνει την ταχύτατη πρόσληψη των πληροφοριών [η γρήγορη μετάδοση της πληροφορίας έγινε απαίτηση εξαιτίας της ευρείας εξέλιξης της τεχνολογίας και των αντίστοιχων μέσων] από το κοινό και επιτρέπει στους δημοσιογράφους να επικεντρωθούν στα ουσιώδη. Η διακειμενικότητα είναι άλλο ένα χαρακτηριστικό του δημοσιογραφικού λόγου, που αναφέρεται στην ενσωμάτωση στοιχείων από άλλες μορφές λόγου, όπως δηλώσεις πολιτικών, απόψεις εμπειρογνομόνων ή επιστημονικές έρευνες (Van Dijk, 1988). Η διακειμενικότητα προσδίδει εγκυρότητα και πλουραλισμό στα δημοσιογραφικά κείμενα, αναδεικνύοντας διαφορετικές οπτικές και ερμηνείες. Σχετικά με τη χρήση

πληροφοριών, ο δημοσιογραφικός λόγος δίνει μεγάλη έμφαση στην χρήση πηγών, οι οποίες πρέπει να είναι αξιόπιστες και ποικίλες (Bell, 1991) και περιλαμβάνουν επίσημες δηλώσεις, μαρτυρίες και έρευνες, προσδίδοντας κύρος και ακρίβεια στη μετάδοση πληροφοριών. Ένα ακόμη σημαντικό χαρακτηριστικό είναι η προσήλωση στην επικαιρότητα, καθώς ο δημοσιογραφικός λόγος επικεντρώνεται κυρίως στην άμεση παρουσίαση των γεγονότων, με έμφαση στη χρονική ακρίβεια και στην ταχύτητα παροχής πληροφοριών (Harcup & O'Neill, 2001), ενώ παράλληλα οι δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν διάφορες ρητορικές στρατηγικές για να ενισχύσουν την επίδραση των κειμένων στους δέκτες. Η χρήση εντυπωσιακών τίτλων, η επιλογή συγκεκριμένων λέξεων και η αφηγηματική δομή, το χιούμορ, τα πολυτροπικά κείμενα με τη δύναμη της εικόνας και η επίκληση στο συναίσθημα είναι κάποιες από τις τεχνικές που συμβάλλουν στη διατήρηση του ενδιαφέροντος του αναγνωστικού κοινού (Fowler, 1991).

3.2 Είδη κειμένων

Σύμφωνα με τον Ν. Πολίτη (2001), ο οποίος έχει ταξινομήσει τις κατηγορίες των κειμενικών ειδών, υπάρχουν αρκετά αφηγηματικά είδη. Αρχικά, όσον αφορά στον προφορικό μονόλογο, περιλαμβάνει ποικίλα είδη κειμένων, όπως οι πολιτικοί λόγοι, τα θρησκευτικά κηρύγματα, οι επιστημονικές ομιλίες-διαλέξεις, συνεντεύξεις κλπ, ενώ όσον αφορά στον προφορικό διάλογο τα κειμενικά είδη διαθέτουν τα χαρακτηριστικά της αυθόρμητης καθημερινής συνομιλίας, αλλά και αυτής με τυπικά χαρακτηριστικά όπως η συνομιλία εκπαιδευτικού- μαθητή, ιατρού-ασθενή κλπ. Από την άλλη, στην κατηγορία του γραπτού διαλόγου περιλαμβάνονται κειμενικά είδη όπως επιστολές, κείμενα και δημοσιογραφικά άρθρα δημοσιευμένα στο διαδίκτυο με δυνατότητα αλληλεπιδραστικού σχολιασμού τους (πχ blogs)(Hoffmann, 2010), αλλά και χώροι συνομιλιών σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης (πχ chats). Σε αυτά τα είδη κειμένων το μήνυμα μεταδίδεται άμεσα και γρήγορα στους δέκτες και μπορεί να σχολιαστεί, ενώ στα κείμενα γραπτού μονολόγου, όπως λογοτεχνικά, ιστορικά, νομικά κείμενα, γραφειοκρατικά έγγραφα, έντυπα δημοσιογραφικά άρθρα κ.λπ. δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα. Τα ειδησεογραφικά άρθρα, συγκεκριμένα αποτελούν μια από τις τυπικότερες μορφές γραπτής αφήγησης (Πολίτης, 2001), ενώ σύμφωνα με τον Bell (1991) 'κεντρική επιδίωξη στα δημοσιογραφικά άρθρα είναι να διατηρηθεί όσο γίνεται αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη'.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά συνιστούν μια λεπτομερή περιγραφή του δημοσιογραφικού λόγου και, σε γενικότερο επίπεδο, θεωρούνται ως ο κοινός χαρακτήρας των εκφάνσεών του. Από την άλλη πλευρά, η ποικιλία και ετερογένεια του δημοσιογραφικού λόγου γίνεται εμφανής από την ποικιλία και ετερογένεια των ειδών του (Charnley & Charnley 1992). Στο εξής θα τηρηθεί η τυπολογία που προτείνει ο Χατζησαββίδης (1999) ως προς την κατηγοριοποίηση των ειδών του δημοσιογραφικού λόγου και των κειμενικών ειδών (genres) του σε ειδησεογραφικό λόγο, σχολιαστικό λόγο, λόγο της συνέντευξης και λόγο των τίτλων, ενώ στην έρευνα, το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί στον ειδησεογραφικό λόγο καθώς αυτός αποτελεί τον πυρήνα της δημοσιογραφίας και το βασικό αποτέλεσμα της δημοσιογραφικής γλωσσικής πρακτικής.

3.3 Χαρακτηριστικά γραφής και συνομιλιακοί ρόλοι

Οι διαφορετικές αλλαγές στη δομή και τους συμβολισμούς της γλώσσας, από τις απαρχές δημιουργίας και χρήσης των ΜΜΕ μέχρι σήμερα, που συνδέθηκαν με τον κοινωνικό διάλογο για τη δύναμη και την ευχέρεια της γλώσσας όχι μόνο έδωσαν έμφαση ‘στην περιγραφή των επικοινωνιακών συμβάντων, αλλά και στην δυναμική της αναγωγής τους σε μία κοινωνική πρακτική’ (Τσιτσανούδη, 2020). Ο δημοσιογραφικός λόγος, χαρακτηρίζεται όχι μόνο μέσω της επικοινωνιακής περίστασης που αυτός αναπτύσσεται αλλά και μέσω των κοινωνικών συνθηκών, αφού τα κοινωνικά συμφραζόμενά του παράγουν παράγουν ποικίλα νοήματα. Ειδικά, ο σύγχρονος ελληνικός δημοσιογραφικός λόγος καθιστά ένα κειμενικό είδος με μεγάλο αριθμό λειτουργιών, το οποίο διαμορφώνει συνειδήσεις και αποτελεί πεδίο αντιθέσεων, εκεί όπου συναντιούνται, διαστρεβλώνονται, αλλά και αποκαλύπτονται πολλές φορές το ψέμα και η αλήθεια, ο πυκνός και ο χαλαρός λόγος κλπ, ενώ υπάρχουν κάποια στοιχεία με τα οποία πραγματώνεται εν μέρει και ο προφορικός λόγος. Τέτοια είναι η χρήση λέξεων του καθημερινού λεξιλογίου, ο επιτονισμός, οι ελλείψεις, οι επαναλήψεις, οι στερεότυπες εκφράσεις του προφορικού λόγου, το οικείο ύφος, τα “γεμίσματα”, οι ανακολουθίες, η χωρίς αιτία αλλαγή προσώπου κατά την εκφορά του λόγου, η αναφορά σε πράγματα και αντικείμενα που είναι παρόντα κατά την εκφορά του λόγου, η καθυστερημένη συμπλήρωση ή διόρθωση, η παρέκβαση, η απότομη αλλαγή από τον πλάγιο στον ευθύ λόγο, η έλλειψη αυστηρής κειμενικής δομής κ.ά. Από την άλλη τα βασικά χαρακτηριστικά που συναποτελούν τον γραπτό λόγο είναι η

αυστηρή δομή, η αυστηρή σύνταξη, το λόγιο λεξιλόγιο, τα συμπυκνωμένα νοήματα, τα σημεία στίξης κ.ά. Αξίζει να επισημανθεί ότι ως δημόσιος λόγος παρουσιάζεται ιδεολογικά φορτισμένος και η δομή του είναι προσανατολισμένη προς την αποτελεσματική πρόσληψή του από τον δέκτη, γι' αυτό και η πρόσφατη ιστορία της ελληνικής γλώσσας και η έντονη πολιτικοποίηση και κομματικοποίηση αρκετών μέσων μαζικής ενημέρωσης έχουν ως αποτέλεσμα την εκμετάλλευση του δημοσιογραφικού λόγου ως μέσο εκφοράς υπόρρητων νοημάτων (Χατζησαββίδης, 2001) και την αναγωγή των ΜΜΕ σε τέταρτη εξουσία (Χατζηθωμάς, 2023)

Όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν τουλάχιστον δύο πρόσωπα που συμμετέχουν στα συνομιλιακά κείμενα, όπως αυτά της δημοσιογραφίας. Στο κειμενικό επίπεδο, μπορεί να δημιουργηθεί πομπός και δέκτης, ενώ οι κοινωνικοί ρόλοι, που δημιουργούνται προσδιορίζονται από χαρακτηριστικά όπως η ισχύς, το γόητρο, η επαγγελματική ιδιότητα και ο βαθμός εξειδίκευσής τους. Η διεπίδραση, δηλαδή ο συνδυασμός των πληροφοριών και των (απ)αιτήσεων, δημιουργούν τέσσερις βασικές συνομιλιακές λειτουργίες και αντίστοιχους ρόλους. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα “Πύλη για την ελληνική γλώσσα” δημιουργείται σχέσης προσφοράς (παροχή αγαθών και υπηρεσιών), απόφασης (παροχή πληροφορίας), εντολής (αίτηση αγαθών και υπηρεσιών) και ερώτησης (αίτηση πληροφορίας). Αντίστοιχα, ο βαθμός ή μή απόκρισης του συνομιλητή καθορίζει τις προσδοκώμενες αποκρίσεις (αποδοχή, αναγνώριση ή παραδοχή) και τις μη προσδοκώμενες αποκρίσεις (απόρριψη, αντίρρηση ή άρνηση συμμόρφωσης και απροθυμία απάντησης), ενώ οι ρόλοι αυτοί, ανάλογα με τον βαθμό συμβατικότητας του συνομιλιακού συμβάντος, άλλοτε είναι εναλλάξιμοι και άλλοτε σταθεροί, όπως συμβαίνει στην περίπτωση ενός έντυπου δημοσιογραφικού κειμένου.

4.Η Πειθώ

Για να διευκρινιστεί η έννοια του όρου «πειθώ», είναι χρήσιμο να ξεκινήσουμε από έναν ορισμό που εμφανίζεται στο Longman Dictionary of Contemporary English Online, κυρίως επειδή συνοψίζει τις πιο κοινές χρήσεις του όρου στη σύγχρονη καθημερινή γλώσσα. Έτσι, η πειθώ ορίζεται ως η διαδικασία επικοινωνίας κατά την οποία «κάποιος κάνει άλλους ανθρώπους να πιστέψουν ή να αποφασίσουν να κάνουν κάτι, ιδιαίτερα παρέχοντάς τους λόγους γιατί πρέπει να το κάνουν ή ζητώντας τους επανειλημμένα να το κάνουν» (LDCEO, 2015). Αν υιοθετήσουμε τον παραπάνω ορισμό, όλοι οι ορισμοί που περιορίζουν την πειθώ στα «εργαλεία και τις τεχνικές αλλαγής των απόψεων των ανθρώπων» (Adams, 2017) φαίνονται πολύ στενοί. Είναι αλήθεια ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, η πειθώς αποσκοπεί στην αλλαγή των γνωστικών, συναισθηματικών ή συμπεριφορικών αντιδράσεων του κοινού-στόχου, ενώ χρησιμοποιείται συχνά για να διαμορφώσει ή να ενισχύσει συγκεκριμένες τυπικές αντιδράσεις από τον πειθόμενο (Cameron, 2009). Ο προηγούμενος ορισμός του LDCEO υπογραμμίζει επίσης το στοιχείο της βούλησης στη διαδικασία της πειθούς, καθώς τόσο ο πείθων όσο και ο πειθόμενος αποφασίζουν να προχωρήσουν σε μια ενέργεια ή την αλλαγή μιας στάσης\ αντίληψης. Ωστόσο, παρότι οι γνωστικές, συναισθηματικές, στάσεις και συνήθειες των ανθρώπων είναι ανθεκτικές όταν αντιμετωπίζουν γεγονότα που φαίνεται να τις αντικρούουν, η πειθώς πρέπει να ικανοποιεί την ανάγκη του πειθόμενου για γνώση. Στην ενότητα που ακολουθεί θα γίνει μια θεωρητική πλαισίωση της πειθούς ως γλωσσικού και υφολογικού εργαλείου, καθώς και των μέσων και τρόπων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον εκάστοτε σκοπό συγγραφής και μεταδιδόμενου μηνύματος.

4.1 Μέσα και Τρόποι Πειθούς

Η πειστικότητα στον δημοσιογραφικό λόγο αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό που καθορίζει την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία της δημοσιογραφικής επικοινωνίας, αφού - ειδικά σε ένα περιβάλλον όπου οι πληροφορίες διαχέονται με ταχύτητα και σε πληθώρα μέσων- η εμπιστοσύνη του κοινού προς το δημοσιογράφο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το αν αυτός καταφέρνει να παρουσιάζει τα γεγονότα με τρόπο αντικειμενικό, σαφή και με αίσθηση ευθύνης (McNair, 2018). Η πειστικότητα στα δημοσιογραφικά κείμενα επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες, με τους κυριότερους να περιλαμβάνουν

την αξιοπιστία του δημοσιογράφου, την ακρίβεια και πληρότητα των δεδομένων, την χρήση τεκμηριωμένων πηγών, το ύφος γραφής και το βαθμό αντικειμενικότητας στην παρουσίαση των γεγονότων (Tuchman, 1972; Kovach & Rosenstiel, 2014). Επίσης, η ηθική δέσμευση του δημοσιογράφου απέναντι στο κοινό του και η αφοσίωσή του στην παρουσίαση της αλήθειας αποτελούν αλληλένδετα στοιχεία που ενισχύουν την πειστικότητα και δημιουργούν μια σχέση εμπιστοσύνης (Schudson, 2001). Ο Η δημοσιογράφος οφείλει να παρουσιάζει τα γεγονότα χωρίς να εισάγει προκαταλήψεις ή να ενισχύει προσωπικές πεποιθήσεις (McQuail, 2010). Η σαφήνεια και η αμεροληψία συμβάλλουν στη διατήρηση της εμπιστοσύνης, ενώ τυχόν σφάλματα ή ανακρίβειες μπορούν να μειώσουν άμεσα την αξιοπιστία του κειμένου και του δημιουργού του (Ward, 2004). Η ακρίβεια και η πληρότητα είναι δύο βασικά στοιχεία που ενισχύουν την πειστικότητα. Το κοινό αναμένει να ενημερωθεί με πλήρη και ακριβή δεδομένα, καθώς οι ελλείψεις και οι υπερβολές δημιουργούν αρνητικές εντυπώσεις (Shoemaker & Reese, 2013). Γι' αυτό, οι δημοσιογράφοι που διασφαλίζουν την ακρίβεια και τη σαφήνεια των δεδομένων τους κερδίζουν την εμπιστοσύνη του κοινού, ενώ εκείνοι που επιλέγουν επιλεκτική ή υπερβολική παρουσίαση των πληροφοριών διακινδυνεύουν να χαρακτηριστούν ως αναξιόπιστοι (Bennett, 2001). Από την άλλη, η ενσωμάτωση αξιόπιστων πηγών προσδίδει κύρος στο δημοσιογραφικό κείμενο και ενισχύει την αίσθηση ότι η πληροφορία δεν είναι αυθαίρετη αλλά βασίζεται σε ελεγμένα δεδομένα (Kovach & Rosenstiel, 2014). Οι πηγές πρέπει να είναι αξιόπιστες και να παρέχονται με διαφάνεια, επιτρέποντας στον αναγνώστη να επαληθεύσει την εγκυρότητα των πληροφοριών (McNair, 2018). Η διαφάνεια σε αυτή τη διαδικασία εξασφαλίζει ότι ο δημοσιογράφος δεν προσπαθεί να επιβάλει απόψεις, αλλά απλώς να παρουσιάσει τα δεδομένα με σεβασμό στην αλήθεια (Ward, 2004). Φυσικά και το ύφος γραφής ενός δημοσιογραφικού κειμένου επηρεάζει σημαντικά την πειστικότητά του. Ένα λιτό, απλό και κατανοητό ύφος βοηθάει στην ευκολότερη πρόσληψη της πληροφορίας και μειώνει τις πιθανότητες παρερμηνείας (Tuchman, 1972), ενώ αντίθετα η χρήση υπερβολικά επιτηδευμένου ύφους, συναισθηματικών τόνων ή φορτισμένης γλώσσας μπορεί να αποδυναμώσει το μήνυμα και να δημιουργήσει εντυπώσεις προκατάληψης, κάτι που αποθαρρύνει το κοινό από το να αποδεχτεί την πληροφορία ως αντικειμενική (Schudson, 2001), γι' αυτό η αντικειμενικότητα αποτελεί θεμέλιο για την αξιοπιστία της πληροφορίας και αυξάνει τη συνολική πειστικότητα του δημοσιογραφικού λόγου. Ο Η δημοσιογράφος, από την άλλη, πρέπει να αποφεύγει να εκφράζει προσωπικές απόψεις ή να δείχνει

προτίμηση προς συγκεκριμένες πλευρές [πχ πολιτικά σχόλια] (McQuail, 2010), κάτι που μπορεί να επιτευχθεί με την παρουσίαση διαφορετικών οπτικών γωνιών και τη συμπερίληψη διαφορετικών πλευρών, προσφέροντας στο κοινό τη δυνατότητα να σχηματίσει τη δική του γνώμη χωρίς να επηρεάζεται έμμεσα (Bennett, 2001). Τέλος, η ηθική δέσμευση του δημοσιογράφου και η προσήλωση στην αλήθεια αποτελούν κεντρικούς πυλώνες που συμβάλλουν στην πειστικότητα. Ο Η δημοσιογράφος που σέβεται τις αρχές της δημοσιογραφικής ηθικής προσφέρει στο κοινό αμερόληπτη και τεκμηριωμένη ενημέρωση, διατηρώντας μια σταθερή σχέση εμπιστοσύνης μαζί του (Ward, 2004), γι' αυτό και συχνά ο δέκτης αισθάνεται ότι ο δημοσιογράφος δρα με γνώμονα την αλήθεια και όχι το προσωπικό του συμφέρον (Schudson, 2001). Συνοψίζοντας, η πειστικότητα στον δημοσιογραφικό λόγο δεν εξαρτάται μόνο από την παρουσίαση των γεγονότων, αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο αυτά παρουσιάζονται με σκοπό να διατηρήσουν την εμπιστοσύνη του κοινού σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο επικοινωνιακό περιβάλλον (McNair, 2018; Kovach & Rosenstiel, 2014).

Ακολουθούν οι διαφορετικοί τρόποι και τα αντίστοιχα μέσα πειθούς:

4.1.1 Επίκληση στη λογική

Με την επίκληση στη λογική επιδιώκεται ο προβληματισμός και η πειθώ του δέκτη με σκοπό την κινητοποίηση, την ανάληψη δράσης και αλλαγή τρόπου ζωής του, κάτι που μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση επιχειρημάτων ή/και τεκμηρίων (παραδείγματα από την καθημερινή ζωή ή την εμπειρία του συγγραφέα, στατιστικά στοιχεία, πορίσματα/αποτελέσματα ερευνών, αντικειμενικές/ εμπειρικές αλήθειες, παραθέματα/μαρτυρίες, ιστορικά γεγονότα/συμβάντα, επικαιρικά γεγονότα). Στην "Νέα Ρητορική" (1958), υποστηρίζεται ότι η επίκληση στη λογική είναι ένας βασικός τρόπος πειθούς, ιδίως όταν συνδυάζεται με επιχειρήματα που απευθύνονται στη λογική του κοινού (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1958), ενώ στο βιβλίο του "The Uses of Argument" (1958), ο Toulmin αναλύει τη δομή των λογικών επιχειρημάτων και υποστηρίζει ότι τα πειστικά επιχειρήματα βασίζονται σε ένα σύνολο στοιχείων που περιλαμβάνουν τεκμήρια, αποδεικτικά στοιχεία και συνδέσεις με τη λογική. Από την άλλη, ο Hauser αναλύει τη χρήση της λογικής και της επίκλησής της στο πλαίσιο της επιχειρηματολογίας, τονίζοντας τη σημασία της για την απόδοση της σαφήνειας

δημοσιογραφικά κείμενα (Hauser, 2002), όπως και ο Heinrichs, ο οποίος αναφέρεται στη σημασία της χρήσης τεκμηρίων για την επίτευξη αξιοπιστίας του συγγραφέα (Heinrichs, 2007).

4.1.2 Επίκληση στο συναίσθημα

Με την επίκληση στο συναίσθημα επιχειρείται η ευαισθητοποίηση του δέκτη σχετικά με ένα φαινόμενο ή προβληματισμό που θίγει ο συγγραφέας του κειμένου, έτσι ώστε ο πρώτος να βιώσει αρνητικά ή θετικά συναισθήματα -όπως αυτά της ενοχής, ντροπής, δυσπιστίας, απογοήτευσης και του φόβου ή από την άλλη χαράς, ικανοποίησης, θάρρους, εμπιστοσύνης, ενθουσιασμού- και κατά συνέπεια να προβληματιστεί και να κινητοποιηθεί. Αυτό επιτυγχάνεται με τη χρήση συγκινησιακού μεταφορικού λόγου, ειρωνείας, σαρκασμού, χιούμορ, υπερβολής, λογοπαίγνιου, αμφισημίας, συνειρμού και ρητορικών ερωτημάτων. Η θεωρία της συναισθηματικής πειθούς (emotional appeal) εξηγεί ότι τα συναισθήματα μπορούν να επηρεάσουν άμεσα τη στάση και τη συμπεριφορά του δέκτη, ώστε να αυξήσει την προθυμία του να εμπλακεί με το μήνυμα και τον προβληματισμό-φαινόμενο που θίγεται (Nabi, 2002), ενισχύοντας την πρόθεσή του για αλλαγή (Dillard & Peck, 2000). Επιπλέον, η χρήση μεταφορικής χρήσης της γλώσσας και συναισθηματικού λεξιλογίου μπορεί να συνδέσει τον δέκτη με το περιεχόμενο μέσω της προσωπικής ταύτισής του με αυτό (Gibbs, 1994) και να τον ενθαρρύνει σε θετικές στάσεις και πρακτικές (Schneider et al., 2007), ενώ η χρήση του χιούμορ και της ειρωνείας δύναται να δημιουργήσει ισχυρό αισθητήριο ενσυναίσθησης και οικειότητας (Meyer, 2000).

4.1.3 Επίκληση στην αυθεντία

Η επίκληση στην αυθεντία αποτελεί ένα από τα πιο αποτελεσματικά μέσα πειθούς που αξιοποιεί τη δύναμη και την αξιοπιστία προσώπων που θεωρούνται ειδικοί- αυθεντίες σε συγκεκριμένα θέματα. Ο Cialdini (2001) αναφέρει τη δύναμη της αυθεντίας ως βασικότερα μέσα πειθούς, ενώ τονίζει ότι οι άνθρωποι είναι πιο πιθανό να αποδεχτούν ένα μήνυμα όταν αυτό υποστηρίζεται από έναν ειδικό με γνώσεις και εμπειρία. Μάλιστα, έρευνα του Miller (2005) δείχνει ότι η αναφορά σε ειδικούς στον τομέα της υγείας, όπως οι γιατροί και οι διατροφολόγοι, αυξάνει την πιθανότητα οι καταναλωτές να αποδεχτούν

προϊόντα ή υπηρεσίες που σχετίζονται με την υγεία, ενώ κάτι αντίστοιχο γίνεται και στον τομέα της διαφήμισης (Zhang, 2016).

4.1.4 Επίκληση στο ήθος :

A) του πομπού

B) του δέκτη

Γ) του αντιπάλου

A) Με την επίκληση στο ήθος του πομπού, ο συγγραφέας - και γενικότερα ο πομπός- επιδιώκει να κερδίσει την εμπιστοσύνη στο πρόσωπό του, ώστε οι θέσεις του να γίνουν ευρέως αποδεκτές. Σύμφωνα με τους Hovland et al. (1953), οι απόψεις του πομπού μπορούν να ενισχυθούν μέσω επαίνων και εγκωμίων, οι οποίοι συμβάλλουν στην οικοδόμηση του ήθους του, ενώ λανθάνοντες αξιολογικοί χαρακτηρισμοί μπορεί να οδηγήσουν σε μεγαλύτερη αποδοχή του μηνύματος από το κοινό (Zarefsky, 2015).

B) Με την επίκληση στο ήθος του δέκτη, ο πομπός επιχειρεί να αισθανθεί ο δέκτης την ευθύνη απέναντι σε όσα του προβάλλονται και να αποδεχτεί τις απόψεις του. Αυτό επιτυγχάνεται με άμεσο ή έμμεσο (λανθάνοντα) αξιολογικό χαρακτηρισμό (Miller & Smith, 1983), ο οποίος ανάγει το δέκτη σε ξεχωριστή προσωπικότητα, ηθικά και κοινωνικά αποδεκτή, ώστε να τον ταυτίσει με ένα θετικό πρότυπο συμπεριφοράς και να τον ωθήσει να προσπαθήσει να το αποδείξει με τη στάση του.

Γ) Με την επίθεση στο ήθος του αντιπάλου επιδιώκεται να αντικρουστούν τα αντίθετα επιχειρήματα που - τυχόν- προβάλλονται, με την καταρράκωση του κύρους αυτού που τα αντιπροσωπεύει (Gass & Seiter, 2018).

«Η γλώσσα είναι το μέσο με το οποίο επικοινωνούμε και κατανοούμε ο ένας τον άλλον»
Τσόμσκι

B. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Σκοπός Έρευνας

Ο δημοσιογραφικός λόγος, επηρεάζει γνώμες, διαμορφώνει συνειδήσεις και καθορίζει ιδεολογίες, επιδιώκεται στην παρούσα εργασία η διερεύνηση της κατασκευής ταυτοτήτων και αναπαραστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, στόχος της έρευνας είναι η μελέτη και ανάλυση των γλωσσικών και υφολογικών εργαλείων/επιλογών σε δημοσιογραφικά κείμενα που είναι δημοσιευμένα άρθρα εφημερίδων και αποτελούν διδακτικό υλικό της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το Γενικό Λύκειο, καθώς και η διερεύνηση σχετικά με το εάν η ταυτότητα που δημιουργεί ο κάθε αρθρογράφος είναι σταθερή ή αλλάζει ανάλογα με τις επικοινωνιακές συνθήκες και τους στόχους που θέλει να πετύχει ως πομπός ενός μηνύματος.

2. Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα:

1. Με ποιούς τρόπους και με ποιές γλωσσικές\ υφολογικές επιλογές και μέσα κατασκευάζονται οι ταυτότητες των συντακτών και αναπαρίστανται οι κοινωνικές πραγματικότητες σε δημοσιογραφικά άρθρα που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της διδακτικής διαδικασίας;
2. Με ποια γλωσσικά μέσα και τρόπους οι γράφοντες εκφράζουν και αναπαράγουν ιδεολογίες μέσω των κειμένων;
3. Ποιες ιδεολογίες προβάλλουν και αναπαράγουν τα κείμενα και με ποιον τρόπο διαμορφώνεται η πειστική ταυτότητα των συντακτών;

3. Μέθοδος Ανάλυσης

Για τη διερεύνηση και την ανάλυση των άρθρων χρησιμοποιήθηκε ένας συνδυασμός του μοντέλου της αναπαραστατικής\ ιδεοποιητικής και διαπροσωπικής λειτουργίας της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday (1994) και της Κριτικής Ανάλυσης

Λόγου (Critical Discourse Analysis), καθώς και των στρατηγικών-τεχνικών πειθούς του Lucas (2009) (Persuasive Techniques) που προτείνει για την μέγιστη άσκηση επιρροής σε κοινό και δέκτες, προκειμένου να προσεγγιστεί η ποικιλία των διαφόρων ταυτοτήτων που δημιουργούνται.

3.1. Κριτική Ανάλυση Λόγου

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου αποσκοπεί στη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ λεκτικής αλληλεπίδρασης και κοινωνικών δομών και έτσι καθορίζει και το σχήμα εξουσίας-ιδεολογίας (Γούτσος, 2013), στο οποίο αφιέρωσε το έργο του ο Foucault, ο οποίος προέβαλλε τη γνώμη ότι οι άνθρωποι σε κάθε ιστορική στιγμή, τόπο και χρόνο διακατέχονται από τους λεγόμενους κυρίαρχους λόγους (discours/discourses) της κοινωνίας στην οποία ζουν, οι οποίοι περιλαμβάνουν τρόπους συμπεριφοράς, αλληλεπίδρασης και κυρίαρχες αξίες. Σύμφωνα με τον Foucault ο λόγος λειτουργεί με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους: δημιουργεί έναν κόσμο, δημιουργεί τη γνώση και την «αλήθεια», αποκαλύπτει κάτι για τον άνθρωπο ο οποίος τον εκφέρει και τέλος, εμπλέκεται σε κοινωνικά δίκτυα ισχύος.

Όσον αφορά στην Κριτική Ανάλυση Λόγου σχετίζεται με ιδεολογικά ρεύματα που εντοπίζουν την αλληλεπίδραση μεταξύ κοινωνίας και λόγου (Fairclough & Wodak, 1997) και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της Κριτικής Γλωσσολογίας, που εμφανίστηκε στη Βρετανία τη δεκαετία του '70 και της Συστημικής Λειτουργικής Γλωσσολογίας. Για την Κριτική Ανάλυση Λόγου δεν υπάρχει κοινή μεθοδολογία, ούτε ενιαία θεωρητική αντίληψη, αλλά κοινός στόχος, που είναι η κριτική κυρίαρχων λόγων και κειμενικών ειδών που προωθούν ανισότητες, αδικίες και καταπίεση στη σύγχρονη κοινωνία (Γούτσος, 2020). Σταθερός εισηγητής της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου υπήρξε ο Norman Fairclough, ο οποίος καθιέρωσε τον όρο, ενώ σημαντική είναι και η συμβολή του Teun van Dijk, σχετικά με τις αναπαραστάσεις φαινομένων στο δημόσιο λόγο των MME από μια κοινωνιο-γνωστική οπτική, δίνοντας έμφαση όχι μόνο στις κοινωνικές συνθήκες των ιδεολογιών, αλλά και στις γνωστικές τους αναπαραστάσεις (Γούτσος, 2013). Μάλιστα η Κριτική Ανάλυση Λόγου δεν πρεσβεύει ότι η γλώσσα αντανακλά απλώς τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά ξεκινά από την προϋπόθεση ότι αποτελεί μια κοινωνική πρακτική που δημιουργεί πραγματικότητα (Fowler, 1991), γι' αυτό και ο λόγος λογίζεται ως μια κοινωνική πρακτική που βρίσκεται σε σχέση αλληλεπίδρασης με την κοινωνία. Κάποτε η

γλώσσα μπορεί να συγκαλύπτει τις ανισότητες μιας κοινωνίας, γι' αυτό στόχος της είναι να αναλύσει “συγκαλυμμένες και διαφανείς δομικές σχέσεις κυριαρχίας, διακρίσεων, εξουσίας και ελέγχου, όπως φανερώνονται στη γλώσσα” (Wodak, 1995). Επιπλέον, η Κριτική Ανάλυση Λόγου επιδιώκει να παρέμβει στις κοινωνικές πρακτικές και σχέσεις, αναδεικνύοντας και υπονομεύοντας με αυτό τον τρόπο κυρίαρχες ιδεολογίες μέσω της ανάλυσης (Μιχάλης, 2013), γι' αυτό σύμφωνα με τον van Dijk, ξεκινά από σημαντικά κοινωνικά προβλήματα και επιλέγει την οπτική “όσων υποφέρουν περισσότερο, αναλύοντας κριτικά όσους είναι στην εξουσία, όσους είναι υπεύθυνοι και όσους διαθέτουν τα μέσα και τις ευκαιρίες να λύσουν τα προβλήματα αυτά” (1991). Με αυτή την έννοια, δεν αποτελεί μια δήθεν αντικειμενική προσέγγιση, αλλά υιοθετεί μια στρατευμένη επιστημονική οπτική που αποσκοπεί στον προβληματισμό και την χειραφέτηση (Jaeger, 2001 & Παπακώστα, 2009), ωστόσο, η επιστημονική μεθοδολογία που ακολουθείται είναι αυστηρή και συνειδητή, διατηρώντας την αντικειμενικότητα της ανάλυσης. Αν και δεν παραδέχεται άμεση σχέση μεταξύ κειμένου και κοινωνίας, υπογραμμίζει ότι οι σχέσεις αυτές διαμεσολαβούνται από τις κοινωνικές πρακτικές λόγου και την κοινωνική πραγματικότητα (De Cillia, Reisigl & Wodak 1999). Έτσι, οι αναλύσεις αποκαλύπτουν πώς η γλώσσα συμβάλλει στη δημιουργία και τη διατήρηση κοινωνικών ιεραρχιών. Με άλλα λόγια, η τυπική γλωσσολογική ανάλυση που ασχολείται με την περιγραφή του κειμένου τοποθετείται στο ευρύτερο πεδίο των διαδικασιών παραγωγής και πρόσληψης των κειμένων και των κοινωνικών πρακτικών στις οποίες εντάσσονται. Αυτό που αντιμετωπίζουμε στατικά ως κείμενο προς ανάλυση αποτελεί το προϊόν πολύπλοκων (γλωσσικών και μη) διαδικασιών που επηρεάζονται από ιστορικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και άλλα αίτια, τα οποία είναι χρήσιμο να αξιολογούμε κατά την διαδικασία της ανάλυσης. Βάσει όσων προαναφέρθηκαν, η Κριτική Ανάλυση Λόγου αντιμετωπίζει τη γλώσσα (language) και τον λόγο (discourse) ως κοινωνικές πρακτικές, εξ' ου και η μεγάλη σημασία του πλαισίου στο οποίο εκφέρονται.

3. 2. Κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση του Fairclough

Στο βιβλίο του Fairclough (1989) με τίτλο *Language and Power* απαντάται πρώτη φορά ο όρος Κριτική Ανάλυση Λόγου, η οποία αποτελεί μια προσπάθεια γεφύρωσης της γλωσσολογίας με κοινωνικές θεωρίες (Στάμου, 2014) και μια κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση. Η θεωρία του Fairclough (1992, 2003) κινείται σε τρία επίπεδα ανάλυσης,

ώστε να συνδεθεί το μικρο-επίπεδο της γλωσσικής χρήσης με το μακρο-επίπεδο των υποκείμενων σχέσεων εξουσίας στην κοινωνία, μέσω των πρακτικών λόγου από τις οποίες αντλούν οι παραγωγοί των κειμένων (μεσο-επίπεδο).

Σύμφωνα με τη Στάμου (2014), ο λόγος μελετάται ως κείμενο (περιγραφική ανάλυση), ως πρακτική λόγου (ερμηνευτική ανάλυση) και ως κοινωνική πρακτική (επεξηγηματική ανάλυση). Η περιγραφική ανάλυση περιλαμβάνει τη μελέτη των γλωσσικών στοιχείων (π.χ. επιλογές στο λεξιλόγιο, τη γραμματική, την κειμενική δομή), ενώ η ερμηνευτική ανάλυση εξετάζει τη σύνδεση του κειμένου με το περικείμενο (context) στο οποίο αυτό παράγεται και προσλαμβάνεται (Κανάκης, 2014). Από την άλλη, η ερμηνευτική ανάλυση κατέχει ιδιαίτερη σημασία στη συγκεκριμένη θεωρία και είναι διακειμενική (intertextuality), αφού τα κείμενα συνδιαλέγονται όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και με ευρύτερες γλωσσικές συμβάσεις (constitutive intertextuality). Είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι στην προσέγγιση αυτή η έννοια της διακειμενικότητας δεν περιγράφει αποκλειστικά το σύνολο των συσχετισμών του κειμένου “με τα υπόλοιπα επικοινωνιακά γεγονότα μιας γλωσσικής κοινότητας κατά την παραγωγή και πρόσληψή του ως μέρος της ιστορικότητάς του, αλλά και τις μετατοπίσεις και τους μετασχηματισμούς που μπορεί να προκαλέσει σε προγενέστερα κείμενα, καθώς το κείμενο διαμορφώνεται από το γλωσσικό ρεπερτόριο της γλωσσικής κοινότητας στην οποία εντάσσεται, δέχεται πιέσεις να ακολουθήσει τις γλωσσικές συμβάσεις αλλά και να καινοτομήσει (μέσω π.χ. της δημιουργικής μίξης κειμενικών ειδών και ανάδυσης νέων υβριδικών κειμενικών μορφών)” (Στάμου, 2014). Έτσι, ο δημόσιος λόγος μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο κοινωνικής αλλαγής, αλλά και μέσο ερμηνείας, οικοδόμησης και έκφρασης του κόσμου που μας περιβάλλει (Fairclough, 2002), αφού διαθέτει “κρυφή εξουσία” (hidden power), όπως διαφαίνεται και από τον τίτλο του βιβλίου του. Σύμφωνα με τον Fairclough, τα MME (ραδιόφωνο, εφημερίδα, τηλεόραση) λειτουργούν ως διαμεσολαβητές αυτής της υπόρρητης δημιουργίας ή ενίσχυσης της ήδη υπάρχουσας εξουσίας (Αγγελοπούλου, 2018). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, δεν είναι τυχαίο ότι στα πρωτοσέλιδα εφημερίδων δεσπόζουν συνήθως π.χ., συγκεκριμένα πρόσωπα ή γεγονότα (λ.χ. ένας πολιτικός) και λιγότερο δράσεις, π.χ. δράσεις κατά του ρατσισμού κλπ. (Fairclough, 1989).

3.3. Κοινωνιονωστική προσέγγιση του Van Dijk

Ο Van Dijk χρησιμοποίησε τον όρο “ Ιδεολογική Ανάλυση Λόγου” για να περιγράψει το μεθοδολογικό εργαλείο που εξετάζει τη σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στον λόγο και την ιδεολογία (Χατζηκώστας, 2008), θεωρώντας το ως έναν από τους τύπους κοινωνικοπολιτικής ανάλυσης λόγου (Van Dijk, 1995), αφού επιδιώκει να ερευνήσει την σύνδεση που υπάρχει μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ταυτοτήτων με τα αντίστοιχα κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά τους περιβάλλοντα. Εξάλλου, οι φυσικοί ομιλητές που είναι μέλη ευρύτερων κοινοτήτων γράφουν, μιλούν, επικοινωνούν και ερμηνεύουν τα γλωσσικά σημεία από την συγκεκριμένη κοινωνική θέση (Σπινθηρόπουλος & Χοροζίδου 2008, Καρακατσάνη 2009, Χατζηκώστας 2008). Γι’ αυτό, σύμφωνα με αυτή την θεωρία-προσέγγιση υπάρχει διαλεκτική σχέση μεταξύ του τριαδικού σχήματος: λόγος – γνώση – κοινωνία (Van Dijk, 2001), αν λάβουμε υπόψιν μας ότι ο λόγος χρησιμοποιείται με την ευρύτερη έννοια της επικοινωνιακής πρακτικής και περιλαμβάνει όλες τις πολυμεσικές και σημειωτικές διαστάσεις.

Ένα από τα βασικά σημεία της προσέγγισης του Van Dijk είναι η σχέση μεταξύ λόγου και κοινωνικής εξουσίας. Η εξουσία ασκείται κυρίως μέσω του ελέγχου της πληροφορίας και της διαμόρφωσης των αντιλήψεων των ατόμων ή των ομάδων. Οι ελίτ, είτε πρόκειται για πολιτικές, οικονομικές, είτε για πολιτισμικές ομάδες, επηρεάζουν τον δημόσιο λόγο με τρόπο που να προωθεί τις δικές τους προοπτικές και ιδεολογίες (van Dijk, 2001). Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι ιδεολογίες καθίστανται διακριτές δομές μέσω της γλωσσικής εκφοράς που διαμορφώνουν τις πρακτικές των ατόμων και των ομάδων και τις κοινωνικές τους σχέσεις.

3.4. Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday

Η θεωρία του Halliday , που αποτελεί το βασικό ερμηνευτικό εργαλείο της παρούσας μελέτης, ονομάζεται ‘συστημική’ ακριβώς γιατί αντιμετωπίζει τη σημασία των λέξεων ως σύστημα επιλογών- έναντι άλλων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν- και η γλώσσα ερμηνεύεται ως το δίκτυο αυτών των αλληλοσυνδεόμενων επιλογών. Η συγκεκριμένη προσέγγιση στη γραμματική εκτός από ‘συστημική’ ονομάζεται και ‘λειτουργική’, επειδή κάθε γλωσσικό στοιχείο ερμηνεύεται μέσα από την λειτουργία του στο σύνολο του γλωσσικού συστήματος και της γλωσσικής χρήσης. Γι’ αυτόν το λόγο ο Halliday χαρακτηρίζει τη γλώσσα ως κοινωνική πρακτική, υπογραμμίζοντας την κοινωνική της

διάσταση, ενώ θεωρεί ότι η γλώσσα διαμορφώνεται από την κοινωνική πραγματικότητα και παράλληλα παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωσή της.

Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική θεωρεί, λοιπόν, ότι υπάρχουν τρεις διαστάσεις του άμεσου συγκειμένου ενός γλωσσικού γεγονότος που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται η γλώσσα: το πεδίο [field] των κοινωνικών διαδικασιών (τι συμβαίνει), οι συνομιλιακοί ρόλοι [tenor] των κοινωνικών σχέσεων (ποιοι συμμετέχουν) και ο τρόπος [mode] της συμβολικής διάδρασης (πώς ανταλλάσσονται τα νοήματα).

Αναλυτικότερα, το πεδίο αναφέρεται στην κοινωνική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα και περιλαμβάνει το θέμα που αποτελεί το κίνητρο για επικοινωνία, γι' αυτό και η διάσταση αυτή του συγκειμένου επηρεάζει τη γλωσσική χρήση, καθώς επιλέγονται διαφορετικά γλωσσικά στοιχεία ανάλογα με την κοινωνική δραστηριότητα και το θέμα.

Από την άλλη, οι συνομιλιακοί ρόλοι αναφέρονται στις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των μετεχόντων σε μια περίπτωση επικοινωνίας και έχουν αντίκτυπο στη γλωσσική χρήση, καθώς ο βαθμός οικειότητας και οι σχέσεις ισχύος μεταξύ των μετεχόντων καθορίζουν τις γλωσσικές επιλογές. Τέλος, ο τρόπος αναφέρεται στο κανάλι επικοινωνίας που υιοθετείται σε μια περίπτωση επικοινωνίας, στη συμβολική οργάνωση καθώς και στο ρόλο που αποδίδεται στη γλώσσα στο σύνολο της κατάστασης. Διαφορετικές, όμως, γλωσσικές επιλογές συντελούνται στον γραπτό απ' ό,τι στον προφορικό λόγο, ή σε μια άμεση, διαζώση, επικοινωνία απ' ό,τι σε μια τηλεφωνική συνάντηση.

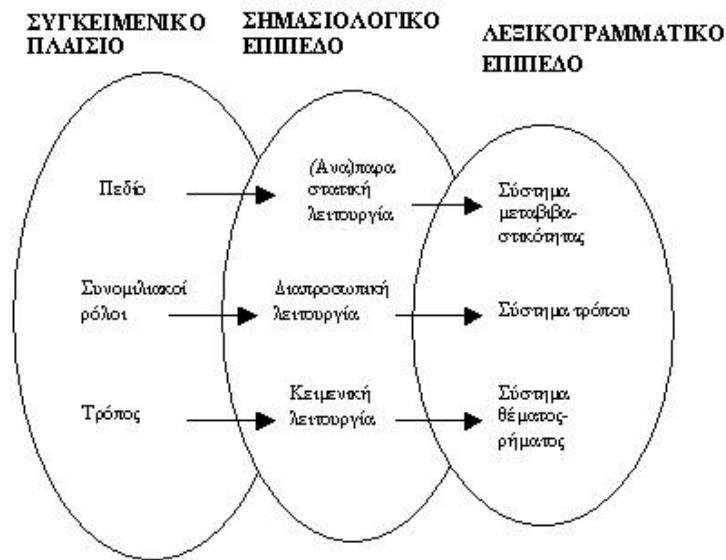
Η θεώρηση της γραμματικής χρήσης της γλώσσας του Halliday βασίζεται στην κοινωνική κατασκευή της γλώσσας, αφού αποτελεί μια σημαντική πηγή κατασκευής και ανταλλαγής νοημάτων (Λύκου, 2014), ενώ συνδέεται με το έργο του Βρετανού γλωσσολόγου John Firth και την θεώρηση της γλώσσας ως κοινωνικό προϊόν (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014). Σύμφωνα με τον ίδιο, τα άτομα κατασκευάζουν και ανταλλάσσουν νοήματα μεταξύ τους με σκοπό να κατανοήσουν τον κόσμο, τον εαυτό τους και τις μεταξύ τους σχέσεις, πράγμα που καθίσταται εφικτό μέσω της γλωσσικής χρήσης. Το μοντέλο ανάλυσης της γλώσσας που δημιούργησε ο Halliday (2004) στηρίζεται στη Συστημική Λειτουργική Γραμματική, που προσανατολίζεται στις σημασίες και λειτουργίες των γλωσσικών σημείων, γι' αυτό κύρια έννοια γύρω από την οποία οργανώνεται είναι η σημασία και όχι η δομή της γλώσσας. Η γλώσσα ερμηνεύεται ως ένα σύστημα σημασιών- σχέσεων- νοημάτων που διαμορφώνεται εντός συγκεκριμένου κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου μέσα στο οποίο χρησιμοποιείται, εξ' ου και οι διαφορετικές γλωσσικές επιλογές που γίνονται κάθε φορά που γίνεται χρήση γραπτού ή

προφορικού λόγου. Από το μοντέλο της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday δίνεται έμφαση στις εξής λειτουργίες:

- Αναπαραστατική/ιδεοποιητική λειτουργία (ideational function) της γλώσσας, την οποία χρησιμοποιούμε για να αναφερθούμε για ένα συγκεκριμένο θέμα δίνοντας μια αναπαράσταση του κόσμου που μας περιβάλλει (Στάμου, 2014). Ειδικότερα θα μας απασχολήσει ο δράστης μιας πράξης, ποιος δηλαδή παρουσιάζεται ως εντελώς, μετρίως ή μη υπεύθυνος, μέσω της χρήσης συγκεκριμένων ρημάτων που διαμορφώνουν το ύφος του κειμένου.
- Διαπροσωπική λειτουργία (interpersonal function) της γλώσσας κατά την οποία υιοθετούμε ρόλους για τον εαυτό μας και διαμορφώνουμε τις διαπροσωπικές μας σχέσεις (Λύκου, 2000), δίνοντας έμφαση στη δείξη προσώπου (personal deixis) μέσω της επιλογής αριθμού προσώπου (α, β, γ, πρόσωπο ενικού και πληθυντικού αριθμού) και των αντωνυμιών (εγώ, αυτό), στις γλωσσικές πράξεις (speech acts) όπως τις αποφαντικές που εκφράζουν πεποιθήσεις και τις κατευθυντικές που εκφράζουν προσταγές ή ωθούν τον αποδέκτη να προβεί σε μια πράξη ή όχι και στην τροπικότητα (modality) που εκφράζεται η στάση του ομιλητή προς τα λεγόμενα του και πιο ειδικά στην αξιολογική τροπικότητα που ο ομιλητής παρεμβάλλει σχόλια, κρίσεις και συναισθήματα, κάνει χρήση επιθέτων, επιρρημάτων και συναισθηματικού ή φορτισμένου λεξιλογίου (Στάμου, 2011, 2014). Πιο συγκεκριμένα, η διαπροσωπική λειτουργία [interpersonal function] που θα μας απασχολήσει, αφορά τις σχέσεις όσων εμπλέκονται σε μια περίπτωση επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης και της παρεμβολής του/της ίδιου/-ας του/της ομιλητή/-τριας σε αυτήν, αφού κάθε φορά που παράγει κανείς προφορικό ή γραπτό λόγο υιοθετεί αντίστοιχους ρόλους για τον εαυτό του και τους γύρω του, με τους οποίους επικοινωνεί, και μέσα από τους ρόλους αυτούς διαμορφώνει και τις διαπροσωπικές του σχέσεις (Λύκου, 2000). Η διαπροσωπική λειτουργία αφορά την διαπροσωπική σχέση των ανθρώπων και τις στάσεις που κρατούν ο ένας απέναντι στον άλλον και εκφράζει την προσπάθειά τους να δράσουν πάνω στους άλλους, επηρεάζοντας και παρακινώντας τους, μέσα στα πλαίσια του περιβάλλοντος. Είναι, δηλαδή, η λειτουργία μέσω της οποίας ο/η ομιλητής/-τρια εμπλέκεται και παρεμβαίνει στο κοινωνικό του/της περιβάλλον εκφράζοντας τις δικές του/της συμπεριφορές και κρίσεις και προσπαθώντας να επηρεάσει τις συμπεριφορές και απόψεις των άλλων.

- Κειμενική λειτουργία (textual function) (Λύκου, 2000) της γλώσσας στην οποία οργανώνονται οι πληροφορίες με συγκεκριμένο τρόπο, όπως όταν για παράδειγμα προτάσσονται στην αρχή μιας πρότασης και είναι εκείνη που οργανώνει τη γλωσσική χρήση με τη μορφή κειμένου βάσει κειμενικών αρχών, οι οποίες εκφράζουν τη σχέση τους με το κοινωνικό περιβάλλον (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014)

Στο σχήμα που ακολουθεί (Halliday) διαγράφεται η σχέση μεταξύ συγκεκριμένου πλαισίου, γλωσσικών επιλογών και αντίστοιχων νοημάτων με τις αντίστοιχες λειτουργίες που επιτελούν κατά την παραγωγή και σύνθεση ενός κειμένου:

Σχέση συγκεκριμένου πλαισίου, σημασιολογικού και λεξικογραμματικού επιπέδου

Ενώ στο επόμενο σχήμα (Γούτσος) γίνεται φανερό πως τα βασικά χαρακτηριστικά του περικειμένου καθορίζουν τις επιλογές που γίνονται σε σημασιολογικό επίπεδο.

Το πλαίσιο της επικοινωνίας καθορίζει τη λειτουργία ενός εκφωνήματος ως προς την αναπαράσταση της πραγματικότητας, ενώ ο τόνος και ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται αυτή, επηρεάζουν τόσο τη διαπροσωπική όσο και την κειμενική της διάσταση. Με βάση τον Halliday (1994), αυτές οι επιλογές επικοινωνιακού και σημασιολογικού πλαισίου επηρεάζουν τη λεξικογραμματική δομή που υιοθετεί ο ομιλητής, προσδιορίζοντας σημαντικά γλωσσικά συστήματα. Η επιλογή του πεδίου επικοινωνίας και της αναπαραστατικής λειτουργίας διαμορφώνει το σύστημα της μεταβιβαστικότητας, δηλαδή την κατηγοριοποίηση των ρημάτων και τους σημασιολογικούς ρόλους τους, ενώ παράλληλα, ο τόνος και η διαπροσωπική λειτουργία συνδέονται με το σύστημα της τροπικότητας, το οποίο εκφράζει την υποκειμενική ή μη στάση του πομπού απέναντι σε αυτό που δηλώνει. Τέλος, ο τρόπος και η κειμενική λειτουργία σχετίζονται με τις επιλογές που αφορούν τη δομή του εκφωνήματος, όπως η επιλογή θέματος και ρήματος, κάτι που αναφέρεται ως λειτουργική προοπτική. Υπάρχουν, δηλαδή, τρεις διαστάσεις του άμεσου καταστασιακού συγκειμένου της γλωσσικής χρήσης που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται η γλώσσα και είναι το πεδίο [field] των κοινωνικών διαδικασιών (τι συμβαίνει), οι συνομιλιακοί ρόλοι [tenor] των κοινωνικών σχέσεων (ποιοι συμμετέχουν) και ο τρόπος [mode] της συμβολικής αλληλεπίδρασης (πώς ανταλλάσσονται τα νοήματα) (Λύκου, 2000· Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014). Επομένως πρωταρχικός στόχος του παραπάνω μοντέλου δεν είναι η κατανόηση και ερμηνεία μεμονωμένα του κειμένου, αλλά και του συγκειμένου του, αλλά και της συστηματικής σχέσης μεταξύ κειμένου και συγκειμένου (Λύκου, 2000).

Με τη σειρά της η κατανόηση και ερμηνεία των χρήσεων της γλώσσας, από την παιδική ήδη ηλικία, καταγράφεται ως «εν δυνάμει νόημα» με σκοπό να περιγραφούν οι διαφορετικοί τρόποι δήλωσης των επικοινωνιακών προθέσεων- λειτουργιών στο κοινωνικό πλαίσιο που εκφωνείται κάθε φορά ο λόγος (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014). Οι επτά αυτές λειτουργίες αφορούν : την εργαλειακή, που χρησιμοποιείται από το παιδί για τη διατύπωση αναγκών, την κανονιστική για να οριοθετήσει τις πράξεις των άλλων, την διαδραστική για την ανάπτυξη κοινωνικής επαφής με άλλα άτομα, την προσωπική για την έκφραση συναισθημάτων και διατύπωση απόψεων, την ευρετική για την απόκτηση γνώσεων για το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, την φαντασιακή για την κατασκευή μιας φαντασιακής κατάστασης και τέλος την αναπαραστασιακή για τη διατύπωση πληροφοριών (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014). Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι η Συστημική Λειτουργική Γραμματική έχει συνεισφέρει σημαντικά στην εκπαίδευση με στόχο την κριτική γνώση για τη γλώσσα ή αλλιώς την κριτική γλωσσική επίγνωση [critical language awareness] (Λύκου, 2000), κάτι στο οποίο θα γίνει αναφορά στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας που θα αφορά διδακτική πρόταση για την ενίσχυση του Κριτικού Γραμματισμού.

3.5 Ρητορική Κριτική Ανάλυση Λόγου του Morris

Σύμφωνα με τον Oliver (1986), η πειθώ ορίζεται ως κάθε είδους λόγος που επηρεάζει τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τη συμπεριφορά των ανθρώπων που αποτελούν τους δέκτες ενός μηνύματος. Η πειθώ είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, καθώς αφορά συγκεκριμένα στάδια που πρέπει να ακολουθηθούν (Pool και Frey, 1973), ενώ σύμφωνα με τον Morris (2010) η πειθώ σχετίζεται με τις αρχές επιρροής που ανέδειξε ο ψυχολόγος Robert Cialdini. Οι στρατηγικές- αρχές αφορούν την αμοιβαιότητα (reciprocity), την δέσμευση και τη συνέπεια (commitment and consistency), την κοινωνική απόδειξη (social proof), την εξουσία (authority) και την συχνότητα (scarcity). Με τον όρο “αμοιβαιότητα” εννοούμε την έντονη ανάγκη των ανθρώπων να ανταποδώσουν χάρες ή πράξεις καλοσύνης, ενώ με την “δέσμευση” και την “συνέπεια” δηλώνεται η δέσμευση των ανθρώπων σε κάτι και η διάθεσή τους να ενεργούν με συνέπεια προς αυτή τη δέσμευση με σκοπό να εμφανίζονται αξιόπιστοι και συνεπείς στις πράξεις τους. Επιπλέον η κοινωνική παρατήρηση αποδεικνύει ότι οι άνθρωποι έχουν την τάση να παρατηρούν τις πράξεις και τις συμπεριφορές των άλλων για να καθορίσουν τι είναι σωστό, ειδικά σε περιπτώσεις

αβεβαιότητας, ώστε να επιλέξουν ό,τι συνήθως επιλέγει και το πλήθος-μάζα, ενώ η αρχή της συμπάθειας ότι είναι πιο πιθανό να επηρεαστεί κανείς από άτομα που είναι αρεστά, έχουν τον θαυμασμό και την εκτίμηση ή θεωρούνται ελκυστικά, βάσει κοινών ενδιαφερόντων, άσκησης κοπλιμέντων ή φυσικής εμφάνισης.

Όσον αφορά στην στρατηγική της “εξουσίας”, φαίνεται ότι οι άνθρωποι τείνουν να υπακούουν και να εμπιστεύονται άτομα με εξουσία, εμπειρίας ή θέσης, καθώς και η “σπανιότητα” που φαίνεται να αυξάνει την αντιληπτή αξία ή επιθυμητότητα ενός αντικειμένου ή μιας συμπεριφοράς, εφόσον φαίνεται οι άνθρωποι να παρακινούνται να δράσουν όταν αισθάνονται ότι μπορεί να χάσουν μια ευκαιρία. Αυτές οι στρατηγικές είναι αποτελεσματικές βάσει θεωριών που έχουν αναπτυχθεί, ακριβώς επειδή εκμεταλλεύονται καθολικές ψυχολογικές τάσεις των ανθρώπων, καθιστώντας τες ισχυρά εργαλεία πειθούς και επιρροής. Στις ρίζες αυτής της θεώρησης εντοπίζεται και η θεωρία του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Αριστοτέλη, ο οποίος υποστηρίζει πως το ακροατήριο μπορεί να πεισθεί και να (ανα)βιώσει συναισθήματα μέσω του λόγου όπως: θυμός, ηρεμία, φιλικά συναισθήματα, φόβος, ντροπή, οίκτος, αγάπη, καλή θέληση και εύνοια (Huckin et al. 2012).

3.6 Στρατηγική Ανάλυσης Λόγου του Lucas

Το βιβλίο “The Art of Public Speaking” του Stephen E. Lucas (1983, 2009) αποτελεί σημαντικό εγχειρίδιο ανάλυσης λόγου στον τομέα της επικοινωνίας. Η ανάλυση ακροατηρίου (Audience Analysis) κατέχει κομβικό ρόλο στην κατανόηση των αναγκών των δεκτών ενός μηνύματος, γι’ αυτό οι ομιλητές μαθαίνουν να προσαρμόζουν το μήνυμα, το ύφος και τη γλώσσα τους ανάλογα με τις ανάγκες, τις προσδοκίες και τις αξίες των ακροατών τους, ενώ για τους ίδιους λόγους απαραίτητη είναι και η δόμηση και η οργάνωση του μηνύματος (Speech Organization) με σαφή εισαγωγή, σωστά οργανωμένο κυρίως μέρος και δυναμικό επίλογο.

Οι τεχνικές πειθούς (Persuasive Techniques) που προτείνει για την μέγιστη άσκηση επιρροής σε κοινό και δέκτες αφορούν την διέγερση της προσοχής τους με τη χρήση παραδειγμάτων, την επίκληση στο συναίσθημα και την λογική επιχειρηματολογία, ενώ εξίσου σημαντικό ρόλο κατέχουν η επαγγελματική παρουσία (Professional Delivery) με τα παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία (πχ γλώσσα σώματος, χειρονομίες, μορφασμοί, επιτονισμός, χρήση οπτικών βοηθημάτων (Visual Aids) και η διαχείριση

άγχους (Overcoming Nervousness) όσον αφορά τον προφορικό δημόσιο λόγο που εκφωνείται σε ζωντανό κοινό- ακροατήριο. Η δεοντολογία (Ethics in Public Speaking) του πομπού, τέλος, διασφαλίζει την μέγιστη διαφάνεια, ειλικρίνεια και “αιχμαλωτίζει” τον σεβασμό των δεκτών. Σχετικά με την Ηθική- Δεοντολογία, σχετικές αναφορές υπάρχουν και στους Huckin, Andrus & Lemon (2012), καθώς αυτή αποτελεί σημείο σύγκλισης μεταξύ της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και της Ρητορικής/Σύνθεσης, ειδικά όταν η χρήση της γλώσσας αντικατοπτρίζει ανισότητες εξουσίας.

Ο Thomas Huckin (2012), χρησιμοποιώντας διάφορες έννοιες ανάλυσης λόγου και ρητορικής (είδος, σιωπές στο κείμενο, διακειμενικότητα, υπαινιγμοί, χρήση αντωνυμιών, διαχείριση εντυπώσεων, θεωρία σχετικότητας), αποκαλύπτει την διάθεση κυριαρχίας- επιβολής εξουσίας, ενώ σύμφωνα με την Barton: “Το βασικό συμπέρασμα που προσφέρει η σύνθεση/ρητορική στη βιβλιογραφία για την ηθική είναι ότι η λήψη αποφάσεων με ηθικές διαστάσεις είναι συνήθως αλληλεπιδραστική και επομένως ρητορική”. Επομένως και σε αυτή την θεωρία, τα υποκείμενα- πομποί διαθέτουν όλα τα μέσα πειθούς και άσκησης επιρροής με μοναδικό εργαλείο τη χρήση της γλώσσας και κατά συνέπεια μέσω μιας φαινομενικά αθώας επιλογής λέξεων.

4. Επιλογή υλικού

Βάσει της παραπάνω μεθοδολογικής προσέγγισης με την συμβολή της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου ως κοινωνιογλωσσικού εργαλείου, είναι απαραίτητο να τονίσουμε ότι η επιλογή του υλικού προς ανάλυση έγινε με συγκεκριμένα κριτήρια. Αυτό σημαίνει ότι η ερευνήτρια πραγματοποίησε ενδεδειγμένη αναζήτηση στην ιστοσελίδα της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το Γενικό Λύκειο, με σκοπό να συγκεντρώσει άρθρα δημοσιευμένα στο Τύπο (Έντυπο και Ηλεκτρονικό) που αποτελούν υλικό μελέτης και εκπαιδευτικής αξιοποίησης- αξιολόγησης για την συνεξέταση του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας για την Γ' Λυκείου στην ευρύτερη θεματική “Ταυτότητες”. Έτσι από τα 28 διαθέσιμα κείμενα επιλέχθηκαν 4, η θεματική των οποίων ενδείκνυται για την διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζονται οι πειστικές ταυτότητες των πομπών- αρθρογράφων, ανάλογα κάθε φορά με τις γλωσσικές, εκφραστικές, σημασιολογικές, πραγματολογικές και υφολογικές επιλογές τους [επιτηδευμένες ή ασυνείδητες].

Γ. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Ανάλυση κειμένων

Παρακάτω ακολουθεί μια συνδυαστική ανάλυση των επιλεγθέντων κειμένων, στα οποία θα εξεταστούν οι γλωσσικές επιλογές και οι αντίστοιχες στάσεις των χρηστών τους, με βάση την αναπαραστατική\ ιδεοποιητική και διαπροσωπική λειτουργία της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday και τις στρατηγικές ανάλυσης πειθούς του Lucas. Το πρώτο κείμενο φέρει τον τίτλο: 'Παράδοση και νεωτερικότητα' και αποτελεί άρθρο του Βασίλη Νιτσιάκου που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα 'ΤΟ ΕΘΝΟΣ', ενώ το δεύτερο προς ανάλυση κείμενο της Χριστίνας Κουλούρη για την εφημερίδα 'ΤΟ ΒΗΜΑ': 'Ο χρόνος της αναμενόμενης ευτυχίας'. Έπειτα, ακολουθεί το άρθρο 'Αντιφατικοί οι Έλληνες για το προσφυγικό' που αποτελεί έρευνα της 'Lifo' και τέλος, απόσπασμα από το κείμενο του ακαδημαϊκού Χρήστου Κλαίρη 'Ελευθερία και γλώσσα: Η οικοδόμηση της εθνικής ταυτότητας στηρίζεται άμεσα στη γλωσσική ταυτότητα'.

1.1 Ανάλυση 1ου Κειμένου

Στο κείμενο 1 του κριτηρίου 24824 της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας, ο συγγραφέας και ακαδημαϊκός κ. Νιτσιάκος παρουσιάζεται ως κριτικός στοχαστής που επιχειρεί να δια φωτίσει τη σχέση παράδοσης και νεωτερικότητας.

- ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΗ\ ΙΔΕΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Η ανάλυση θα γίνει με εφελκτήριο το μικρο-επίπεδο του κειμένου, δηλαδή την αναπαραστατική\ιδεοποιητική μεταλειτουργία, σύμφωνα με την Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday. Πρώτα, παρατηρούνται πολλές ουσιαστικοποιήσεις που καθιστούν τις αφηρημένες έννοιες πιο συγκεκριμένες, όπως για παράδειγμα οι λέξεις *παράδοση, νεωτερικότητα, ιστορική εξέλιξη, πολιτιστική κληρονομιά*. Η χρήση αυτών των όρων μετατρέπει τις δυναμικές διαδικασίες [ρήματα] σε στατικές κατηγορίες [ουσιαστικά], ώστε να επιτραπεί η μεταξύ τους σύγκριση. Ακόμα, μέσα από τον εντοπισμό των ρημάτων,

μπορεί να γίνει μια ταξινόμησή τους σε: υλικές διαδικασίες (π.χ. *αντιμετωπίζεται, αναζητείται, υιοθετήσαμε*), οι οποίες δηλώνουν πράξεις και γεγονότα, γνωστικές διαδικασίες (π.χ. *αναρωτηθούμε, θεωρήσουμε*), που καλούν τον αναγνώστη να προβληματιστεί και να συμμετάσχει στη διανοητική επεξεργασία και υπαρξιακές διαδικασίες (π.χ. *είναι, υφίσταται*), οι οποίες θεμελιώνουν τη θέση του συγγραφέα σχετικά με τη σχέση παράδοσης και νεωτερικότητας. Επιπλέον, γίνεται χρήση της ενεργητικής και παθητικής φωνής, όπου η πρώτη (π.χ. *θελήσαμε να ξεχάσουμε, υιοθετήσαμε*) εμφανίζεται κυρίως όταν ο συγγραφέας αναφέρεται στην ανθρώπινη δράση, αποδίδοντας ευθύνη στους ανθρώπους για τη μεταβολή ή διατήρηση της παράδοσης, ενώ η δεύτερη χρησιμοποιείται εκτενώς (π.χ. *αντιμετωπίζεται, αναζητείται*), για να υπογραμμίσει τον συλλογικό ή απρόσωπο χαρακτήρα των δράσεων, αποστασιοποιώντας τον δράστη των ενεργειών ή απαλείφοντάς τον.

-ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Ακολουθώντας, όσον αφορά την διαπροσωπική μεταλειτουργία, το κείμενο χρησιμοποιεί κυρίως δηλωτικές προτάσεις για την παρουσίαση ιδεών και γεγονότων που εξασφαλίζουν την ενημερωτική και αντικειμενική χροιά του κειμένου, ενώ σπάνια εμφανίζονται ερωτηματικές ή προτρεπτικές (π.χ. *Ας αναρωτηθούμε...*). Η δείξη προσώπου (personal deixis) μέσω της επιλογής αριθμού προσώπου (γ' ενικό και α' πληθυντικό) και των αντωνυμιών (*εμείς, μας*), οι γλωσσικές πράξεις (speech acts), όπως οι κατευθυντικές που ωθούν τον αποδέκτη του μηνύματος να προβεί σε μια πράξη (προτρεπτική υποτακτική) και η τροπικότητα (modality) μέσω της οποίας εκφράζεται η στάση του ομιλητή προς τα λεγόμενα του, διαμορφώνουν την διαπροσωπική λειτουργία σύμφωνα με την Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday. Ακόμα, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μετριασμένη τροπικότητα (π.χ. *είναι σχεδόν κανόνας*), που δείχνει την επιθυμία για αποφυγή απόλυτων δηλώσεων, ενώ όταν χρησιμοποιεί αποφασιστικές δεοντικές διατυπώσεις (πχ *πρέπει να αποφασίσουμε, η έννοια της παράδοσης δεν υφίσταται παρά μόνο στο πλαίσιο της νεωτερικότητας*), εμφανίζεται βέβαιος, προσδίδοντας βαρύτητα και κύρος στα λεγόμενά του. Ακολουθώντας, στο λεξιλόγιο περιλαμβάνονται ειδικοί όροι (*παράδοση, νεωτερικότητα, ιδεολογικοί μηχανισμοί, ψευτο-ρομαντισμός*), γεγονός που υπογραμμίζει την αντικειμενικότητα του κειμένου, το επιστημονικό λεξιλόγιο και την επαγγελματική ιδιότητα του συγγραφέα, αντίστοιχα, ενώ η χρήση αξιολογικών όρων (*ταπεινή καταγωγή, υποτιμημένος τρόπος ζωής, ψευτο-ρομαντισμός*) αποκαλύπτει την προσωπική τοποθέτηση

και στάση του συγγραφέα απέναντι στο θέμα. Έτσι, ο συγγραφέας λειτουργεί ως αυθεντία, κατευθύνοντας τον αναγνώστη σε συγκεκριμένες ερμηνείες, ενώ με τη χρήση α' πληθυντικού πρώτου προσώπου (*ας αναρωτηθούμε, θελήσαμε να ξεχάσουμε*) δημιουργείται μια αίσθηση συλλογικότητας και συνυπευθυνότητας που ταυτίζει το αναγνωστικό κοινό με τον συγγραφέα. Συνολικά, το κείμενο διατηρεί έναν σοβαρό και στοχαστικό τόνο, ενθαρρύνοντας την κριτική σκέψη, μέσω της εστίασης σε αντιθέσεις (π.χ. *παράδοση - νεωτερικότητα*), ενώ οι διαρθρωτικές λέξεις και φράσεις (*όμως, μόνο αργότερα, αν*) συμβάλλουν στη συνοχή του κειμένου και στη λογική σύνδεση των νοημάτων. Οι γλωσσικές αυτές επιλογές υπηρετούν την αναπαραστατική και διαπροσωπική λειτουργία του κειμένου και αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα της σχέσης μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας.

-ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ

Αναφορικά με τις στρατηγικές πειθούς, ο συγγραφέας στηρίζει τα επιχειρήματά του επικαλούμενος την λογική στην αλληλουχία των επιχειρημάτων και σε ιστορικά παραδείγματα (π.χ. *η μετατροπή της παράδοσης σε «άυλη πολιτιστική κληρονομιά» μέσω θεσμών όπως η UNESCO*), ενώ η διατύπωση των απόψεών του βασίζεται σε αιτιολογήσεις και αιτιακά επιχειρήματα (π.χ. *μόνο αργότερα, όταν πλέον έχει αλλάξει, μετατρέπεται σε 'παράδοση'*). Ταυτόχρονα επικαλείται τη σημασία της διαφύλαξης της παράδοσης για την ταυτότητα και την κοινωνική ευημερία, αποφεύγοντας συναισθηματικές υπερβολές και προσωπικά σχόλια, θεωρώντας την ως δεδομένη, ενώ παράλληλα εισάγει μια κριτική στάση απέναντι στις κοινωνικές αντιφάσεις (π.χ. *Όλοι εμείς που θελήσαμε να ξεχάσουμε την ταπεινή μας καταγωγή...*). Με αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας αναγνωρίζει τις αδυναμίες της κοινωνίας, οικοδομώντας την ταυτότητα ενός γνώστη του θέματος (σπουδές στην Λαογραφία και στις Κοινωνικές Επιστήμες), εξ' ου και η χρήση επιστημονικής και τεκμηριωμένης γλώσσας, που θέλει να προβληματίσει το αναγνωστικό κοινό για την στάση που θα κρατήσει απέναντι στην παράδοση. Παράλληλα, παρουσιάζει την παράδοση ως δυναμικό και εξελισσόμενο φαινόμενο, προσφέροντας μια εναλλακτική οπτική, πέραν της παραδεδομένης και τυπικής αντίληψης για την στείρα και στυγνή διαφύλαξη της παράδοσης, ενώ διατηρεί έναν τόνο λογικής επιχειρηματολογίας που εμπνέει εμπιστοσύνη, αποφεύγοντας να δείξει προκατάληψη ή μεροληψία. Έτσι, η διαπροσωπική λειτουργία ενισχύει την πειστικότητα και τη σύνδεση με τον αναγνώστη (επικοινωνιακό αποτέλεσμα), προωθώντας έναν κριτικό διάλογο γύρω από την έννοια της

παράδοσης. Επιπλέον, με βάση την θεωρία για τις τεχνικές πειθούς (Persuasive Techniques) που προτείνει ο Lucas (2009) με σκοπό την μέγιστη άσκηση επιρροής στους δέκτες και τη διέγερση της προσοχής τους, ο αρθρογράφος χρησιμοποιεί την επίκληση στο συναίσθημα (με λέξεις που φέρουν νοήματα και αντίστοιχα προκαλούν συναισθήματα, όπως *απολίθωμα, στερεότυπα, ιερό, αλλοίωση, χρήζει, δυναμικούς, κίνημα, συμπλέγματα, ξαναφυτέψουμε, επένδυσης*) και την λογική επιχειρηματολογία (*Η έννοια της παράδοσης δεν υφίσταται παρά μόνο στο πλαίσιο της νεωτερικότητας.*), ενώ εξίσου σημαντικό ρόλο κατέχει και η επαγγελματική παρουσία (Professional Delivery) με τη χρήση ορολογίας και ειδικού λεξιλογίου από τον χώρο της Λαογραφίας στην οποία έχει εντυπώσει ο κ. Νιτσιάκος (*νεωτερικότητα, παράδοση, ιδεολογικούς μηχανισμούς, ευρωπαϊκά προγράμματα ανάπτυξης, αγροτουρισμός, οικότουρισμός, μεταβιομηχανικής εποχής*).

-ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΕΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Ένα άλλο στοιχείο που θα απασχολήσει την έρευνα είναι η επιστημονική, έγκυρη και πειστική ταυτότητα του γράφοντα. Η χρήση θεωρητικών εννοιών, όπως *νεωτερικότητα, παράδοση, ιδεολογικοί μηχανισμοί, άυλη πολιτιστική κληρονομιά* παραπέμπουν σε επιστημονικό πλαίσιο και υποδεικνύουν τις επιστημονική κατάρτιση και την αναλυτική του σκέψη [σύγκριση παράδοσης - νεωτερικότητας, σύνδεση νεωτερικότητας με κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές θεωρίες]. Θα μπορούσε κανείς να διαπιστώσει ότι δημιουργείται με όλα τα παραπάνω γλωσσικά και υφολογικά μέσα μια ταυτότητα από πλευράς του αρθρογράφου που είναι πειστική αλλά και κριτική- στοχαστική ταυτόχρονα. Ερωτήματα ανοικτού τύπου, όπως *«Ας αναρωτηθούμε...»* καλούν τον αναγνώστη να αναστοχαστεί τις προκαταλήψεις του για την παράδοση, την στιγμή που ο συγγραφέας αμφισβητεί κοινές αντιλήψεις, όπως ότι η παράδοση είναι κάτι στατικό ή ότι αντιτίθεται στη νεωτερικότητα και υποδεικνύει έναν στοχαστή που δεν προσφέρει έτοιμες απαντήσεις αλλά προκαλεί προβληματισμό, κάτι που ενισχύει την πειθώ μέσα από τη συμμετοχή του αναγνώστη στη διαδικασία. Ακόμα, ο συγγραφέας οικοδομεί μια σχέση εγγύτητας με τον αναγνώστη με τη χρήση α' πληθυντικού προσώπου [*όλοι εμείς, θελήσαμε να ξεχάσουμε*] που δίνουν έμφαση στη συλλογική εμπειρία και στην κοινή ευθύνη. Ο συγγραφέας αναδεικνύει την τάση εμπορευματοποίησης της παράδοσης και αντί να απορρίπτει την παράδοση ή να την υπερασπίζεται άκριτα, προτείνει μια δυναμική κατανόηση της ως εργαλείο κοινωνικής αναπαραγωγής και εξέλιξης, πράγμα που ενισχύει το πνεύμα διαλεκτικότητας και την δυναμική της πειθούς. Παράλληλα, ο συγγραφέας ασκεί κριτική

στην απολίθωμένη αντίληψη της παράδοσης (αρνητική αξιολόγηση- σαν απολίθωμα) και παράλληλα τονίζει τη δυναμικότητά της (θετική αξιολόγηση- το παλιό είναι καλό), μέσω της σύγκρισης- αντίθεσης (πχ *ωστόσο*) των διαφορετικών προσεγγίσεών της (η παράδοση υφίσταται μέσα στο πλαίσιο της νεωτερικότητας). Έτσι, ενσωματώνει ως σχόλιο του μια αντίφαση που αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα: η παράδοση ως στοιχείο ταυτότητας μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο, αλλά συχνά συναντάται με την μορφή της εμπορευματοποίησης και ωραιοποίησης (πχ *αναβιώσεις και αναπαραστάσεις, σε ένα πλαίσιο ωραιοποίησης*).

1.2 Ανάλυση 2ου Κειμένου

Στο κείμενο 2 που προέρχεται από το κριτήριο 24825 της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το Γενικό Λύκειο, η συγγραφέας, ιστορικός και ακαδημαϊκός κα. Κουλούρη εμφανίζεται γνώστρια της ιστορικής εξέλιξης των ταξιδιών, τηςσχόλης και των διακοπών. Αναφέρεται σε ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα, ενσωματώνοντας παραδείγματα από διαφορετικές περιόδους (τον 19ο αιώνα οι ανώτερες τάξεις) και η οπτική της σκέψης της δεν είναι απλώς περιγραφική αλλά ερμηνευτική.

- ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΗ\ΙΔΕΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Η αρθρογράφος συνδέει την εξέλιξη των ταξιδιών με την έννοια του εκδημοκρατισμού και της μαζικοποίησης, αναδεικνύοντας την αλλαγή του «*περιηγητή*» σε «*τουρίστα*», χρησιμοποιώντας όρους όπως «*εκδημοκρατισμός*» και «*στρατηγικές κατανάλωσης*», που ενισχύουν το επιστημονικό της υπόβαθρο του κειμένου και την επικοινωνιακή του αποτελεσματικότητα. Επιπλέον, παρουσιάζει τις κοινωνικές αλλαγές που υπέστη ο τομέας των ταξιδιών και η πραγμάτωση της ευτυχίας με αντικειμενικό τρόπο μέσω της αναφοράς της μετατροπής των διακοπών σε «*δικαίωμα*», χωρίς θετική ή αρνητική αξιολόγηση. Η χρήση γ' ενικού και πληθυντικού προσώπου («*κυριαρχούν*», «*δημιούργησαν*», «*μετατράπηκε*») και το πληροφοριακό, ουδέτερο ύφος της, χωρίς συναισθηματική φόρτιση, αποδίδουν έναν τόνο αυθεντίας. Παράλληλα, αξιοποιεί αντιθέσεις (π.χ. «*περιηγητής*» και «*τουρίστας*») και ιστορικά παραδείγματα (π.χ. η «Μεγάλη Περιήγηση», ο ρόλος του σιδηρόδρομου) για να ενεργοποιήσει την κριτική σκέψη του αναγνώστη, ενώ τέλος,

υπογραμμίζει την αισθητική διάσταση του ταξιδιού ως ανάγκη διαφυγής και αυτοπραγμάτωσης και αφήνει μια διακριτική κριτική για την κατανάλωση ως μέσο επίτευξης της ευτυχίας.

- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Αναφορικά με την διαπροσωπική λειτουργία (interpersonal function) της γλώσσας, η γράφουσα υιοθετεί τον ρόλο της αυθεντίας σε σχέση με τις ιστορικές γνώσεις, δίνοντας έμφαση στη δείξη προσώπου (personal deixis) μέσω της επιλογής αριθμού προσώπου (γ' ενικό και πληθυντικό) και των αντωνυμιών (τους οποίους, τις οποίες, κάποιος), στις αποφαντικές γλωσσικές πράξεις (speech acts) (πχ η αδυναμία να πάει κάποιος διακοπές να παρουσιάζεται ως αδικία) και στην τροπικότητα (modality) που εκφράζει τη στάση της συγγραφέως (πιθανότητα - αβεβαιότητα «μοιάζει να αποτελεί», υποχρέωση- καθολικότητα «Η αδυναμία να πάει κάποιος διακοπές παρουσιάζεται ως αδικία» και βούληση- επιθυμία μέσω της υποτακτικής έγκλισης «Οι παραθεριστές θέλουν να ξεφύγουν από τους κοινωνικούς τους ρόλους»). Πιο ειδικά στην αξιολογική τροπικότητα, όπως εδώ, παρεμβάλλονται σχόλια (κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι διακοπές αποκτούν μαζικό και διαταξικό χαρακτήρα), κρίσεις (παρουσιάζεται ως αδικία) και συναισθήματα (Η επιθυμία της περιπέτειας και η γοητεία του αγνώστου) και γίνεται χρήση επιθέτων (ανθρώπινης ελευθερίας και διαχρονική αναζήτηση), επιρρημάτων (Ειδικά στη σύγχρονη βιομηχανική εποχή) και συναισθηματικού ή φορτισμένου λεξιλογίου (εκδημοκρατισμός, νομιμοποίηση).

- ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ

Εάν εξεταστεί το άρθρο με βάση τις τεχνικές πειθούς που προτείνει ο Lucas για την μέγιστη άσκηση επιρροής, γίνεται σαφές ότι η διέγερση της προσοχής και του ενδιαφέροντος γίνεται με τη χρήση παραδειγμάτων (τηλεοπτική διαφήμιση για την προώθηση του γαλλικού τουρισμού με τον Γούντι Άλεν), την επίκληση στο συναίσθημα (στρατηγικές κατανάλωσης) και την λογική επιχειρηματολογία, ενώ εξίσου σημαντικό ρόλο κατέχουν η επαγγελματική παρουσία της γράφουσας λόγω της ακαδημαϊκής της ιδιότητας, και η δεοντολογία της πομπού που διασφαλίζει την μέγιστη διαφάνεια, ειλικρίνεια και “αιχμαλωτίζει” τον σεβασμό των δεκτών.

- ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΕΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Η συγγραφέας εμφανίζεται συνολικά, ως γνώστρια της ιστορικής εξέλιξης των ταξιδιών και ενσωματώνει τη θεωρητική γνώση με πρακτικά παραδείγματα. Ο συνδυασμός ακαδημαϊκής ορολογίας και ιστορικής αφήγησης την καθιστά πειστική και επικοινωνιακά αποτελεσματική. Από την άλλη, παρά την αξιολογική γλώσσα, διατηρεί έναν ουδέτερο τόνο, αποφεύγοντας την συναισθηματική φόρτιση, πράγμα που ενισχύει την αξιοπιστία της. Ακόμη, απευθύνεται στον αναγνώστη\ στην αναγνώστρια έμμεσα, επιλέγοντας έναν προσιτό και πληροφοριακό τόνο επικοινωνίας, ο οποίος όμως δεν μειώνει το κύρος της. Τέλος, μέσω αντιθέσεων, ιστορικών παραδειγμάτων και ερμηνευτικής ανάλυσης, ενθαρρύνει τον αναγνώστη να αναλογιστεί τις κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές, καθιστώντας το άρθρο της όχι μόνο πληροφοριακό αλλά και στοχαστικό.

1.3 Ανάλυση 3ου Κειμένου

Η ανάλυση του παραπάνω κειμένου με βάση τη διαπροσωπική λειτουργία της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday θα εστιαστεί στην έκφραση των στάσεων και των αντιλήψεων που παρουσιάζονται για να περιγραφεί η αντιφατική στάση των Ελλήνων απέναντι στο προσφυγικό.

- ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΗ/ΙΔΕΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Το κείμενο συνδέει το προσφυγικό ζήτημα με την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων, αποτυπώνοντας την αντιφατικότητα που τους χαρακτηρίζει. Φράσεις όπως «οι Έλληνες στη συντριπτική πλειοψηφία τους δηλώνουν υπερήφανοι για την ελληνική τους ταυτότητα» και «54% πιστεύουν ότι η ελληνική ταυτότητα απειλείται» σκιαγραφούν τη σχέση του ελληνικού λαού με την ιστορική και πολιτιστική του κληρονομιά, ενώ παράλληλα τονίζεται η ευαισθησία τους μέσα από την αναφορά στις δωρεές (50%) και τη γνωριμία με πρόσφυγες (40%). Η αντιφατική στάση παρουσιάζεται ως μέρος της ανθρώπινης φύσης και τοποθετείται στο πλαίσιο του ιστορικού παρελθόντος της χώρας, αποφεύγοντας κάθε μορφή στιγματισμού ή ιδεολογικού προσανατολισμού.

- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Η ερευνητική και συγγραφική ομάδα του κειμένου απευθύνεται στο αναγνωστικό κοινό με έναν ουδέτερο και αντικειμενικό τόνο, χρησιμοποιώντας γ' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο («αντιλαμβάνονται, γνωρίζει, παρατηρείται»). Οι απρόσωπες εκφράσεις, (όπως υφίσταται συναίνεση, να καταγραφεί), συμβάλλουν στη μείωση της πιθανότητας αντίδρασης από τον αναγνώστη, ενώ η χρήση υποτακτικής έγκλισης («μπορεί μερικές φορές να φαντάζει αντιφατικός») προσδίδει έναν τόνο επιφυλακτικότητας και μειωμένη επιτακτικότητα και αυξημένη πιθανότητα και δυνατότητα.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ

Το συγκεκριμένο κείμενο, που αποτελεί άρθρο για την παρουσίαση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων επιστημονικής έρευνας, είναι ενδεικτικό της δυναμής της πειθούς με λογικά- επιστημονικά μέσα και τεκμήρια [αδιάσειστα στοιχεία]. Η πειθώ επιτυγχάνεται μέσω επίκλησης στη λογική, με τη χρήση παραδειγμάτων «σε ΗΠΑ, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Ιταλία» και στατιστικών στοιχείων από έρευνες, όπως «77% δηλώνουν υπερήφανοι για την ελληνική τους ταυτότητα». Επίσης, αξιοποιείται η επίκληση στην αυθεντία «σύμφωνα με έρευνα της "More in Common"», με την παράθεση δεδομένων- αποτελεσμάτων της έρευνας που ενισχύουν την αξιοπιστία, ενώ η αναφορά στην ιστορική συνέχεια (π.χ. «όπως συνέβη και σε προγενέστερες περιόδους της ελληνικής ιστορίας») δημιουργεί ένα πλαίσιο συνέχειας και λογικής εξέλιξης.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΕΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Η αρθρογράφος διαμορφώνει μια πειστική ταυτότητα μέσα από τη χρήση ουδέτερης, επιστημονικής γλώσσας, δίνοντας έμφαση σε ρήματα όπως «καταγράφει», «παρατηρείται» και «αντικατοπτρίζει». Η πολυδιάστατη εικόνα που παρουσιάζεται συνδυάζει την ενσυναίσθηση και τη δέσμευση με τον προβληματισμό, αναδεικνύοντας την ευαισθησία των Ελλήνων ως λαού, ενώ παράλληλα ενσωματώνει την αναγκαιότητα λήψης μέτρων με αντικειμενικό και ορθολογικό τρόπο.

1.4 Ανάλυση 4ου Κειμένου

Το κείμενο 1 από το Κριτήριο 19507 της ΤΘΔΔ απευθύνεται σε ένα κοινό που ενδιαφέρεται για την ελληνική γλώσσα και την διαφύλαξη της ελληνικής εθνικής

ταυτότητας και επιδιώκει να ενισχύει την αίσθηση καθήκοντος και ευθύνης για τη γλωσσική του κληρονομιά.

- ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΗ\ΙΔΕΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Το κείμενο παρουσιάζει την έννοια της γλώσσας ως το βασικότερο πολιτισμικό στοιχείο που συνδέεται άμεσα με την ιστορική και εθνική ταυτότητα («*Η γλώσσα κάθε λαού αποτελεί το σπουδαιότερο πολιτισμικό μνημείο πάνω στο οποίο βρίσκεται ανεξίτηλα αποτυπωμένη όλη η ιστορία του.*»), ενώ παράλληλα τονίζεται η αλληλένδετη σχέση της γλώσσας με την ελευθερία και την εθνική ταυτότητα, υποστηρίζοντας ότι η ελληνική γλώσσα διαφυλάσσει την ίδια την ελληνικότητα («*Με άλλα λόγια η οικοδόμηση της εθνικής ταυτότητας στηρίζεται άμεσα στη γλωσσική ταυτότητα.*»). Ο συγγραφέας κ. Κλαίρης εστιάζει, επίσης, στη γλώσσα ως πολιτισμική κληρονομιά και ως επίτευγμα της ανθρωπότητας, υπογραμμίζοντας ότι κινδυνεύει από εξαφάνιση («*Όλες οι γλώσσες του κόσμου... αποτελούν πολιτισμική κληρονομιά της ανθρωπότητας.*»)

- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΕΤΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Το κείμενο απευθύνεται στο κοινό με έναν επιστημονικό αλλά επικοινωνιακά emphaticό τρόπο, χρησιμοποιώντας διαφορετικούς τρόπους και δηλώσεις που παρακινούν τον αναγνώστη\ την αναγνώστρια να σκεφτεί τη σημασία της γλώσσας. Πρώτα- πρώτα με τη χρήση υποθέσεων και της προτρεπτικής προστακτικής έγκλισης («*Φαντασθείτε μια Ελλάδα ελεύθερη που δεν μιλάει ελληνικά!*» ή «*Φαντασθείτε μια Γαλλία που δεν μιλάει γαλλικά!*»), επιδιώκει να προβληματίσει και να ευαισθητοποιήσει το αναγνωστικό κοινό, ενώ προς την ίδια κατεύθυνση λειτουργούν και τα διαφορετικά σημεία στίξης που χρησιμοποιεί. Η ανάλυση της διαπροσωπικής λειτουργίας στο κείμενο πρόκειται να ερμηνεύσει τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας του κειμένου διαμορφώνει τη σχέση με το ακροατήριο [συνομιλιακοί ρόλοι], διαχειρίζεται τη στάση του και πείθει τους αναγνώστες του. Πρώτα από όλα διαφαίνεται στο κείμενο το προσωπικό ύφος με τη χρήση α' πρόσωπο πληθυντικού ("να διαφυλάξουμε τη γλώσσα μας", "αν θέλουμε να διαφυλάξουμε"), ενσωματώνοντας τον εαυτό του μαζί με το ακροατήριο [συνυπευθυνότητα- συμπερίληψη]. Αυτή η επιλογή δημιουργεί αίσθηση συλλογικότητας και ευθύνης, ενισχύοντας τη σύνδεση του γράφοντα με τους αναγνώστες\ δέκτες. Επιπλέον, η διατύπωση "η Ελλάδα υπάρχει ως Ελλάδα, γιατί μιλάει ελληνικά" συμβάλλει στην δημιουργία συναισθηματικού δεσμού με τον αναγνώστη, που βασίζεται στην κοινή

εθνική ταυτότητα και την πολιτισμική υπερηφάνεια. Ακόμα, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί εκφράσεις που δηλώνουν αναγκαιότητα και επιταγή, όπως "είναι απαραίτητο" και "πρέπει" που καθιστούν τον λόγο του αυστηρό και πειστικό. Από την άλλη, φράσεις όπως "η οικοδόμηση της εθνικής ταυτότητας στηρίζεται άμεσα στη γλωσσική ταυτότητα" και η χρήση οριστικής έγκλισης δηλώνουν σιγουριά και μια πραγματική κατάσταση, ενώ εδραιώνουν και την αξιοπιστία του συγγραφέα κ. Κλαίρη ως ομότιμου καθηγητή Γενικής Γλωσσολογίας. Ακόμα, χρησιμοποιεί παραδείγματα από την παγκόσμια πολιτισμική κληρονομιά για να δώσει έμφαση στο μήνυμά του και εντάσσει ιστορικά και επιστημονικά δεδομένα, όπως η ανακοίνωση της UNESCO, προσδίδοντας αντικειμενικότητα, επιστημονικότητα και καθολική ισχύ στα λεγόμενά του («Σύμφωνα με ανακοίνωση της Ουνέσκο... 50 έως 80% των ομιλουμένων σήμερα γλωσσών πρόκειται να εξαφανιστούν.»)

- ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ

Ο αρθρογράφος και ομότιμος καθηγητής Γλωσσολογίας χρησιμοποιεί ποικίλλες στρατηγικές πειθούς, ώστε να αποτελέσει το κείμενό του αφορμή προβληματισμού. Πρώτα, με την χρήση της επίκλησης στη λογική, παρουσιάζει λογικά επιχειρήματα και δεδομένα που συνδέουν με λογική συνάφεια την έννοια της γλώσσας με την πολιτισμική και εθνική ταυτότητα, όπως π.χ. «Η Ελλάδα υπάρχει ως Ελλάδα, γιατί μιλάει ελληνικά.», ενώ με τη χρήση στατιστικών δεδομένων από την σχετική έρευνα της UNESCO ενισχύει την εγκυρότητα των ισχυρισμών του («50 έως 80% των ομιλουμένων σήμερα γλωσσών πρόκειται να εξαφανιστούν.»). Δεν αρκείται όμως στην χρήση μιας τεχνικής, αλλά χρησιμοποιεί και την επίκληση στο συναίσθημα, μέσω των συναισθηματικά φορτισμένων λέξεων και διατυπώσεων, με σκοπό να διεγείρει συναισθήματα περηφάνιας και ευθύνης για τη γλωσσική και πολιτισμική κληρονομιά, όπως φαίνεται και από το χωρίο «Αν θέλουμε να διαφυλάξουμε την ελληνικότητά μας, είναι απαραίτητο να διαφυλάξουμε τη γλώσσα μας ως κόρην οφθαλμού.». Ακόμα, γίνεται επίκληση στο συναίσθημα με την emphatic διατύπωση και τη χρήση θαυμαστικού ["Φαντασθείτε μια Ελλάδα ελεύθερη που δεν μιλάει ελληνικά!"] που δημιουργεί προβληματισμό στον αναγνώστη και εντείνει την σύνδεση της γλώσσας με την εθνική ταυτότητα, ενώ χρησιμοποιείται συμβολική\αλληγορική γλώσσα με την παρομοίωση της γλώσσας με ένα μνημείο όπου "βρίσκεται ανεξίτηλα αποτυπωμένη όλη η ιστορία". Οι μεταφορικές εκφράσεις όπως "να διαφυλάξουμε τη γλώσσα μας ως κόρην οφθαλμού" τονίζουν τη συναισθηματική αξία της

γλώσσας και τη σημασία διαφύλαξης και προστασίας της ως πολύτιμου θησαυρού, ενώ δημιουργούν ζωντάνια, αμεσότητα και παραστατικότητα στο κείμενο, καθιστώντας το επικοινωνιακά προσβάσιμο στον αναγνώστη. Τέλος, με την επίκληση στην αυθεντία μέσω των ρήσεων του Διονύσιου Σολωμού («Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα.») και της αναφοράς στον ρόλο της γλώσσας στην εθνική και πολιτισμική ενότητα των Ελλήνων, καταφέρνει να δημιουργήσει ένα κείμενο με ακλόνητη ισχύ και ιδιαίτερη αξία για τον ελληνικό λαό.

- ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΕΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Ο συγγραφέας αξιοποιώντας την επιστημονική του ιδιοτητα ως καθηγητής Γλωσσολογίας στη Σορβόνη, υιοθετεί έναν αντικειμενικό και επιστημονικό τόνο, χρησιμοποιώντας κάθε τρόπο και μέσω για να καταστήσει σαφές το μήνυμά του σχετικά με αφορμή την ημέρα εορτασμού της ελληνικής γλώσσας. Εκτός από την παράθεση των πορισμάτων και των ανακοινώσεων ισχυρών θεσμών και διεθνών οργανισμών («Σύμφωνα με ανακοίνωση της Ουνέσκο...»), χρησιμοποιεί ιστορικά παραδείγματα που δείχνουν τη βαθιά γνώση του για το αντικείμενο και την κατανόηση της μεγάλης σημασίας προστασίας και διαφύλαξης της ελληνικής γλώσσας, δημιουργώντας μια σύγκριση με γλώσσες όπως τα λατινικά και τα χεττιτικά που έχουν εξαφανιστεί. Συνολικά, η πειστική και επικοινωνιακά αποτελεσματική του γραφή συμβάλλουν σημαντικά στην ευαισθητοποίηση, την αφύπνιση και τον προβληματισμό του ελληνικού αναγνωστικού κοινού και μεταβιβάζουν το μήνυμα της άρρηκτης σχέσης μεταξύ γλώσσας και εθνικής ταυτότητας στο πλαίσιο εορτασμού και μνήμης της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας.

Δ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη και ανάλυση των τεσσάρων κειμένων που προηγήθηκε συνοψίζεται στην διαπίστωση ότι η κατασκευή των κοινωνιογλωσσικών ταυτοτήτων, γενικότερα, και η διαμόρφωση της πειστικής ταυτότητας, ειδικότερα, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις γλωσσικές, συντακτικές, γραμματικές και υφολογικές επιλογές των αρθρογράφων, καθώς και με τη σύνδεση αυτών των επιλογών με τις εκάστοτε κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτισμικές αντιλήψεις και στάσεις στο πλαίσιο στο οποίο τοποθετούνται.

Ειδικότερα, η ανάλυση ανέδειξε τη σημασία της γλωσσικής ποικιλότητας και της αντίστοιχης προσαρμοστικότητας για την κατασκευή της κοινωνιογλωσσικής ταυτότητας των αρθρογράφων, οι οποίοι/ες αξιοποιούν μέσα και τεχνικές, όπως η επιλογή των συγκεκριμένων λέξεων, η δομή των προτάσεων, οι σημασιολογικές και υφολογικές αποχρώσεις και η χρήση εκφραστικών μέσων. Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday (1994) και οι αρχές της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και οι στρατηγικές πειθούς του Lucas (2009) αποδείχθηκαν ιδιαίτερα χρήσιμα εργαλεία για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι εκάστοτε γλωσσικές επιλογές εξυπηρετούν την κατασκευή πειστικών ταυτοτήτων. Η πειστική ταυτότητα των αρθρογράφων βασίστηκε στην ανάλυση της συνδυαστικής χρήσης λογικών επιχειρημάτων, επίκλησης στο συναίσθημα και επιστημονικής εγκυρότητας, αλλά και της αναγνώρισης των αναγκών και των προτεραιοτήτων του αναγνωστικού κοινού στο οποίο απευθύνονται κάθε φορά με σκοπό την καλλιέργεια εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας. Ειδικά στα δημοσιογραφικά κείμενα της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας για το Γενικό Λύκειο, όπου η κύρια θεματολογία αφορά σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα, οι αρθρογράφοι πετυχαίνουν την κατασκευή πειστικών ταυτοτήτων, υπόρρητα, μέσα από την χρήση δεδομένων, στατιστικών στοιχείων και παραδειγμάτων που ενισχύουν την εγκυρότητα των κειμένων, ενώ ταυτόχρονα, με τη χρήση ρητορικών ερωτήσεων, μεταφορικού λόγου και συναισθηματικά φορτισμένου λεξιλογίου αντανακλούν τις προσωπικές στάσεις και ιδεολογίες τους, καθιστώντας τες καθολικές. Η Τράπεζα Θεμάτων, ως εργαλείο εκπαιδευτικής αξιολόγησης, από το 2021 και έπειτα, διαθέτει κείμενα με ποικιλία στη θεματική και τον τρόπο παρουσίασής τους, που αξιοποιούνται για την διδακτική εξοικείωση των μαθητών με κοινωνικά φαινόμενα και διαφορετικές ιδεολογικές προσεγγίσεις τους. Μέσω της διαθεματικής προσέγγισης και σύνδεσης των γνώσεων,

εφόσον οι ερωτήσεις δεν αντιμετωπίζουν τη γνώση αποσπασματικά αλλά ενθαρρύνουν τις διασυνδέσεις μεταξύ διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων, καθίσταται πιο εύκολη η εκπαίδευση στην ανάλυση των πληροφοριών σφαιρικά και πολύπλευρα και όχι μονοδιάστατα.

Η ανάλυση έδειξε ότι οι αρθρογράφοι προσαρμόζουν τις γλωσσικές τους επιλογές ανάλογα με τις απαιτήσεις της επικοινωνιακής περίπτωσης, προβάλλοντας άλλοτε έναν πιο ουδέτερο και αντικειμενικό λόγο και άλλοτε έναν πιο υποκειμενικό και συναισθηματικά φορτισμένο ύφος, ανάλογα με τον στόχο που θέλουν να επιτύχουν. Η έρευνα επίσης κατέδειξε ότι οι αρθρογράφοι συχνά ενσωματώνουν στοιχεία από την καθημερινή ζωή και την πολιτισμική εμπειρία, γεγονός που ενισχύει τη σύνδεση των κειμένων με τον πραγματικό κόσμο και τις εμπειρίες των μαθητών, καθιστώντας τα πιο προσιτά και αποτελεσματικά επικοινωνιακά. Η γλωσσική κατασκευή ταυτοτήτων μέσα από τέτοια κείμενα αντανακλά τη δυναμική της σχέσης μεταξύ πομπού και δέκτη και κατασκευάζει αντίστοιχες κοινωνικοπολιτισμικές ταυτότητες για τους εκάστοτε συνομιλιακούς ρόλους.

Συνολικά, η παρούσα ανάλυση ανέδειξε τη σύνθετη και πολυδιάστατη διαδικασία κατασκευής κοινωνιογλωσσικών και πειστικών ταυτοτήτων στα δημοσιογραφικά κείμενα, υπογραμμίζοντας τη σημασία της γλώσσας ως βασικού μέσου επικοινωνίας, έκφρασης και διαμόρφωσης της κοινωνικής πραγματικότητας. Τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η γλώσσα αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για την κατασκευή ταυτοτήτων, την προβολή ιδεολογιών και τη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων, συμβάλλοντας παράλληλα στη διδακτική αξιοποίησή της στην καλλιέργεια του Κριτικού Γραμματισμού και την ενδυνάμωση των μαθητών και μαθητριών ως ευαισθητοποιμένων και κριτικά σκεπτόμενων πολιτών της σύγχρονης κοινωνίας.

Η καλλιέργεια του Κριτικού Γραμματισμού προϋποθέτει και ταυτόχρονα σημαίνει την ικανότητα ανάλυσης, κριτικής και μετασχηματισμού των κειμένων (Freire, 1970), ενώ περιλαμβάνει γνωστικές δεξιότητες, κοινωνικές πρακτικές και στοχεύει στην ανάδειξη λανθανουσών ιδεολογιών και θέσεων εξουσίας (Janks, 2010). Η Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας, μέσω των κειμένων που αναφέρθηκαν στην έρευνα, μπορεί να συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση, αφού η ανάλυση των κειμένων σε γλωσσικό επίπεδο [έκφραση, σύνταξη, γραμματική, λεξιλόγιο] καλλιεργεί την κριτική σκέψη, ενώ προσφέρει γνώσεις, εμπλουτίζοντας το νοητικό πεδίο των μαθητών και μαθητριών [πχ

γνώσεις για την ιστορική συνέχεια της ανάγκης των ανθρώπων να ταξιδεύουν], τη σύνδεση εννοιών με την κοινωνική πραγματικότητα [πχ αντιφατική στάση Ελλήνων απέναντι σε πρόσφυγες], αλλά και την ανάδειξη ιδεολογιών [πχ αλληλεπίδραση γλωσσικής και εθνικής ταυτότητας].

Ως εκπαιδευτικό εργαλείο, η Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας, καθιστά τους μαθητές και τις μαθήτριες ως δημιουργούς νοημάτων, αφού οι ερμηνευτικές ερωτήσεις δεν εστιάζουν μόνο στην στείρα αναπαραγωγή γνώσεων αλλά στην κριτική σκέψη και ερμηνεία και προϋποθέτουν τη δημιουργία δικού τους κειμένου προς απάντηση [πχ Κριτήριο Συνεξέτασης Κειμένου 4 “Ποιες σκέψεις καταθέτει ο συντάκτης του Κειμένου 1 σχετικά με την προσφορά της γλώσσας (50-60 λέξεις);”] και ως παιδαγωγικό μοντέλο δημιουργεί προϋποθέσεις για να κατασκευαστεί ένας συγκεκριμένος τύπος πολιτισμικού και πολιτικού ανθρώπου (Muspratt, Luke & Freebody, 1998) [πχ Κριτήριο Συνεξέτασης Κειμένου 3 “Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σου δημιούργησε η ανάγνωση του κειμένου; Να οργανώσεις την απάντησή σου σε 150-200 λέξεις.“] Η αξιοποίηση των κειμένων αυτών, αλλά και άλλων της Τράπεζας Θεμάτων, δύναται να διαμορφώσει μαθητές και μαθήτριες κριτικά σκεπτόμενους και σκεπτόμενες, με πολιτισμικό, πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο, με εφόδια που θα τους\ τις βοηθούν να γίνουν πολίτες του ‘αύριο’, να έχουν άποψη για τα κοινωνικά φαινόμενα, να δρουν για την καταπολέμηση των παθογενειών που μαστίζουν την κοινωνία, να συναισθάνονται τους συνανθρώπους που βρίσκονται σε δυσμενή θέση, να αποτελούν χρήσιμο και ουσιαστικό μέλος της κοινωνίας και να στοχεύουν προς την βελτίωσή της. Μέσω της νέας αυτής επαφής και προσέγγισης των διαφόρων κειμενικών ειδών [πχ άρθρα, επιστημονικά κείμενα, λογοτεχνικά αποσπάσματα δοκίμια, ερευνητικές μελέτες κ.ά.] για την εκπαίδευση και τη διδασκαλία γλωσσικών μαθημάτων [Γλώσσας και Λογοτεχνίας], αξιοποιούνται όλοι οι διαθέσιμοι πόροι και κατασκευάζονται νέα νοήματα για τον κόσμο που μας περιβάλλει και την κοινωνία στην οποία ζούμε (Kalantzis & Cope, 2001), ενώ αναπτύσσονται δεξιότητες κατανόησης και ερμηνείας σε διαφορετικά επικοινωνιακά πλαίσια. Οι μαθητές και οι μαθήτριες, έτσι, καλούνται να επεξεργαστούν ένα σύνολο πληροφοριών από διάφορες πηγές, να διασταυρώσουν δεδομένα και να αποφύγουν την παραπληροφόρηση, πράγμα που αποτελεί βασικό στοιχείο του Κριτικού Γραμματισμού στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή.

Το μοντέλο της παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού και των Πολυγραμματισμών, εξυπηρετεί και θέτει σε προτεραιότητα τις πολυγλωσσικές και πολυπολιτισμικές ανάγκες της κοινωνίας, γι' αυτό και χρησιμοποιείται από τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, ιδίως της Β' Βάθμιας Εκπαίδευσης, με σκοπό την εξοικείωση των μαθητών και μαθητριών με ποικίλα κειμενικά είδη (Τσάκωνα, 2012). Η επαφή αυτή με το εκπαιδευτικό σύστημα της Διαβαθμισμένης Διδασκαλίας, συμβάλλει ουσιαστικά στην καλλιέργεια του Κριτικού Γραμματισμού, και βοηθά συνολικά τους μαθητές και τις μαθήτριες να γίνουν ενεργοί και συνειδητοί αναγνώστες και πολίτες.

Ε. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κείμενο 1

ΚΡΙΤΗΡΙΟ : 24824- Κείμενο 1

Παράδοση και νεωτερικότητα.

Το κείμενο αποτελεί άρθρο του Άρθρο του Βασίλη Νιτσιάκου και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΤΟ ΕΘΝΟΣ στις 20-06-2020 (διασκευή).

Είναι σχεδόν κανόνας η παράδοση να αντιμετωπίζεται σαν απολίθωμα, να αναζητείται περισσότερο ανάμεσα στους νεκρούς παρά στους ζωντανούς. Στερεότυπα αντιπαράτίθεται προς τη νεωτερικότητα, προς κάθε νεωτερισμό, με όρους αξιολογικής κρίσης πάντοτε. Το παλιό είναι καλό. Ό,τι μας παραδίδεται από τις προηγούμενες γενιές είναι «γνήσιο», «αυθεντικό», «ιερό». Κάθε αλλαγή είναι απειλή και αντιμετωπίζεται σαν αλλοίωση και όχι ως ιστορική εξέλιξη.

Ας αναρωτηθούμε, ωστόσο, κατά πόσο η παράδοση είναι το αντίθετο της νεωτερικότητας ή είναι προϊόν της. Η έννοια της παράδοσης δεν υφίσταται παρά μόνο στο πλαίσιο της νεωτερικότητας. Οι κοινωνίες που ζουν μέσα σε αυτό που εμείς ονομάζουμε «παράδοση» δεν διαθέτουν αυτή την έννοια. Αυτό που εμείς λέμε «παράδοση» είναι η δική τους καθημερινή πραγματικότητα, η πραγματική ζωή τους. Δεν είναι ένα αντικείμενο που χρήζει μελέτης, προστασίας, αναβίωσης κ.λπ. . Μόνο αργότερα, όταν πλέον έχει αλλάξει, μετατρέπεται σε «παράδοση».

Αν θεωρήσουμε την παράδοση επινόηση της νεωτερικότητας, τότε θα πρέπει να την εννοήσουμε και ως μια δυναμική διαδικασία, ως ένα σύνολο προδιαγραφών, υλικών και πνευματικών, χρήσιμων για την ευημερία και την αναπαραγωγή μιας κοινωνίας. Επίσης, πρέπει να θεωρήσουμε ότι προσλαμβάνει πολλαπλές διαστάσεις και εκφράσεις. Πάνω από όλα, η παράδοση-τρόπος ζωής δίνει τη θέση της στην παράδοση-γνώση ή στη γνώση της παράδοσης, με την παρέμβαση κεντρικών θεσμών που ελέγχονται από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους.

Παράλληλα, στο σημερινό κίνημα επιστροφής στην παράδοση ενυπάρχει μια αντίφαση, που συνδέεται με τη συγκεκριμένη σχέση μας με το κοντινό παρελθόν μας. Όλοι εμείς, λοιπόν, που θελήσαμε να ξεχάσουμε την ταπεινή μας καταγωγή, τον σκληρό και υποτιμημένο «χωριάτικο» τρόπο ζωής, υιοθετήσαμε, όταν ξεπεράσαμε τα συμπλέγματα

κατωτερότητας, το αστικό σύνθημα «επιστροφή στις ρίζες», αλλά οι ρίζες ήταν πια ξεραμένες και έπρεπε να τις ξαναφυτέψουμε. Έτσι άρχισαν οι αναβιώσεις και οι αναπαραστάσεις, σε ένα πλαίσιο ωραιοποίησης και επένδυσης των παραδόσεων με νέα νοήματα. Ύστερα ήρθαν και τα ευρωπαϊκά προγράμματα ανάπτυξης (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός) και αργότερα η «άυλη πολιτιστική κληρονομιά» της UNESCO, και ακολούθησε η εμπορευματοποίηση, μια ολόκληρη βιομηχανία, η οποία παράγει, εκτός από τα γνωστά τουριστικά σουβενίρ, και ιδεολογία. Ένα «μετά» που μας επιστρέφει σε έναν νέο ψευτο-ρομαντισμό, όπου αναζητούμε ψυχολογικές διεξόδους στα αδιέξοδα της μεταβιομηχανικής εποχής.

Κείμενο 2

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 24825 - Κείμενο 1

Ο χρόνος της αναμενόμενης ευτυχίας

*Το κείμενο αποτελεί άρθρο της Χριστίνας Κουλούρη που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα
ΤΟΒΗΜΑ
στις 22-06-2003 (διασκευή).*

Από την εποχή της Οδύσσειας το ταξίδι, νοητικό ή πραγματικό, μοιάζει να αποτελεί έκφραση της ανθρώπινης ελευθερίας και διαχρονική αναζήτηση της αυτοπραγμάτωσης. Η επιθυμία της περιπέτειας και η γοητεία του αγνώστου αφενός ή η επιστροφή σε κάποιες ρίζες και η ασφάλεια του νόστου¹ αφετέρου σηματοδοτούν ακριβώς αυτή τη διάσταση. Εν τούτοις οι λόγοι για τους οποίους οι άνθρωποι ταξιδεύουν, τα μέσα του ταξιδιού, η κοινωνική σύνθεση των ταξιδιωτών, τα δρομολόγια, οι χρόνοι, το κόστος, οι πρακτικές, οι συμβολισμοί και οι αναπαραστάσεις του ταξιδιού, όλα υπόκεινται σε ιστορικούς προσδιορισμούς και διαφοροποιούνται μέσα στον ιστορικό χρόνο. Ειδικά στη σύγχρονη βιομηχανική εποχή, στο πλαίσιο των γενικότερων αλλαγών που ορίζονται από τον εκσυγχρονισμό και τη νεωτερικότητα, το ταξίδι βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τον ελεύθερο χρόνο ή χρόνο τηςσχόλης². Ο χρόνος τηςσχόλης αναδύεται ως διακριτός κοινωνικός χρόνος και θεσμοθετείται κατ' αναλογία προς τον χρόνο της εργασίας

– προβλέψιμος, οργανωμένος, πλήρης, δραστήριος και βασιζόμενος σε σύγχρονες αξίες.

Κατ' αρχάς τον 19ο αιώνα ελεύθερο χρόνο είχαν οι ανώτερες τάξεις, οι οποίες εισήγαγαν τα πρότυπα αφενός του παραθερισμού σε παραθαλάσσιες λουτροπόλεις και σε ηπειρωτικά κέντρα με ιαματικές πηγές και αφετέρου της μακρόχρονης περιήγησης. Με στόχο την «κούρα» και με ηθική νομιμοποίηση τη φροντίδα της υγείας, οι ευρωπαϊκές ελίτ δημιούργησαν έναν νέο τύπο κοινωνικής διάκρισης όπου συνδυάζονταν η πολυτέλεια, η μόδα και η άνεση. Παράλληλα, το ταξίδι με τη μορφή της «Μεγάλης Περιήγησης» είχε ως στόχο τη γνωριμία της «Ανατολής», του αρχαίου και του χριστιανικού κόσμου. Ήταν ένα ταξίδι όχι μόνο στο χώρο αλλά και στο χρόνο, στις ρίζες του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού, μία αισθητική εμπειρία που αντιπροσώπευε το πρότυπο της «καλλιεργημένης σχόλης».

Στη συνέχεια η επανάσταση των υλικών συνθηκών του ταξιδιού, με τον σιδηρόδρομο και το ατμόπλοιο, δημιούργησε τους όρους για τη μαζοποίηση και τον

1 Της επιστροφής

2Της αργίας

εκδημοκρατισμό των διακοπών. Οι γρήγορες και φθηνές μετακινήσεις μετέτρεψαν τον περιηγητή σε τουρίστα. Στη νέα κουλτούρα των διακοπών κυριαρχούν η μαζικότητα, τα τουριστικά πρακτορεία, οι οδηγοί και οι χάρτες. Το ταξίδι συνοψίζεται σε μια σειρά επισκέψεων, σχεδιασμένων λεπτομερώς από τον τουριστικό οδηγό, ο οποίος εκλαϊκεύει την εμπειρία της εξερεύνησης.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι διακοπές αποκτούν μαζικό και διαταξικό χαρακτήρα και αναπτύσσονται στρατηγικές κατανάλωσης. Η «ανάγκη» για διακοπές γίνεται στη συνέχεια «δικαίωμα», έτσι ώστε η αδυναμία να πάει κάποιος διακοπές να παρουσιάζεται ως αδικία. Παράλληλα οι παραθεριστές θέλουν, στη διάρκεια των διακοπών, να ξεφύγουν από τους κοινωνικούς τους ρόλους, να τοποθετήσουν σε παρένθεση τις πειθαρχίες που απορρέουν από την εργασία και την αστική ζωή. Η τηλεοπτική διαφήμιση για την προώθηση του γαλλικού τουρισμού, με τον Γούντι Άλεν να προτρέπει «Ας ερωτευτούμε πάλι», απευθυνόμενος στους συμπατριώτες του Αμερικανούς, επιβεβαιώνει τις διακοπές και το ταξίδι ως χρόνο και τόπο της αναμενόμενης ευτυχίας.

Κείμενο 3

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 30055 - Κείμενο 1

Αντιφατικοί οι Έλληνες για το προσφυγικό

Έρευνα δημοσιευμένη στο Lifo στις 08/05/2019.

Τις απόψεις, την ευαισθησία αλλά και τον προβληματισμό στην Ελλάδα για το μεταναστευτικό, καταγράφει μια νέα έρευνα για τις «αντιλήψεις περί εθνικής ταυτότητας, μετανάστευσης και προσφύγων στην Ελλάδα», που λειτούργησε αρχικά ως χώρα προσωρινής μετάβασης και κατόπιν ως χώρα υποδοχής. Η πρωτοβουλία «More in Common», που έγινε σε συνεργασία με το Solidarity Now σε δείγμα 2.000 ενηλίκων, διεξήγαγε αντίστοιχες σφυγμομετρήσεις σε ΗΠΑ, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Ιταλία. Στόχος είναι να καταγραφεί ο τρόπος που οι πολίτες κάθε χώρας αντιλαμβάνονται την «ταυτότητα» και την «ετερότητα».

Οι Έλληνες στη συντριπτική πλειοψηφία τους, δηλώνουν υπερήφανοι για την ελληνική τους ταυτότητα (77%) και την ελληνική ιστορία (78%). Οι μισοί (54%) πιστεύουν ότι η ελληνική ταυτότητα απειλείται, ενώ 56% των Ελλήνων υποστηρίζουν ότι μερικές φορές νιώθουν «ξένοι στην ίδια τους τη χώρα». Ωστόσο, η χώρα είναι λιγότερο πολωμένη ιδεολογικά από άλλα ευρωπαϊκά έθνη και οι Έλληνες φαίνεται να συμπάσχουν με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες που φτάνουν στη χώρα, σε αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής. Το 50% των ερωτηθέντων έχει κάνει κάποια δωρεά σε χρήμα ή είδος (ρούχα, τρόφιμα, είδη υγιεινής) τον τελευταίο χρόνο, το 40% γνωρίζει προσωπικά κάποιον πρόσφυγα, το 38% γνωρίζει προσωπικά κάποιον εθελοντή. Είναι ενδεικτικό ότι τα συναισθήματα των Ελλήνων είναι θερμότερα απ' αυτά άλλων κατοίκων ευρωπαϊκών χωρών. [...]

«Οι Έλληνες δεν χωρίζονται σε δύο ομάδες: υπέρ και κατά των προσφυγικών ροών προς τη χώρα τους. Η στάση της κοινής γνώμης είναι περισσότερο συγκεχυμένη, και η πλειονότητα των Ελλήνων έχει ανάμεικτες στάσεις: από τη μία πλευρά, παρατηρείται ένας συνδυασμός ενσυναίσθησης και δέσμευσης για τη φιλοξενία προς όσους έχουν ανάγκη και, από την άλλη, προβληματισμός για τις επιπτώσεις που θα έχει η παρουσία των μεταναστών, αφενός, στους ήδη βεβαρμένους κρατικούς πόρους, και αφετέρου, στη διαφύλαξη των παραδόσεων και του ελληνικού πολιτισμού. Ο τρόπος με τον οποίο ορισμένοι Έλληνες διατηρούν ταυτόχρονα αυτές τις απόψεις μπορεί μερικές φορές να

φαντάζει αντιφατικός, ωστόσο αντικατοπτρίζει πρότυπα που έχουν εντοπιστεί, σύμφωνα με έρευνα της «*More in Common*», και σε άλλες χώρες. Για την κατανόηση και την προσπάθεια αντιμετώπισης των εν λόγω ανησυχιών –και όχι απλώς την παρερμηνεία τους ως ξеноφοβία– η Ελλάδα έχει ακόμα αρκετό δρόμο, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της υποδοχής και ένταξης των νεοεισερχόμενων στον πολιτισμό της, όπως συνέβη και σε προγενέστερες περιόδους της ελληνικής ιστορίας. Στην πραγματικότητα, υφίσταται ένα πολύ μεγαλύτερο επίπεδο συναίνεσης σε βασικά ζητήματα από αυτό που συχνά εικάζεται», καταλήγουν οι ερευνητές.

Κείμενο 4

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 19507 - Κείμενο 1

Ελευθερία και γλώσσα: Η οικοδόμηση της εθνικής ταυτότητας στηρίζεται άμεσα στη γλωσσική ταυτότητα

Απόσπασμα από κείμενο του Χρήστου Κλαίρη, ομότιμου καθηγητή Γενικής Γλωσσολογίας στη

Σορβόννη, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας. Αντλήθηκε από την ιστοσελίδα:

www.lifo.gr (9.2.2021).

Η συμβολική επιλογή της επετείου του θανάτου του Διονυσίου Σολωμού (9 Φεβρουαρίου) για να γιορτάζεται η «Παγκόσμια Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας» με οδηγεί να υπενθυμίσω τη γνωστή ρήση του ποιητή στον «Διάλογό» του: μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα! Ελευθερία και γλώσσα είναι έννοιες αλληλένδετες και δεν είναι τυχαίο ότι ο ποιητής διατυπώνει αυτή την αλήθεια σε μια ιστορική περίοδο όπου οικοδομείται το νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Η γλώσσα κάθε λαού αποτελεί το σπουδαιότερο πολιτισμικό μνημείο πάνω στο οποίο βρίσκεται ανεξίτηλα αποτυπωμένη όλη η ιστορία του. Πάνω στη γλώσσα σμιλεύεται η ιστορία κάθε λαού.

Φανταστείτε μια Ελλάδα ελεύθερη που δεν μιλάει ελληνικά! Αλλά με το ίδιο

*σκεπτικό φαντασθείτε μια Γαλλία που δεν μιλάει γαλλικά, μια Γερμανία που δεν μιλάει
γερμανικά κ.ο.κ.!*

*Με άλλα λόγια η οικοδόμηση της εθνικής ταυτότητας στηρίζεται άμεσα στη
γλωσσική ταυτότητα. Η Ελλάδα υπάρχει ως Ελλάδα, γιατί μιλάει ελληνικά. Αν θέλουμε να
διαφυλάξουμε την ελληνικότητά μας, είναι απαραίτητο να διαφυλάξουμε τη γλώσσα μας
ως κόρην οφθαλμού.*

*Η γλώσσα, κάθε γλώσσα, είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τον ανθρώπινο βίο, με
την ανθρώπινη ζωή. Μέσα στη γλώσσα που χρησιμοποιεί κάθε κοινωνικό σύνολο, κάθε
λαός μπορούμε να ανιχνεύσουμε τις περισσότερες πολιτισμικές αξίες και ιδιαιτερότητες
που μας επιτρέπουν να τον αναγνωρίσουμε. Η γλώσσα κάθε λαού αποτελεί το
σπουδαιότερο πολιτισμικό μνημείο πάνω στο οποίο βρίσκεται ανεξίτηλα αποτυπωμένη όλη
η ιστορία του. Πάνω στη γλώσσα σμιλεύεται η ιστορία κάθε λαού.*

1

μήπως έχω κάτι άλλο στον νου μου εκτός από την ελευθερία και τη γλώσσα

2

διαμορφώνεται

*Όλες οι γλώσσες του κόσμου –υπολογίζουμε ότι μιλιούνται σήμερα στον πλανήτη
μας γύρω στις 6.000 γλώσσες– όλες οι γλώσσες του κόσμου, υπ’ αυτή την έννοια,
αποτελούν πολιτισμική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Προσοχή όμως: οι γλώσσες
μπορούν και να εξαφανιστούν. Σήμερα κανένας λαός δεν μιλάει λατινικά, αλλά ούτε και
χεττιτικά που μιλιόντουσαν στη Μικρά Ασία γύρω στη 2η χιλιετία π.Χ. από τους Χετταίους ή
Χιττίτες. Σύμφωνα με ανακοίνωση της Ουνέσκο (υπ. αριθμ. 2002-07) στα πλαίσια του 21ου
αιώνα, του αιώνα μας, 50 έως 80% των ομιλουμένων σήμερα γλωσσών, πρόκειται να
εξαφανιστούν. Κατά κανόνα θεωρούμε ότι μια γλώσσα απειλείται να εξαφανιστεί, όταν
παύουν οι γονείς να την μεταδίδουν στα παιδιά τους, όταν παύει να χρησιμοποιείται στην
επικοινωνία.*

ΣΤ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Althusser, L. (1976). Ideology and ideological state apparatuses.
2. Alvermann, D. E., & Hagood, M. C. (2001). Critical media literacy: Research, theory, and practice. *Journal of Educational Research*, 94(3), 97-109.
3. Barton, D. (2009). Literacy: An introduction to the ecology of written language. Wiley-Blackwell.
4. Baynham, M. (2002). Literacy practices: Investigating literacy in social contexts. Routledge.
5. Bell, A. (1991). The Language of News Media. Oxford: Blackwell.
6. Bennett, W. L. (2001). News: The politics of illusion. Addison Wesley Longman.
7. Benoit, W. L. (1995). Accounts, excuses, and apologies: A theory of image restoration strategies. Albany, NY: State University of New York Press.
8. Benwell, B., & Stokoe, E. (2006). Discourse and identity. Edinburgh: Edinburgh University Press.
9. Brown, R. & A. Gilman. (1972). The pronouns of power and solidarity. Στο P.P. Giglioli (επιμ.), *Language and Social Context*. Harmondsworth: Penguin, 252-282
10. Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond "identity." *Theory and Society*, 29(1), 1-47
11. Bucholtz, M. (2003). Sociolinguistic nostalgia and the imagined past. *Sociolinguistic Studies*, 3(3), 401-417.
12. Bucholtz, M., & Hall, K. (2005). Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4-5), 585-609.
13. Cazden, C. B. (2006). Connected learning: New models for education in a digital age. *Technology, Pedagogy and Education*, 15(2), 89-103.

14. Cazden, C. B., Cope, B., Fairclough, N., & Gee, J. P. (1996). A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures. *Harvard Educational Review*, 66(1), 60-92.
15. Charnley, M. V., & Charnley, C. R. (1992). *Reporting*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
16. Chovanec, J. (2014). *Pragmatics of Tense and Time in News: From canonical headlines to online news texts*. Amsterdam: John Benjamins.
17. Cialdini, R. B. (2001). *Influence: Science and practice*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
18. Clark, R., & Ivanic, R. (1997). *The politics of writing*. Routledge.
19. De Fina, A. (2011). *Discourse and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Dillard, J. P., & Peck, E. (2000). Affect and persuasion: Emotional responses to public service announcements. *Communication Research*, 27(4), 461–495.
21. Fairclough, N. (1989). *Language and power*. Longman.
22. Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
23. Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
24. Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.
25. Fowler, R. (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
26. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Herder and Herder.
27. Freire, P. (1973). *Education for critical consciousness*. Seabury Press.
28. Freire, P. (1985). *The politics of education: Culture, power, and liberation*. Greenwood Publishing Group.
29. Gass, R. H., & Seiter, J. S. (2018). *Persuasion, social influence, and compliance gaining* (5th ed.). New York, NY: Routledge.
30. Gee, J. P. (1996). *Social linguistics and literacies: Ideology in discourses* (2nd ed.). Routledge.

31. Gee, J. P. (2014). How to do discourse analysis: A toolkit. London: Routledge.
32. Gibbs, R. W. (1994). The poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding. Cambridge University Press.
33. Greatbatch, D., & Dingwall, R. (1998). The sociology of identity. The Sociological Review, 46(3), 379–396.
34. Gumperz, J. J. (1982). Discourse strategies. Cambridge: Cambridge University Press.
35. Halliday, M. A. K. (1994). An Introduction to Functional Grammar (2nd ed.). London: Edward Arnold.
36. Harcup, T., & O'Neill, D. (2001). What is News? Galtung and Ruge revisited. Journalism Studies, 2(2), 261-280.
37. Hasan, R. (1996). Literacy. Everyday Talk and Society. In R. Hasan & G. Williams (Eds.), Literacy in Society (pp. 377 -424). London & New York: Longman.
38. Hauser, G. A. (2002). Introduction to rhetorical theory. Waveland Press.
39. Heinrichs, J. (2007). Thank you for arguing: What Aristotle, Lincoln, and Homer Simpson can teach us about the art of persuasion. Three Rivers Press.
40. Heller, M. (2007). Bilingualism as ideology and practice. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 10(3), 221–231.
41. Hoffmann, C. (2010). An Introduction to Bilingualism. London: Routledge.
42. Hovland, C. I., Janis, I. L., & Kelley, H. H. (1953). Communication and persuasion: Psychological studies of opinion change. New Haven, CT: Yale University Press.
43. Ismail, S. A., & Cazden, C. B. (2005). Social interaction and multiliteracies. Journal of Language and Literacy Education, 1(2), 1-16.
44. Janks, H. (2010). Literacy and power. Routledge.
45. Janks, H., & Ivanic, R. (1992). Critical language awareness and emancipatory discourse. Open University Press.
46. Joseph, J. E. (2004). Language and identity: National, ethnic, religious. Palgrave Macmillan.

47. Kalantzis, M., & Cope, B. (2001). Multiliteracies: Literacy learning and the design of social futures. Routledge.
48. Kalantzis, M., & Cope, B. (2012). Literacies. Cambridge University Press.
49. Kellner, D., & Share, J. (2004). Critical media literacy is not an option. *Learning Inquiry*, 2(3), 41-54.
50. Koutsoyannis, P. (2017). Critical literacy in the educational context. Educational Policy Institute.
51. Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect. Three Rivers Press.
52. Kress, G. (1986). *Language as Ideology*. London: Routledge & Kegan Paul.
53. Kumishiro, K., & Ngo, B. (2007). Six lenses for anti-oppressive education. Peter Lang.
54. Lucas, S. E. (2009). *The Art of Public Speaking* (10th ed.). New York: McGraw-Hill.
55. Luke, A. (2000). Critical literacy in Australia. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 43(5), 448-461.
56. Luke, A., & Freebody, P. (1997). Shaping the social practices of reading. In S. Muspratt, A. Luke, & P. Freebody (Eds.), *Constructing critical literacies: Teaching and learning textual practice* (pp. 185-226). Hampton Press.
57. McNair, B. (2018). *An introduction to political communication*. Routledge.
58. McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction* (3η έκδ.). London: Sage Publications.
59. McQuail, D. (2010). *McQuail's mass communication theory*. Sage.
60. Mendoza-Denton, N. (2001). Language and identity in a multilingual context: The role of community and culture. *Language and Linguistics Compass*, 5(7), 431-444.
61. Muspratt, S., Luke, A., & Freebody, P. (1998). *Constructing critical literacies: Teaching and learning textual practice*. Hampton Press.
62. Meyer, J. C. (2000). Humor as a double-edged sword: Four functions of humor in communication. *Communication Theory*, 10(3), 310-331.

63. Nabi, R. L. (2002). Discrete emotions and persuasion. In J. P. Dillard & M. Pfau (Eds.), **The persuasion handbook: Developments in theory and practice** (pp. 289–308). SAGE Publications.
64. Ochs, E. & L. Capps. (2001). *Living Narrative: Creating Lives in Everyday Storytelling*. Cambridge MA: Harvard University Press.
65. Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1958). **The new rhetoric: A treatise on argumentation**. University of Notre Dame Press.
66. Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). *Communication and persuasion: Central and peripheral routes to attitude change*. New York, NY: Springer-Verlag.
67. Sarbin, T. R., & Kitsuse, J. I. (1994). Constructing the social: An introduction to the sociology of identity. In *The social construction of identity* (pp. 1-24). Sage Publications.
68. Schneider, T. R., Salovey, P., Pallonen, U. E., Mundorf, N., Smith, A. F., & Steward, W. T. (2007). Visual and auditory message framing effects on tobacco smoking. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(3), 675–697.
69. Schudson, M. (2001). *The power of news*. Harvard University Press.
70. Shoemaker, P. J., & Reese, S. D. (2013). *Mediating the message in the 21st century: A media sociology perspective*. Routledge.
71. Street, B. V. (1991). *Literacy in theory and practice*. Cambridge University Press.
72. Thorne, S. (2008). Identity in a globalizing world. In *Globalization, language and culture* (pp. 147–163).
73. Toulmin, S. E. (1958). *The uses of argument*. Cambridge University Press.
74. Tracy, K. (2002). Identity and interaction: An introduction. *Communication Theory*, 12(3), 241–254.
75. Tuchman, G. (1972). Objectivity as strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology*, 77(4), 660–679.
76. Van Dijk, T. A. (1995). Discourse analysis as ideology analysis. *Language & Communication*, 15(2-3), 115-142.

77. Van Dijk, T. A. (1988). News as Discourse. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
78. Vasquez, V. M. (2007). Using the everyday to engage in critical literacy with young children. Routledge.
79. Volosinov, V. N. (1973). Marxism and the philosophy of language. Harvard University Press.
80. Ward, S. J. A. (2004). The invention of journalism ethics: The path to objectivity and beyond. McGill-Queen's University Press.
81. Weber, Elke & Morris, Michael. (2010). Culture and Judgment and Decision Making: The Constructivist Turn. Perspectives on Psychological Science - PERSPECT PSYCHOL SCI. 5. 410-419. 10.1177/1745691610375556.
82. Yus, F. (2002). The pragmatics of identity: An interdisciplinary approach. Journal of Pragmatics, 34(8), 1079–1097.
83. Zarefsky, J. (2015). The role of ethos in persuasion: An examination of speaker credibility. Communication Studies, 66(2), 155-174.
84. Zhang, Y. (2016). The effects of source credibility on message effectiveness: A study of advertising and public relations. Public Relations Review, 42(2), 186–194.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

85. Ανδρουτσόπουλος, Α. (2001). Ο δημόσιος λόγος και η δημοσιογραφία. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
86. Αρχάκης, Α., & Τσάκωνα, Β. (2019). Ταυτότητες, αφηγήσεις και γλωσσική εκπαίδευση. Εκδόσεις Πατάκη.
87. Αρχάκης, Α., & Τσάκωνα, Ι. (2017). Γλώσσα και κοινωνία: Θεωρίες και πρακτικές. Αθήνα: Μεταίχμιο.
88. Γεωργακοπούλου, Α. (2006). Αφηγηματικά κείμενα: Τύποι, 'ατυπίες' και πρακτικές. Στο Δ. Γούτσος, Σ. Κουτσουλέλου, Αι. Μπακάκου-Ορφανού & Ε. Παναρέτου (επιμ.), Ο Κόσμος των Κειμένων: Μελέτες Αφιερωμένες στον Γεώργιο Μπαμπινιώτη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 33-48.

89. Γεωργακοπούλου, Ε. (2007). Γλώσσα και ταυτότητα: Μια στρατηγική ανάλυσης. Αθήνα: Γνώση.
90. Γιαννακόπουλος Σπ., & Χριστόπουλος Δ. (2002). Νεοελληνική Γλώσσα για το Λύκειο, Αλφαριθμητικό ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ κειμένων. Αθήνα: εκδ. Ε. ΡΩΣΣΗ.
91. Γιαννακόπουλος Σπ., Ζαμάρια Κ., Σαφλαγιούρα Φ., Χριστόπουλος Δ. (2001). Έκφραση Έκθεση Γ' Ενιαίου Λυκείου. Αθήνα: εκδ. Ε. ΡΩΣΣΗ.
92. Γούτσος, Δ. (2013). Κείμενο και επικοινωνία: Εισαγωγή στη θεωρία και την ανάλυση του λόγου. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
93. Έκφραση Έκθεση για το Ενιαίο Λύκειο, τεύχος γ', ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2004.
94. Κωστάλα Τ. (2001). Έκφραση Έκθεση Γ' Λυκείου, τόμος Β'. Αθήνα: εκδ. Σαβάλλας.
95. Λύκου, Χρ. (2000). Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Μ.Α.Κ. Halliday. Γλωσσικός Υπολογιστής, 2 (<http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/default.htm>).
96. ΜΗΤΣΕΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ΜΗΤΣΕΛΟΣ ΣΠΥΡΟΣ(2024).ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΑ ΘΕΜΑΤΩΝ (ΕΚΔΟΣΗ 2023 - 24), Εκδ. ΕΛΛΗΝΟΕΚΔΟΤΙΚΗ
97. Μπουτουλούση, Ε. (2001). Γλώσσα και γλωσσική επίγνωση. Στο Α.- Φ. Χριστίδης (Επιμ.), Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα (σελ. 223 -229). Θεσσαλονίκη Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
98. Πολίτη, Π. (2001). Προφορικός και γραπτός Λόγος. Στο Α.Φ. Χριστίδης (επιμ.), Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 58-62
99. Πολίτης, Ν. (2001). Εισαγωγή στη Θεωρία των Κειμένων. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
100. Πρεβελάκης, Ν., & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2022). Φοβογλώσσα/ Phoboglossa. Αθήνα: Καστανιώτης.
101. Στάμου Α. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας.

102. Τεντολούρης, Φ., & Χατζησαββίδης, Σ. (2014). Διδασκαλία της Γλώσσας. Ιστορία, Επιστημολογία, Αναστοχαστικότητα. Αθήνα: Νεφέλη.
103. Τζιόβας, Δ. (2009). “Ταυτότητα και λογοτεχνικοί χαρακτήρες”. Ομιλία στο Τμήμα Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Πατρών (1-12-2009).
104. Τράπεζα Θεμάτων Ι.Ε.Π. <https://trapeza.iep.edu.gr/public/subjects.php>
105. Τσιτσανούδη - Μαλλίδη, Ν. (2020). Ο Δημοσιογραφικός Λόγος από τη Μεταπολίτευση έως τα “Μνημόνια”. Αθήνα: Center of Hellenic Studies, Harvard University & Gutenberg.
106. Τσιτσανούδη - Μαλλίδη, Ν. (2021β). Η στάση υψηλής απαιτηλής οικειότητας στον σύγχρονο δημοσιογραφικό λόγο και οι επιδράσεις της στις πρωτογενείς και δευτερογενείς λειτουργίες του. Στο Θ. Μαρκόπουλος, Χ. Βλάχος, Α. Αρχάκης, Δ. Παπαζαχαρίου, Γ. Ι. Ξυδόπουλος και Α. Ρούσσου (Επιμ.). Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας. Πανεπιστήμιο Πατρών (ISBN: 978-618-5496-03-6), 1371-1380. Ανακτήθηκε από: <https://pasithee.library.upatras.gr/icgl/article/view/3771/3814>
107. Φράγκος Ν. (2003). Έκφραση Έκθεση γ'ενιαίου λυκείου. Θεσσαλονίκη: εκδ. ΖΗΤΗ.
108. Χατζησαββίδης, Σ. (1999). Δημοσιογραφικός Λόγος και Κείμενα: Μια Τυπολογία των Ειδών. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.